

POSTANOWIENIE
o umorzeniu śledztwa

Mieczysław Góra – prokurator Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku w sprawie: zbrodni nazistowskiej będącej jednocześnie zbrodnią wojenną i przeciwko ludzkości popełnionej w okresie od 10 września 1939 roku do 15 grudnia 1939 roku na obywatelach polskich w Karolewie pow. Sępólno Krajeńskie przez członków „Selbstschutzu” powiatu sępoleńskiego, a polegającej na zabójstwie co najmniej 1781 osób,

- tj. o czyn z art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (tekst jedn. Dz. U. z 1946 r., Nr 69 poz. 377 z póź. zm.),

- **na podstawie** art. 322 § 1 kpk i 17 § 5 i 7 kpk,

postanowił:

umorzyć śledztwo w sprawie: zbrodni wojennej i zbrodni przeciwko ludzkości popełnionej w okresie od 10 września 1939 roku do 15 grudnia 1939 roku w Obozie Internowania Karolewo (Internierungslager Karlshof) powiat Sępólno Krajeńskie przez zabicie w nim, co najmniej 1781 Polaków, z których z nazwiska i imienia ustalono 298 osób:

1. Affelta Jana z Więcborka,
2. Affelta Waleriana z Wituni,
3. Andrzejewskiego Alfonsa z Jastrzębca,
4. Bajrau Antoniego s. Jana z Sypniewa,
5. Balcera Bolesława z Zaburtowa,
6. Balcera Kazimierza z Zaburtowa,
7. Balcerzaka Ignacego z Sośna,
8. Barańskiego Zygryda z Więcborka,

9. Baryłę Franciszka s. Antoniego z Zielonki,
10. Baryłę Franciszka s. Franciszka z Zielonki,
11. Baumgarta Jana z Więcborka,
12. Bąkowskiego Wacława z Wielowicza,
13. Bednarka Piotra z Zaburtowa,
14. Betańskiego Mikołaja z Sypniewa,
15. Białasa Teofila z Młynek,
16. Białkowskiego Bolesława z Zaburtowa,
17. Białkowskiego Jana z Jastrzębca,
18. Błacha Stanisława ur. w Jeleniu,
19. Borna Leona ze Zboża,
20. Borowicza Brunona Bolesława ze Zboża,
21. Britzkiego Bernarda z Więcborka,
22. Brząkałę Pawła z Sypniewa,
23. Brzezińskiego Floriana z Szynwałdu,
24. Brzezińskiego Pawła z Szynwałdu,
25. Bzdawkę Jan z Runowa Krajeńskiego,
26. Cieślika Franciszka z Więcborka,
27. Ciszewskiego Łucjana z Sośna,
28. Cylkę Antoniego z Dębin,
29. Cyrulika Władysława z Pęperzyna,
30. Cysewskiego Józefa z Runowa Krajeńskiego,
31. Czajkowskiego Czesława z Tonina,
32. Czajkowskiego Jakuba z Tonina,
33. Czerwińskiego Bolesława Jakuba z Zielonki,
34. Czerwińskiego Juliana z Sośna,
35. Czeszewskiego Michała z Więcborka,
36. Czyszewskiego Maksymiliana z Lubcza,
37. Deję Józefa s. Walentego z Adamowa,
38. Dolewskiego Leonarda z Sępólna Krajeńskiego,
39. Dominka Marcina ze Zgniłki,
40. Dominowskiego Franciszka z Jastrzębca,
41. Drażkowskiego Tomasza z Klementynowa,

42. Drosta Wacława z Zaburtowa,
43. Drosta Bazylego z Zaburtowa,
44. Dudę Stanisława z Pęperzyna,
45. Dudziaka Antoniego z Górowatki,
46. Dutkowskiego Bronisława z Wąwelna,
47. Dziameckiego Franciszka z Borzyszkowy,
48. Dziarnowskiego Franciszka z Jastrzębca,
49. Ekwińską Joannę z Zaburtowa,
50. Fifielskiego Stefana z Jastrzębca,
51. Fludrę Marcina z Sypniewa,
52. Fojucika Teodora z Więcborka,
53. Gałę Jana z Pęperzyna,
54. Gapę Józefa z Więcborka,
55. Giersza Władysława z Jastrzębca,
56. Gilkę Antoniego z Suchorączka,
57. Gliszczyńską Ludwikę ze Zboża,
58. Gliszczyńskiego Juliana ze Zboża,
59. Głęba Franciszka ze Zgniłki,
60. Głodowskiego Walentego z Dolotowa
61. Gołotę Piotra z Sośna,
62. Gołuńską Annę z Zakrzewskiej Osady,
63. Gomólkę Józefa z Pęperzyna,
64. Gonlika Władysław,
65. Gorgonia Franciszka z Borzyszkowy,
66. Góra Paweła Wojciech z Sośna,
67. Górnego Fabiana z Pęperzyna,
68. Górnego Feliksa z Runowa Krajeńskiego,
69. Grabowskiego – Ciemładę Sylwestra z Sypniewa,
70. Grabowskiego Jakuba z Sośna,
71. Grochowskiego Antoniego z Borzyszkowy,
72. Grochowskiego Franciszka z Suchorączka,
73. Gromowskiego Teodora z Puszczy,

74. Groszewskiego Edmunda z Sypniewa,
75. Gühlke Antoniego z Sępólna Krajeńskiego,
76. Guskiego Edwina z Więcborka,
77. Gwizdałę Piotra z Sośna,
78. Hejzję Aleksandra z Pęperzyna,
79. Hempel Maksymiliana z Więcborka,
80. Idczaka Ignacego z Sikorza,
81. Isbaner Hugo z Radońska,
82. Izbaner Jana z Adamowa,
83. Jacha Jana z Dębin,
84. Jankowskiego Franciszka z Pęperzyna,
85. Jankowskiego Henryka s. Franciszka z Pęperzyna,
86. Jareckiego Wojciecha z Młynek,
87. Jarzę Kazimierza z Wielowicza,
88. Jessa Alojzego z Młynek,
89. Jonasa Leona z Świdwia,
90. Kaaza Konrada z Sypniewa,
91. Kaczmarka Franciszka z Młynek,
92. Kaczmarka Franciszka z Więcborka,
93. Kalkstein-Osłowskiego Franciszka z Ostrówka,
94. Kalkstein-Osłowskiego Macieja z Ostrówka,
95. Kalkstein-Osłowskiego Mieczysława z Ostrówka,
96. Kalkstein-Osłowskiego Stanisława z Ostrówka,
97. Kaminskiego Eugeniusza z Jastrzębca,
98. Kaminskiego Stanisława z Jastrzębca,
99. Kapeję Bronisława z Rogalina,
100. Karpę Gustawa z Sypniewa,
101. Kasprowicza Maksymiliana s. Józefa z Sępólna Krajeńskiego,
102. Kaźmierczaka Franciszka z Więcborka,
103. Kiedrowskiego Piotra z Zaburtowa,
104. Kijasa Antoniego ze Zgniłki,
105. Kijasa Franciszka ze Zgniłki,
106. Kijasa Józefa ze Zgniłki,

107. Kijasa Romana ze Zgniłki,
108. Klapę Wacława z Zakrzewskiej Osady,
109. Knicha Tadeusza z Więcborka,
110. Knitter Franciszka z Więcborka,
111. Kochańskiego Bronisława z Wielowiczka,
112. Kolowskiego Szczepana z Wituni,
113. Konnak Konrada z Sitna,
114. Konieczkę Jakuba z Sośna,
115. Konieczkę Mieczysława z Więcborka,
116. Koralewskiego Leona z Runowa Krajeńskiego,
117. Korczaka Władysława z Pęperzyna,
118. Korpala Józefa Leona z Więcborka,
119. Koseckiego Franciszka,
120. Koseckiego Bolesława z Więcborka,
121. Kostowską Juliannę z Zakrzewskiej Osady,
122. Kostowskiego Bronisława z Zakrzewskiej Osady,
123. Kotarskiego Władysława z Więcborka,
124. Kotowskiego Stefana z Wituni,
125. Kotowskiego Szczepana z Wituni,
126. Kowalskiego Franciszka z Zakrzewskiej Osady,
127. Kowalskiego Józefa ze Zgniłki,
128. Kozłowskiego Antoniego z Zaburtowa,
129. Krauze Macieja z Młynek,
130. Krauze Marcina z Włóścibórza,
131. Krauze Stanisława z Włóścibórza,
132. Krauze Stanisława z Młynek,
133. Krystowczyka Franciszka z Jastrzębca,
134. Krzeńskiego Antoniego z Zaburtowa,
135. Krzeńskiego Antoniego s. Antoniego z Zaburtowa,
136. Kubiaka Franciszka z Więcborka,
137. Kubickiego Antoniego z Szynwałdu,
138. Kuchtę Jana z Sypniewa,
139. Kuicha Tomasza z Więcborka,

140. Kujawę Jana z Pęperzyna,
141. Kulaska Juliana z Sośna,
142. Külgena Jana z Więcborka,
143. Kulskiego Antoniego z Zaburtowa,
144. Kurkiewicza Józefa z Więcborka,
145. Kwasigrocha Aleksandra z Sośna,
146. Kwasigrocha Bronisława z Adamowa,
147. Kwasigrocha Stanisława z Jastrzębca,
148. Kwiatkowską Jadwigę z Więcborka,
149. Kwiatkowskiego Paweła z Więcborka,
150. Langowskiego Aleksandra z Sośna,
151. Lańskiego Bolesława z Adamowa,
152. Lemańskiego Antoniego z Lutowa,
153. Lemke Anastazję/Annę z Więcborka,
154. Licę Piotra z Murucina,
155. Lindeckiego Piotra z Więcborka,
156. Lipskiego Franciszka z Sypniewa,
157. Lubinskiego Bronisława z Więcborka,
158. Łabędza Andrzeja z Runowa Krajeńskiego,
159. Łacha Piotra z Klarynowa,
160. Łyczywek Longina ze Śmiłowa,
161. Madejek Józefa z Dębin,
162. Madejek Marcina z Dębin,
163. Marchlewicza Eryka z Adamowa,
164. Martyna Franciszka z Sypniewa,
165. Masiaka Jana z Więcborka,
166. Matysiaka Jana z Więcborka,
167. Mazura Jana z Klementowa,
168. Mazura Tadeusza z Klementowa,
169. Meiersohn/Meierson Sali z Więcborka,
170. Mellera Aleksandra s. Franciszka z Pęperzyna,
171. Mellera Franciszka z Pęperzyna,
172. Mellera Józefa Joachima s. Franciszka z Pęperzyna,
173. Michalskiego Franciszka z Wituni,

174. Migawę Franciszka z Więcborka,
175. Milera Czesława z Górowatek,
176. Młodzika Juliusza ze Śmiłowa,
177. Młyńskiego Jana z Suchorączka,
178. Mroza Zygmunta z Więcborka,
179. Mruka Alfonsa z Dorotowa,
180. Müllera Antoniego z Zakrzewskiej Osady,
181. Müller Wandę z Zakrzewskiej Osady,
182. Musialskiego Romana z Górowatek,
183. Naftyńskiego Leona z Więcborka,
184. Nagórnego Michała z Dorotowa,
185. Narewskiego Jana ze Zboża,
186. Narewskiego Wiktora ze Zboża,
187. Niemczewskiego Floriana z Jastrzębca,
188. Niemczyka Jana z Rogalina,
189. Nitkę Nikodema z Frydrychowa,
190. Nowakowskiego Marcina z Sośna,
191. Nowakowskiego Marcina z Więcborka,
192. Nowickiego Romana z Więcborka,
193. Oczkowskiego Juliana z Władysławowa,
194. Oczkowskiego Teofila z Sypniewa,
195. Pasiekę Józefa z Więcborka,
196. Pawlickiego Zygmunta z Runowa,
197. Persa Stanisława z Górowtek,
198. Piekarskiego Waclawa z Zakrzewskiej Osady,
199. Pilarskiego Mariana z Zabartowa,
200. Podsiadło Jana ze Zgniłki,
201. Polasika Stanisław z Szyńwałdu,
202. Polasika Władysława z Wituni,
203. Ponschek Bronisława z Zabartowa,
204. Prądyńską Antoninę ze Skarpy,
205. Prądyńskiego Łucjana ze Skarpy,
206. Pronobisa Jana z Więcborka,

207. Przybylskiego Kazimierza ze Zboża,
208. Przybysza Leonarda z Więcborka,
209. Radowskiego Franciszka z Szynwałdu,
210. Rakowskiego Franciszka z Zielonki,
211. Rywelt/Rewolt Juliana z Zabartowa,
212. Rogińskiego Józefa z Suchorączka,
213. Rońskiego Franciszka z Więcborka,
214. Rosińskiego Bernarda s. Władysława z Sypniewa,
215. Rózek Szymona z Roztok,
216. Rutę Mariana z Sypniewa,
217. Schülke Leona z Sitna,
218. Schulz Józefa z Więcborka,
219. Schulz Wandę z Więcborka,
220. Schweitzer Bolesława z Wituni,
221. Semkę Anastazję z Więcborka,
222. Seydak Feliksa Augustyna z Wielowiczka,
223. Seydak Franciszka z Wielowiczka,
224. Sierackiego Józefa Władysława z Jastrzębca,
225. Siewerta Bronisława z Sośna,
226. Siódmiaka Piotra z Borzyszkowa,
227. Siódmiaka Jana z Borzyszkowa,
228. Siudmiaka Tomasza z Górowatek,
229. Siudę Stanisława ze Śmiłowa,
230. Skalskiego Tadeusza z Sośna,
231. Skoczylasa Franciszka z Sośna,
232. Skołmowskiego Józefa z Więcborka,
233. Sochę Stanisława z Sitna,
234. Sosnowskiego Kazimierza z Wituni,
235. Sosnowskiego Mieczysława z Wituni,
236. Sójkę Stanisława z Sitna,
237. Sprengiel Edmunda z Więcborka,
238. Sprengiel Michała z Więcborka,
239. Stanke Leonarda z Sępólna Krajeńskiego,

240. Sprengel Jana z Wąwelnia,
241. Starzeckiego Adama z Zielonki,
242. Stasiaka Józefa z Puszczy,
243. Stężałę Antoniego z Jastrzębca,
244. Stężałę Antoniego s. Antoniego z Jastrzębca,
245. Stramel Bolesława z Rogalina,
246. Stroińskiego Mariana z Więcborka,
247. Stypę Stanisława z Rogalina,
248. Sycha Roberta z Zabartowa,
249. Szczęsnego Mariana s. Władysława z Borzyszkowa,
250. Szczęsnego Władysława z Borzyszkowa,
251. Szczygieł Szymona z Wilcza,
252. Szczyszkę Antoniego z Sośna,
253. Szlagowskiego Stefana z Suchorączka,
254. Szopę Mariana z Borzyszkowa,
255. Szopę Władysława z Borzyszkowa,
256. Szufrajdę Józefa z Cioska,
257. Szwemina Tomasza z Więcborka,
258. Szylinga/ Schillinga Antoniego z Więcborka,
259. Szymczaka Szczepana s. Józefa z Sypniewa,
260. Szyperskiego Mariana z Jastrzębca,
261. Tadycha Aleksego z Suchorączka
262. Thomasa Stanisława Konstantyna z Lubcza
263. Tojżę Jana z Mąkowarska,
264. Tojżę Kazimierza z Mąkowarska,
265. Tojżę Konrada z Mąkowarska,
266. Tomasa Andrzeja z Wielowicza,
267. Tomasa Franciszka s. Józefa z Sypniewa,
268. Tomasa Andrzeja z Lubczy Nowej,
269. Tomaszewskiego Franciszka z Runowa Krajeńskiego,
270. Tomaszewskiego Franciszka z Sępólna Krajeńskiego,
271. Torpackiego Wawrzyńca z Więcborka,
272. Twardysza Jana z Zakrzewskiej Osady,

273. Twardysza Kazimierza z Zakrzewskiej Osady,
  274. Umińskiego Albina z Więcborka,
  275. Urbańskiego Teofila z Szynwałdu,
  276. Walczaka z Lutówka,
  277. Walczaka Stanisława z Więcborka,
  278. Warszawskiego Kazimierza z Zabartowa,
  279. Warszawskiego Narcyza z Zabartowa,
  280. Warszawskiego Sylwestra z Zaburtowa,
  281. Warwas Józefa z Wymysłowa,
  282. Wełniaka Stanisława z Jastrzębca,
  283. Wendę Bolesława z Rogalina,
  284. Wilczura Stanisława z Sypniewa,
  285. Wilke Maksymiliana Emila z Jastrzębca,
  286. Wilke Alfonsa z Jastrzębca,
  287. Wodeckiego Kazimierza z Więcborka,
  288. Wojciechowskiego Franciszka Więcborka,
  289. Wojtkowiaka Czesława z Więcborka,
  290. Wolińskiego Józefa z Młynek,
  291. Wolińskiego Michała s. Józefa z Młynek,
  292. Wójcika Wacława z Sępólna Krajeńskiego,
  293. Zboralskiego Antoniego z Młynek,
  294. Ziarkowskiego Onufrego z Więcborka,
  295. Zielińskiego Franciszka z Młynek,
  296. Ziółkowskiego Franciszka z Więcborka,
  297. Zywerta Czesława Józefa s. Aleksandra z Dziedzina,
  298. Żulkę Floriana z Sypniewa,
-

przez: członka Selbstschutzu komendanta obozu Herberta Paula Carla Ringela, członka Selbstschutzu zastępcę komendanta obozu Karola Fryderyka Marquardta, członków Seelbstschutzu: Willy Hugo Bankerta, Arnolda Karola Bartscha, Otto Roberta Ruxa, Juliana Goede, Otto Karola Dammsa, Maxa Williego Ehrit, Erharda Kietzera, Helmuta Köhna oraz co najmniej kilkudziesięciu nieustalonych członków Volksdeutscher Selbstschutz Samoobrony Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia powiatu sępoleńskiego,

funkcjonariuszy Gestapo, SS, Żandarmerii - działających na polecenie: Gauleitera Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie Alberta Forstera, zastępcy dowódcy Okręgu Północnego Selbstschutzu Gdańsk-Prusy Zachodnie SS-Oberführera Ludolfa Hermanna von Alvenslebena, dowódcy Inspektoratu VI Selbstschutzu SS-Standartenführera Heinricha Mocek, komendanta powiatowego Selbstschutzu w Sępólnie Krajeńskim dowódcy oddziału SS Standartenführera Wilhelma Heinricha Theodora Richardta, zastępcy komendanta powiatowego Selbstschutzu w Sępólnie Krajeńskim funkcjonariusza SS Wenera Ericha Sorgatza, komendanta Selbstschutzu w Więcborku Ernesta Karla Woltera, funkcjonariusza SS komendanta Selbstschutzu Okręgu Sośno Hermana Wendelina barona Lütke von Ketelhodta, funkcjonariusza SS komendanta Selbstschutzu w Sypniewie Hansa Jurgena Fritza Leberechta von Wilckensa, dowódcę plutonu Selbstschutzu w Okręgu Sośno Wenera Gustawa Wilhelma Foedischa, członka Selbstschutzu burmistrza Więcborka Ericha Goede, członka Selbstschutzu zarządcy majątku Karolewo Otto Karla Boni,

- tj. o czyn z art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (tekst jedn. Dz. U. z 1946 r., Nr 69 poz. 377 z późn. zm.),

- umorzyć śledztwo w tej sprawie z powodu niewykrycia co najmniej kilkudziesięciu nieustalonych sprawców członków Volksdeutscher Selbstschutz Samoobrony Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia powiatu sępoleńskiego, funkcjonariuszy Gestapo, SS, Żandarmerii - na podstawie art. 322 § 1 kpk oraz w części dotyczącej: Herberta Paula Carla Ringela, Karola Fryderyka Marquardta, Willy Hugo Bankerta, Arnolda Karola Bartscha, Otto Roberta Ruxa, Juliana Goede, Otto Karola Dammsa, Maxa Williego Ehrit, Erharda Kietzera, Helmuta Köhn, Ludolfa Hermanna von Alvenslebena, Heinricha Mocek, Wilhelma Heinricha Theodora Richardt, Wenera Ericha Sorgatz, Ernesta Karla Woltera, Hermana Wendelina barona Lütke von Ketelhodta, Hansa Jurgena Fritza Leberechta von Wilckensa, Wenera Gustawa Wilhelma Foedischa, Ericha Goede, Otto Karla Boni - na podstawie art. 17 § 1 pkt 5 kpk z uwagi na zgon, a w części dotyczącej Alberta Forstera na podstawie art. 17 § 1 pkt 7 z uwagi, iż postępowanie zostało prawomocnie zakończone.

UZASADNIENIE

Organizacja i przyczyny powołania Samoobrony Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia – Volksdeutscher Selbstschutz

W okresie międzywojennym mniejszość niemiecka była wykorzystywana przez władze niemieckie do rozgrywek politycznych. Ogromne znaczenie dla Niemców zamieszkałych w Polsce, w ich stosunku do Polaków i władz Polski miał Gdańsk. Dochodziło tam do propagowania idei narodowo-socjalistycznych i wielkich manifestacji NSDAP. Z obszaru Wolnego Miasta Gdańska program Niemiec nazistowskich przenikał na tereny Polski i wpływał na mniejszość niemiecką podburzając ją do nienawiści wobec Polaków. Samoobronę Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia – Volksdeutscher Selbstschutz oficjalnie powołano we wrześniu 1939 roku.

Natychmiast po wkroczeniu oddziałów niemieckich do Polski Zachodniej we wrześniu 1939 roku obywatele narodowości niemieckiej w poszczególnych miejscowościach utworzyli organizację paramilitarną pod nazwą Selbstschutz. Uzbrojeniem i militarnym wyszkoleniem zajmował się początkowo Wehrmacht. Między 8-10 września 1939 roku w kwaterze głównej Hitlera pod kierownictwem Reichsführera SS Himmlera odbyła się konferencja. W jej trakcie Himmler oświadczył, że na polecenie Hitlera należy natychmiast zorganizować Selbstschutz, do którego zadań należałoby chronienie niemieckich rodzin mieszkających w Polsce przed atakami społeczeństwa polskiego do momentu opanowania całego kraju.

W tym celu na rozkaz Himmlera utworzono: Okręg Południowy Selbstschutzu z siedzibą we Wrocławiu pod dowództwem SS-Gruppenführera Katzmanna, Okręg Centralny Selbstschutzu z siedzibą w Poznaniu pod dowództwem SS-Oberführera Kelza, Okręg Północny Selbstschutzu z siedzibą w Gdańsku pod dowództwem SS-Oberführera Alvenslebena.

Okręgi Południowy i Centralny podlegały szefowi Głównego Urzędu SS, SS-Oberführerowi Heißmeyerowi, Okręg Północny był podporządkowany szefowi Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy SS-Obergruppenführerowi Reinhardowi Heydrichowi. Dzielił się na VI Inspektoratów (I Brodnica, II Płutowo, III Inowrocław, IV Chojnice - obejmował Więcbork, Sępólno Krajeńskie, Czersk, V Starogard, VI Bydgoszcz) na czele, inspektoratów - stał inspektionsführer. Inspektoraty dzieliły się na placówki obwodowe.

Wynik konferencji w kwaterze głównej, której przewodniczył Himmler znalazł swoje odzwierciedlenie w rozkazie Reisleitersa SS i szefa policji niemieckiej w Ministerstwie Rzeszy d/s Wewnętrznych z dnia 29.09.1939 roku do szefa Urzędu Uzupełnień SS-Brigadenführera Bergera (-o-KdO DI (1a) 398/39), który brzmiał „W porozumieniu z dowództwem Naczelnym Wojsk Lądowych polecam Panu utworzenie Selbstschutzu na zajętych obszarach wschodnich i dla celów tego zadania podporządkuje Pana szefowi Policji Porządkowej. W celu wykonania tego zadania dowódcą Policji Porządkowej na obszarach okupowanych należy przydzielić w niezbędnym zakresie Führera i unterführera SS. Selbstschutz należy utworzyć w ścisłym porozumieniu z dowódcami Policji Porządkowej. Dowódcy sztabów SS w III, IV, VIII, X i XIV okręgów dowództwa naczelnego podlegają dowódcą Policji Porządkowej lub dowódcą specjalnym policji. Dowódcy wojskowi sztabów SS w Gdańsku/Prusy Zachodnie oraz w Poznaniu jak również Górnym Śląsku podlegają bezpośrednio szefowi Policji Porządkowej.” Tego samego dnia Himmler przesłał odpis tego rozkazu dowództwom naczelnym i szefom administracji cywilnej przy dowództwie naczelnym oraz dowódcą wojskowym. W piśmie stwierdzał, iż Selbstschutz jest organizacją policyjną i podlegającą Policji Porządkowej oraz miejscowym organom niemieckiej Policji Porządkowej. O użyciu Selbstschutzu decydował dowódca Policji Porządkowej, który wydawał niezbędne polecenia dotyczące uzbrojenia, wyszkolenia, nadzoru służbowego nad Selbstschutzem.

Albert Forster gauleiter okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, Selbstschutz określił jako paramilitarną organizację, której celem jest usunięcie z zarządzanego przez niego obszaru wszystkich niebezpiecznych Polaków, wszystkich Żydów i polskich duchownych.

W dniu 15 września 1939 roku w 207 numerze „Deutsche Rundschau” ukazała się odezwa dowódcy sztabu SS do wszystkich Volksdeutschów „*Selbstschutz in benzen Westpreussen Aufruf na alle volkseutschen Männer*”. Ukazanie odezwy łączy się z przybyciem do Bydgoszczy Ludolfa von Alvenslebena – data ta traktowana jest jako powstanie Selbstschutzu na Pomorzu.

K 4390-4395 W numerze 232 z dnia 14 października 1939 roku w niemieckiej gazecie „Deutsche Rundschau” wydanej w Bydgoszczy opublikowano wezwanie SS-Oberführer von Alvensleben do bydgoskiego Selbstschutzu. Nawoływał on w nim do walki ze słowiańskim podczłowiekiem oraz zaprowadzenia mieczem porządku w byłych polskich prowincjach: Poznaniu i Prusach Zachodnich.

Główna rola w przekształceniu Selbstschutzu w organ terroru SS przypadła pierwszemu adiutantowi Reichsführera SS Heinricha Himmlera – Ludolfowi von Alvenslebenowi. Pod

jego dowództwem Selbstschutz przeprowadzał akcje na Polakach za wszelkie „ekscesy”, których mieli dopuścić się na mniejszości niemieckiej. Instrukcje jak postępować z Polakami uznanymi za wrogów Rzeszy Niemieckiej były przekazywane ustnie. Masowe aresztowania i rozstrzeliwania dotknęły również mieszkańców Krajny.

W dniu 7.10.1939 roku Himmler wydał „*tymczasowe wytyczne w sprawie organizacji Selbstschutzu w Polsce*”. Zgodnie z regulaminem Selbstschutz był organizacją policyjną. Jej utworzenie powierzono sztabom SS przy okręgach wojskowych w porozumieniu z dowódcą Policji Porządkowej. O użyciu formacji decydowali dowódcy Policji Porządkowej. Selbstschutz składał się z volkdeutscheów w wieku od 17-45 lat, zdolnych do noszenia broni. Działania powołanej organizacji miały polegać na doprowadzaniu zbiegów, przyjmowaniu więźniów wojennych oraz nadzorowaniu i zabezpieczaniu zakładów i obiektów. Selbstschutz mógł być wykorzystany do większych akcji policyjnych poza obszarem miejscowym. O utworzeniu Selbstschutzu informowano społeczność pochodzenia niemieckiego za pomocą odezw umieszczanych w gazetach. Przystąpienie do organizacji było dobrowolne. Służba w formacji była honorowa pełniona poza pracą zawodową. Członkowie otrzymali zielone opaski z czarnym napisem „Selbstschutz”, które nosili na lewym ramieniu.

Na podstawie zawiadomień miejscowych Niemców lub własnych śledztw Selbstschutz dokonywał aresztowań, doprowadzał zatrzymanych do więzień i miejsc internowań. Do rozpoczęcia postępowania przeciwko zatrzymanemu konieczne były podpisy trzech świadków narodowości niemieckiej. Sprawy te były łączone w akta, a nazwiska więźniów z krótką informacją odnośnie zarzucanego czynu wpisywano na listę, która była jednocześnie pierwszą stroną danego postępowania. Akta przekazywano SS-Oberführerowi von Alvenslebenowi w celu zajęcia przez niego stanowiska. Obok każdego z nazwisk w przeznaczony do tego celu pustej kolumnie nanosił on swoje postanowienie. Krzyżyk lub początkowe litery jego nazwiska oznaczały rozstrzelanie, litery „KZ” – obóz koncentracyjny, a skrót „ENTL.” uwolnienie.

Na całokształt postępowania *Selbstschutzu* - jako organizacji Policji miał wpływ dekret z dnia 4 października 1939 roku w sprawie łaski, który przewidywał, że nie będą ścigane w trybie karno sądowym czyny popełnione z powodu rozgoryczenia wywołanego okrucieństwami Polaków w czasie od 1 września 1939 roku do 4 października 1939 roku na okupowanych obszarach polskich o treści:

1. Czyny popełnione w okresie od 1 września 1939 roku do dnia dzisiejszego na zajętych obszarach polskich spowodowane rozgoryczeniem wywołanym zbrodnictwami Polaków, nie będą ścigane sędownie.
2. Postępowania karne toczące się w związku z tego rodzaju przestępstwami zostają umorzone.
3. Prawomocne orzeczenia kary zostają zniesione. Zniesienie odnosi się również do kar dodatkowych i ustawowych skutków ubocznych.

§ 2

Szef Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu oraz Minister Sprawiedliwości Rzeszy zostają upoważnieni do wykonania rozporządzenia o prawie łaski.

Berlin dnia 4 października 1939r.

Führer i kanclerz Rzeszy
podpisano Adolf Hitler

Szef Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu
podpisano Kitel

Minister Sprawiedliwości Rzeszy
podpisano dr Freulser

Członkowie Selbstschutzu aprobowali cele eksterminacyjne ówczesnej władzy państwowej Rzeszy Niemieckiej. Z niskich pobudek samodzielnie zabijali całkowicie niewinnych ludzi. Czyny te przeprowadzali potajemnie pod pozorem doprowadzania do obozu internowania. Ofiary były bezbronne, a sprawcy uważali się za panów życia i śmierci co dokumentowali własnoręcznym zabiciem wielu Polaków. Sposób myślenia i działania pokrywał się z ideami ówczesnej władzy. Formacja Selbstschutzu - była przeznaczona do akcji agresywnych, zmierzających do wymordowania polskiej inteligencji, członków różnego rodzaju związków i organizacji. Działalność mniejszości niemieckiej była sprzeczna z lojalnością obywatelską. Zнали oni Polaków, wśród których żyli, jako sąsiedzi. Po wkroczeniu wojsk niemieckich decydowali o losie Polaków – przeważnie o ich śmierci, deportacji, wywozie do obozów zagłady.

Działali oni w celu „ukarania” Polaków za rzekome „okrucieństwa” popełnione na Niemcach. W rzeczywistości Selbstschutz stanowił samodzielny organ egzekucyjny, pozostający pod kontrolą SS. Wielokrotnie członkowie Selbstschutzu dokonywali samowolnych rozstrzeliwań osobistych wrogów. Oświadczenie dwóch - trzech volksdeutschów o działaniu na szkodę Niemców przez internowanego/zatrzymanego Polaka, stanowiło formalną podstawę do rozstrzelania, a w rzeczywistości nie było wymagane.

Głównym celem Selbstschutzu było usunięcie wszelkich wrogich elementów na okupowanym terenie, które przedstawiały niebezpieczeństwo dla Rzeszy i niemieckiej wspólnoty narodowej, a zabójstwa polskich obywateli dokonane przez członków Selbstschutzu nie były ścigane.

Samoobrona Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia – Volksdeutscher Selbstschutz na terenie powiatu sępoleńskiego

Wojska niemieckie na teren powiatu sępoleńskiego wtargnęły w dniu 1 września 1939 roku. Miejscowi Niemcy masowo wstąpili do Selbstschutzu. Zaczęli zatrzymywać i mordować Polaków. Członkowie Selbstschutzu mieli swobodę w przeprowadzaniu akcji eksterminacyjnych. Precyzyjnej liczby zabitych Polaków przez Selbstschutz na terenie powiatu sępoleńskiego nie można ustalić. W trakcie rozprawy przed Najwyższym Trybunałem Narodowym - Albert Forster wyjaśnił, że akta w których znajdowały się listy zamordowanych uległy spaleni w dniu 17 listopada 1939 roku w trakcie ich przewożenia z Bydgoszczy do Gdańska.

Na terenie powiatu sępoleńskiego zatrzymania Polaków przebiegały na podstawie wcześniej przygotowanych list. Nie tłumaczono, dlaczego pozbawia się ich wolności. Trafiali do więzienia w Sępólnie Krajeńskim, Więcborku oraz innych miejsc odosobnienia - a stamtąd do Karolewa, Radzimia, Rudzkiego Mostu, Komierowa, Kamienia Krajeńskiego. Nie wszyscy członkowie Selbstschutzu byli umundurowani, jednakże nosili broń i wyróżniające opaski z nazwą organizacji. Na Pomorzu Selbstschutz został zorganizowany przez SS-Oberführera Ludolfa von Alvenslebena. Okręg miał siedzibę w Gdańsku i był podzielony na VI Inspektoratów, a te na powiaty. Powiaty sępoleński, tucholski i chojnicki stanowiły IV Inspektorat, którym kierował SS-Standartenführer Heinrich Mocek urodzony 10.09.1901 roku (k 2689). Komendantem powiatowym Selbstschutzu w Sępólnie Krajeńskim był SS-Standartenführer Wilhelm Heinrich Theodor Richardt ur. 6.08.1895 roku (k 2689), a jego zastępcą członek SS Werner Erich Sorgatz ur. 21.08.1911 roku (k 2689). Na czele

poszczególnych jednostek Selbstschutzu stali miejscowi komendanci – mężczyźni volksdeutsche.

K 1121 Dowódcy Inspektoratów i powiatów zbierali się co tydzień na naradach u Alvenslebena. Zgodnie z aktem powołującym z dnia 26.09.1939 roku - Selbstschutz miał być podporządkowany Szefowi Policji Porządkowej i wykonywać pomocnicze funkcje policyjne.

W powiatach sępoleńskim, tucholskim i chojnickim, które tworzyły Inspektorat IV – Selbstschutz prowadził obozy dla internowanych Polaków w: Radzimiru (Resmin), Karolewie (Karlshof), Kamieniu Krajeńskim (Annastift) i Komierowie.

Internowanych Polaków spisywano na listach, które przedkładano SS-Oberführerowi von Alvenlebenowi do decyzji. Był on fanatycznym „polakożercą” i na każdym spotkaniu z dowódcami Selbstschutzu wzywał do rozstrzelania możliwie wielu Polaków i jako cel podawał, że Prusy Zachodnie muszą być „oczyszczone” z Polaków. Z tego powodu dochodziło do zatrzymań Polaków przez członków Selbstschutzu z czysto prywatnych powodów, nienawiści czy zazdrości.

K 1123 SS-Standartenführer Wilhelm Richardt bywając w obozie w Karolewie pytał członków Selbstschutzu, ilu każdy z nich zastrzelił - domagał się aby zabijać coraz więcej Polaków. Wizytując obóz w Karolewie osobiście wskazał komendantowi Ringlowi - Polaka, którego należy zabić. Wielokrotnie wypowiadał się „**że jest honorem dla każdego Polaka swoim ścierwem nawozić niemiecką ziemię**”.

K 2238 W początkowym okresie szefem Selbstschutzu w Więcborku był *Mielke*, w drugiej połowie września 1939 dowództwo przejął pastor *Wolter* - na 5-6 tygodni. Selbstschutz w Więcborku okresie jego tworzenia podlegał burmistrzowi *Göde*, a później dowódcy pułku *Richardtowi*, który miał siedzibę w Sępólnie Krajeńskim.

Decyzje o dokonaniu egzekucji wskazanych Polaków podejmowane były w obozie albo poza nim przez członków Selbstschutzu, kierowanych przez dowódców SS w tym:

SS-Oberführera Ludolfa Hermanna von Alvenslebena,

SS-Standartenführera Heinricha Mocek,

SS-Standartenführera Wilhelma Heinricha Theodora Richardta,

członka SS Wenera Ericha Sorgatza,

członka SS i Selbstschutzu Hansa Jürgena Fritza von Wilckensa,

członka SS i Selbstschutzu Hermana Lütke von Ketelhodta,

członka Selbstschutzu Wenera Foedischa,

członka Selbstschutzu Ernesta Karla Woltera,

członka Selbstschutzu Ericha Goede i innych.

Obóz Internowania w Karolewie (Internierungslager Karlshof)

W połowie września 1939 roku został utworzony obóz dla internowanych Polaków w Karolewie na terenie ówczesnej gminy Wielowicz w majątku Wacława Łuczyńskiego. Kierowani do niego Polacy to: działacze polityczni, księża, nauczyciele, pracownicy administracji państwowej i samorządowej, kupcy, rzemieślnicy, właściciele ziemscy, żołnierze Wojska Polskiego uczestniczący w kampanii wrześniowej.

Obóz w Karolewie został otwarty 18.09.1939 roku, a zlikwidowany 8.12.1939 roku. Komendantem obozu został *Herbert Paul Carla Ringel* z Więcborka, zastępcą komendanta obozu był *Karol Fryderyk Marquardt* z Więcborka. Strażnikami obozowymi, członkami komando egzekucyjnego byli: *Willy Hugo Bankert, Arnold Karol Bartsch, Otto Robert Rux, Julian Goede, Otto Karl Dames, Max Willi Ehrig, Hugo Janke, Helmut Köhn, Willi Mathey, Erhard Kietrze, Franz Maltig, Otto Manthey, Emil Janhnke, Paul Köhn, Herbert Klawonn, Erich Bartz* i inni członkowie Selbstschutzu, których nie ustalono. Na zarządcę majątku Karolewo został wyznaczony - *Otto Karl Bonin*.

Dziennie w obozie przebywało od 200 do 300 internowanych. Więźniowie byli zmuszani do ciężkiej pracy fizycznej, musieli rękoma ładować na wozy mierzwę i ciągnąć ją na pole. Wykorzystywano ich do pracy w majątkach: Sośno, Rogalin, Sypniewo, Borówki, Olszewka, Wysoka oraz przez okolicznych Niemców, do wyładunku na pobliskiej boczniczy kolejowej stacji Ostrówek. W nocy zamykano ich w piwnicach dworu, chlewach, magazynach. Pijani strażnicy bili internowanych do utraty przytomności, kolbami karabinów, ciężkimi łańcuchami, szprychami kół, bykowcami, specjalnymi maczugami składającymi się ze sprężyny stalowej osadzonej na drewnianym trzonku, zakończonej kulą z lanego żelaza o wystających końcach. Nie przeprowadzano wobec internowanych żadnego postępowania sądowego tylko sukcesywnie likwidowano w pobliskim lesie. Dziennie zabijano 10-20 osób, były też przypadki, że zabijano 100 internowanych. Egzekucje poprzedzano torturami, forsownym biegiem w celu wymęczenia skazańców przed śmiercią, aby nie stawiali oporu.

Załoga obozu traktowała osadzonych w nim Polaków w sposób nieludzki. Przyjęcie do obozu wiązało się z dotkliwym pobiciem do utraty przytomności, niejednokrotnie kończyło się śmiercią lub zgonem pobitego w ciągu najbliższych godzin, dni. Racje wyżywieniowe w obozie były bardzo słabe, które przy długim przetrzymywaniu internowanych, prowadziły by nieuchronnie do ich śmierci.

Osadzeni w obozie Polacy byli przesłuchiwani przez komisję składającą się z członków Selbstschutzu, która decydowała o śmierci. Komisja nie formułowała żadnego zarzutu, nie informowała przesłuchiwanego, że zostanie zabity. W czasie tych czynności bito przesłuchiwanym łańcuchami, pałkami, bykowcami, kopano, zmuszano do podpisania obciążających zeznań, przyznania się do popełnienia czynów, których nie dokonali. W przypadku podpisania wymuszonych zeznań więzień był likwidowany.

Przeznaczeni na śmierć Polacy byli wyprowadzani z zabudowań majątku Karolewo do pobliskiego lasu. W grupach po kilkunastu pędzono ich biegiem, podczas którego kazano padać, leżeć w celu doprowadzenia do skrajnego zmęczenia i wyczerpania. Śmierć była zadawana często nie wskutek oddania strzału, lecz przez zadawanie silnych uderzeń w głowę, wyżej opisanymi przedmiotami, a także przez odrąbanie łopatą głowy. Opisany sposób zadawania śmierci wynika z ekshumacji przeprowadzonej w dniach 11-14 czerwca 1946 roku, w jednej ze zbiorowych mogił. Znalaziono w niej 951 zwłok mężczyzn, kobiet i dzieci. Z tej liczby 686 zwłok posiadało zupełnie potrząskane czaszki, a 265 zwłok było bez czaszek (k 1422).

W obozie odbywały się apele rano w południe i wieczorem. W nocy strażnicy nie dawali spokoju więźniom organizowali apele podczas, których bili Polaków, kazali im się gimnastykować, biegać. Osoby wyznaczone do stracenia były wyczytywane i oddzielane od pozostałych. Musiały rozebrać się do koszuli i spodni. Bito ich łańcuchami obszytymi w skórę, na końcach których były kule z ołowiu okręcone drutem kolczastym, stalowymi prętami – do nieprzytomności. Następnie małymi grupkami, przeznaczonych na stracenie pędzono do lasu, gdzie byli zabijani. Przeznaczonych na śmierć tak zwanych „ciężkich przestępców” przetrzymywano w piwnicy pod budynkiem dworu. W celu zadania im cierpienia i bólu przed śmiercią posadzka była wysypana potłuczonymi butelkami. Więźniom wykręcono ręce, nogi, palce.

O umieszczeniu Polaków w obozie decydowali: *Herman Lütke von Ketelhodt* właściciel majątku Sośno, *Hans Jurgen Fritz von Wilckens* właściciel majątku Sypniewo i *Werner Foedisch* właściciel majątku Rogalin, *Ernest Karl Wolter* pastor w Więcborku, szef miejscowego Selbstschutzu oraz miejscowi Volksdeutsche.

K 2087-2088 W uzasadnieniu wyroku Najwyższego Trybunału Narodowego z dnia 29.04.1948 roku sygn. NTN 6/47 w sprawie Alberta Forstera sąd ustalił, że obóz w Karolewie został założony w celu zniszczenia najbardziej wartościowych Polaków, a zwłaszcza „... duchowieństwa, nauczycieli, urzędników, osób z wyższym wykształceniem,

działaczy społecznych i politycznych oraz ludzi majątnych i tych wszystkich, którzy w jakiegokolwiek sposób manifestowali przed wojną swoją Polskość i niechęć do Niemców...”. Najwyższy Trybunał Narodowy ustalił, że obóz w Karolewie został założony w połowie września 1939 roku i zlikwidowany 8 grudnia 1939 roku. „... Głównym celem pobytu więźniów w tym obozie było ich zniszczenie, chociaż więźniów wykorzystywano do intensywnej pracy rolnej. Ten cel, wynika jasno już ze sposobu traktowania więźniów, przy przyjęciu do obozu i w czasie pobytu w nim. Przyjęcie do obozu było połączone z dotkliwym pobiciem, często do utraty przytomności i niejednokrotnie kończyło się bądź natychmiastową śmiercią pobitego, bądź też jego zgonem w ciągu kilku godzin lub dni. Wyżywienie w obozie było tak liche, że musiałyby spowodować śmierć z wycieńczenia, nawet w wypadku niestosowania metod zniszczenia i zmuszania do ciężkiej pracy. Niezależnie od tych przyczyn śmierci, komisja złożona z członków „Selbstschutzu” przesłuchiwała codziennie przeciętnie około 12 więźniów i przeznaczala ich z reguły na śmierć, nie ogłaszając przy tym żadnego postanowienia. Ogólna liczba więźniów zgładzonych w tym obozie wyniosła w przybliżeniu 1200...”.

K 2239 Członkowie Selbstschutzu powiatu sępoleńskiego pilnowali obozu w Karolewie (Karlshof). W czasie wizytacji Selbstschutzu w Więcborku dowódca SS Richardt zachęcał by polska ludność zdziesiątkować i zgładzić doszczętnie Żydów. Takie same przemówienie Richardt wygłosił przed załogą strażników obozu w Karolewie.

Zeznania świadków, którzy przebywali w obozie dla internowanych w Karolewie

Zaraz po wyzwoleniu powiatu sępoleńskiego spod okupacji niemieckiej Biuro Historyczne przy Powiatowym Oddziale Informacji i Propagandy w Sępólnie Krajeńskim przystąpiło do spisywania zeznań świadków zbrodni popełnionych na terenie obozu w Karolewie przez zbrodniarzy nazistowskich.

K 743-744, 1422, 1452-1455,1977 **Jan Baś** został zatrzymany w dniu 13.10.1939 roku w Młynkach, przez Niemców *Foedischa* z Rogalina, *Willy Wintera* z Jastrzębca, *Willy Pacera* z Jastrzębca, *Augusta Dellinga* i *Otto Grullka* wraz z trzynastoma innymi Polakami - ze wsi Młynki. Niemcy wmawiali, im iż byli w dniu 3.09.1939 roku w Bydgoszczy i brali udział w tak zwanej „krwawej niedzieli”. Wszyscy zostali uwięzieni w Karolewie, gdzie ich bito. Co jakiś czas pewną grupę Polaków odprowadzano do pobliskiego lasu, po czym słychać było strzały. Jan Baś dwa razy był w grupie przeznaczonej na stracenie. Za pierwszym razem

prowadzono ich czternastu, za drugim osiemnastu. Niemcy dali im łopaty i kazali zasypać częściowo już przykrytych w rowach zabitych i kopać nowe groby. Widział w pobliżu rowów leżące resztki ciał zabitych: palce, włosy ze skórą, co wskazywało, że oprawcy znęcali się nad ofiarami. W dniu 5.11.1939 roku świadek został zwolniony z obozu w Karolewie.

K 729-730 **Jan Lica** w dniu 21.09.1939 roku wraz z ojcem **Piotrem Licą** zostali aresztowani przez Selbstschutz i po krótkim pobycie w majątku w Wąwelnie trafili do obozu w Karolewie. Jan Lica zeznał, że w Karolewie Niemcy wyprowadzali co dziennie po 30 Polaków do pobliskiego lasu, gdzie były wykopane rowy i tam ich zabijali. W obozie na przełomie października-listopada 1939 roku przebywało około 1000 więźniów. Jan Lica zbiegł z obozu około 15 listopada 1939 roku, a ojciec Piotr Lica został zabity w Karolewie.

K 731 **Stanisław Kosakowski** w dniu 22 lub 23.09.1939 roku został zabrany z domu w Toninku przez dwóch nieznanych mu żandarmów niemieckich i *Willego Zimmermana* do Wąwelna. Byli tam również przetrzymywani: Czesław Czajkowski, Jakub Czajkowski, Jan Lica i Piotr Lica. Następnego dnia po zatrzymaniu wszyscy zostali odprowadzeni do Karolewa. Tam każdego dnia dwa/trzy razy dziennie przychodził *Herbert Ringel* - po Polaków przeznaczonych na stracenie. Z listy - osoby przeznaczone na śmierć - wyczytywał Niemiec *Willy Hugo Bankert*. Wyczytane osoby wyprowadzano do lasu, po czym słychać było strzały.

K 732-733, 1976 **Eugeniusz Kosakowski** przez okres okupacji pracował w Toninku i znał *Willego Zimmermana*, *Rudolfa Heise* i *Paula Krygla*. Wie, że oni brali udział w wywożeniu Polaków do Karolewa i ich mordowaniu. W dniu 25.09.1939 roku został aresztowany przez Niemców *Wilhelma Zimmermanna*, *Teobolta Heinricha*, *Juliusza Bleicha* z Toninka i odprowadzony do Wąwelna. Następnego dnia po zatrzymaniu doprowadzono go do Karolewa. Niemcy zarzucali mu, że brał udział w wydarzeniach w dniu 3 września 1939 roku w Bydgoszczy. Miał mordować Niemców. W Karolewie był przesłuchiwany. Został spisany protokół. Przesłuchujący Niemcy, biciem zmusili go do jego podpisania. Świadek nie wie co było napisane w protokole. W dzień i w nocy osadzeni w Karolewie byli bici. Dziennie trzy - cztery razy wyprowadzano po 20-30 Polaków i ich zabijano. W dniu 3 listopada 1939 roku Eugeniusz Kosakowski znajdował się w "grupie na zabicie" - zaryzykował i uciekł. Przez całą wojnę ukrywał się pod innym nazwiskiem.

K 734 **Marian Sprengel** w październiku 1939 roku był osadzony w obozie w Karolewie. Wie, że egzekucje na Polakach wykonywali Niemcy *Bankert*, *Neibaeter*, *Ryngiel*, *Klawon*, *Bartz*, *Schulz*.

K 761-762 **Wacław Maciszewski** w dniu 23.09.1939 roku wrócił z niewoli niemieckiej jako żołnierz Wojska Polskiego do Więcborka. Został zaraz aresztowany i z grupą około 100 internowanych wojskowych przetransportowany do Bydgoszczy. Po czterech dniach w grupie 60 osób został przewieziony do Sępólna Krajeńskiego i tam zwolniony do domu. Ponownie aresztowano go i osadzono w obozie w Karolewie, gdzie przebywał do 8.12.1939 roku, kiedy obóz został zlikwidowany. Był w tak zwanej grupie operacyjnej do kopania grobów masowych, zasypywania trupów i prac rolnych. Po zlikwidowaniu obozu został osadzony w więzieniu w Więcborku, następnie Tucholi, Starogardzie, Gdańsku i ostatecznie w Stutthofie. W 1942 roku przetransportowano go do Sachsenhausen lager Oranienburg, gdzie przebywał 8 miesięcy. Następnie umieszczono go w lagrze Webelsburgu.

K 757-758 **Stefan Michalski** był żołnierzem Wojska Polskiego. Przebywał w Karolewie od 28.09.1939 roku do 8.12.1939 roku do czasu likwidacji obozu. W czasie pobytu w obozie *Herbert Ringel* zebrał 20 żołnierzy polskich i kazał im kopać „okopy” na dwa metry głębokie i dwa metry szerokie. W trakcie kopania nadjechali żołnierze Wehrmachtu i pytali po co kopią rowy. *Ringiel* odpowiedział, że dla ludzi. Wtedy żołnierze niemieccy zabrali umundurowanych żołnierzy polskich do Bydgoszczy do koszar artyleryjskich.

K 745-746 **Aleks Dilling** został osadzony w Karolewie, gdzie musiał ciężko pracować. Do obozu prawie codzienne przychodziły transporty nowych Polaków obojga płci. Słyszał strzały z pobliskiego lasu. Wytypowanych więźniów przesłuchiwało Gestapo. Wartownicy bili Polaków pałkami: gumowymi oraz zakończonymi ołowianą kulą. Według świadka Niemcy mogli rozstrzelać w Karolewie około 3000 Polaków. Stan aresztowanych w obozie wynosił, codziennie około 250 osób. Wie to, bo pracował w kuchni gdzie przygotowywano porcje jedzenia. Aleks Dilling w Karolewie przebywał od 21.09.1939 roku do 15.11.1939 roku.

K 749-750 **Franciszek Gondek** zeznał, iż obóz w Karolewie został otwarty w dniu 17.09.1939 roku i był czynny do 8.12.1939 roku. Internowani byli w nim cywile, żołnierze, policjanci, urzędnicy - mężczyźni i kobiety. Więźniów bito sprężynami, zaszytymi w skórze kulami ołowiu okręconymi drutem kolczastym. Strażnicy kazali kopać rowy długości po 100 metrów i szerokości 1 metra. Polaków zabijano strzelając do nich i dobijano maczugami. Świadek podaje, że w obozie zginęło 214 żołnierzy polskich – tą liczbę zabitych żołnierzy widział w dokumentach obozowych.

K 751-753, 3968 **Stefan Ignaszak** został zatrzymany w dniu 17.09.1939 roku w Więcborku, tego samego dnia odprowadzono go do Karolewa. Obóz był w organizacji, mogło w nim przebywać około 30 osób. Transporty Polaków przychodziły codziennie. Więźniowie byli umieszczani na spichrzu, w chlewie, stajniach, szopach. Nocą przychodzili członkowie

Selbstschutzu i po nazwiskach wywoływali aresztowanych. Ci wywołani już nigdy nie wracali. Świadek słyszał strzały w pobliskim lesie. Likwidacja obozu nastąpiła około 6.12.1939 roku. Więźniowie byli bici w okrutny sposób pałkami, kijami zakończonymi żelazem, bykowcami. Pamięta, że przez cztery dni pracował wraz z innymi Polakami w lesie w Karolewie. Zasyrywali ziemią trzy rowy już częściowo - ziemią przykryte. Na te rowy nasypali grubą warstwę ziemi z pobliskiego pagórka. Stefan Ignaszak w Karolewie przebywał od 19.09.1939 roku do 6/13.12.1939 roku kiedy to został zwolniony.

K 763, 1975 **Andrzej Seyak** zatrzymany został w dniu 8.10.1939 roku przez członków Selbstschutzu - *Emila Grabau i Henke* z gminy Wielowicz. Osadzono go w obozie w Karolewie. Był razem z innymi bity przez Niemców gumowymi pałkami, kolbami karabinów, kopany do nieprzytomności. Bicie powtarzało się każdego dnia.

K 50-54 **Leon Martin** po powrocie z Wojska Polskiego w połowie października 1939 roku został zatrzymany i umieszczony w Karolewie. W obozie mogło być około 500 Polaków. Po trzech dniach pobytu dziesięciu byłych żołnierzy Wojska Polskiego skierowano do Wysokiej do zbierania ziemniaków. Strażnicy w obozie chodzili po cywilnemu z opaską na ramieniu i mieli karabiny. Całą akcją aresztowań kierował *Wilckens*.

K 3942-3944, 4001-4003 Przesłuchany w charakterze świadka **Stefan Tojza** zeznał, iż w 1939 roku mieszkał w Mąkowarsku. We wrześniu 1939 roku uciekł przed wojskami niemieckimi. Do Mąkowarska powrócił w połowie września 1939 roku. Miejscowi Niemcy *Karol Gerth, Gerard Gerth i Alfons Gerth* zatrzymali świadka, ojca Jana Tojza, braci Konrada, Kazimierza Tojza w miejscowym Posterunku Policji w Mąkowarsku. Po pięciu dniach pobytu w Posterunku zostali przewiezieni wozem konnym do Sępólna Krajeńskiego i umieszczeni w więzieniu. Braci Konrada i Edmunda zwolniono. Po jednej dobie pobytu w więzieniu w Sępólnie Krajeńskim pieszo pod eskortą niemieckiej żandarmerii i miejscowych Niemców przemaszerowali do obozu w Karolewie. Świadek w obozie przebywał do 21.11.1939 roku. Przebywając w obozie widział około 4.10.1939 roku jak do lasu wyprowadzany jest ubrany w koszulę znany mu osobiście gospodarz z Działka **Czesław Zywert**. W pierwszych dniach października widział sędziego z Sądu w Więcborku **Naftyńskiego** oraz burmistrza Więcborka **Lindeckiego, Jana Fojta - dentystę, Ziarkowskiego - kupca, Strońskiego - fryzjera**. Widział ich później pobitych, zakrwawionych na całym ciele, sędziego Naftyńskiego zmuszono do położenia się na kupie mierzwy. Niemcy wchodzili na niego butami, kopali. Robili to komendant obozu *Ringel* i *Willii Benkart* oraz inni Niemcy. Na apelach dziennych osoby na stracenie wybierał *Ringel* w asyście *Willego Benkerta*. Komendant *Ringel* miał zeszyt z ewidencją więźniów. Ojciec Jan

Tojza i brat Konrad zostali wybrani na apelu przez *Ringla*. W dniach 27-28.09.1939 roku świadek widział ojca Jana – miał wybite prawe oko, cięte rany: głowy, twarzy oraz na ciele. Mówił, że znęcali się nad nim *Benkert* i *Marquardt* i dwaj inni Niemcy z Więcborka, których nazwisk nie znał. Brata Konrada widział ostatni raz w dniu 4.11.1939 roku w oddzielonej grupie 32 osób. Był świadkiem zastrzelenia młodego Cygana przez *Bankerta*. Widział jak *Marquardt* i *Bankert* bili podporucznika WP **Osowskiego** z majątku Ostrówek

K 86, 1625-1629, Świadek **Stefan Tojza s. Stefana** opisał procedurę postępowania przez załogę obozu w Karolewie z Polakami. Po wezwaniu i doprowadzeniu do pomieszczenia przesłuchań, więźniowi kazano się położyć na podłodze i tak długo bito, aż podpisał uprzednio spisany protokół. Był on napisany na podstawie relacji miejscowych Niemców. Takie śledztwo przeszli ojciec i bracia świadka. Ojciec był tak okrutnie zbity, że miał wybite zęby i oko. Stefanowi Tojza zarzucono, że przed wojną był wrogiem Niemców. Widział pobitych więźniów. Strażnicy obozu również kazali kłaść się więźniom na kupę gnoju i chodzili po nich, kopali.

K 1990-1991, 3662 **Marian Stroiński** został aresztowany przez Selbstschutz w dniu 12.09.1939 roku i umieszczony w więzieniu w Więcborku. Następnie po kilku dniach przeniesiono go do obozu w Karolewie, który był w organizacji. Zeznał, że w budynku dworu w Karolewie odbywały się przesłuchania, które prowadziło Gestapo. Niemcy mieli przygotowane listy Polaków z adnotacjami przy nazwiskach. W trakcie przesłuchania rozbierano do naga i bito. W obozie był do 7 grudnia 1939 roku. Marian Stroiński trafił do obozu w Karolewie razem z ojcem Marianem Stroińskim s. Mariana. Ojciec był emerytowanym policjantem, a świadek ukończył Gimnazjum w Chojnicach. W obozie w Karolewie widział *Hansa Jürgena von Wilckensa*.

K 3949-3951 Marian Stroiński zatrzymany został przez Niemca *Dalie* z Więcborka. Miał on na sobie cywilne ubranie i zieloną opaskę na rękawie z napisem „Selbstschutz” oraz dubeltówkę. Był w towarzystwie innych Niemców w tym stolarza *Szultza*. Razem ze świadkiem zatrzymano jego ojca Mariana Stroińskiego, matkę i Brigerową. Świadek wraz z ojcem zostali osadzeni w budynku magistratu w Więcborku, a kobiety zwolniono do domu. Po półgodziny zamknięto ich w więzieniu w Więcborku, gdzie przebywali do dnia 18.09.1939 roku. Następnie w grupie 25 Polaków zostali przeprowadzeni do obozu w Karolewie. Po kilku dniach do obozu trafił również ojciec. W dniu 18 września 1939 roku nastąpiło otwarcie obozu w Karolewie. W tym dniu wciągnięto hitlerowska flagę na maszt. Karolewo było majątkiem ziemskim należącym do rodziny **Łuczyńskich**. W pałacu folwarku mieścił się sztab – dowództwo obozu. Więźniowie trzymani byli w piwnicach pałacu, garażu

samochodowym i stajniach. W dniu 18.09.1939 roku w obozie mogło być około 50 Polaków. W ciągu następných dni dowożono kolejnych więźniów. Świadek widział w obozie żołnierzy z kampanii wrześniowej. Komendantem obozu był *Herbert Ringel* z Więcborka, zastępcą *Karl Marquardt*, strażnikami *Willi Bankiert*, *Bartach*, *Rucks*, *Rosenberg*, *Maltig*, *Klawon*, *Kitzera* bracia *Köhn*. Był świadkiem zadeptania na śmierć ucznia gimnazjum **Pawła Kwiatkowskiego** z Więcborka przez strażników niemieckich oraz zastrzelenia Żyda z Więcborka **Meiersohna**. Więźniowie w tym świadek musieli łądować rękoma na wóz świński nawóz, a Żyd **Meiersohn** musiał go jeść, bito ich bykowcami. Widział pobitych **Migawę i Stefana Ignaszaka** z Więcborka. Sędziego Naftyńskiego wpędzono do psiej budy i kazano szczekać, przy tym był strasznie bity. Mariana Stroińskiego ojca świadka Niemcy zmęczyli w obozie w Karolewie. Widział jak odchodziła mu skóra na plecach, bito go rękoma uzbrojonymi w metalowe pierścienie. Świadek przebywał w obozie do 15.12.1939 roku do jego likwidacji.

K 9-15 **Jan Kuich** w czasie działań wojenných przebywał w okolicach Sochaczewa. Do Więcborka powrócił we wrześniu 1939 roku, dokładnej daty nie pamięta. Został aresztowany przez *Schmidta* z *Selbstschutzu* wraz z synem Tomaszem. W obozie w Karolewie przebywał do 7.10.1939 roku. Komendantem był *Herbert Ringel* z Więcborka, strażnikami: *Arnold Bartsch*, *Willy Bankert*, *Karl Marquardt*, *Otto Damms*. Widział jak do obozu Polaków zwoził *Werner Foedisch* właściciel majątku w Rogalinie. Syn Tomasz został zamordowany w Karolewie, ale nie wie w jakich okolicznościach.

K 36, 1016 **Edmund Straszyński** w dniu 28.10.1939 roku został zatrzymany przez leśniczego *Priba* oraz właściciela sklepu w Sypniewie *Maja* i doprowadzony do Posterunku Policji w Sypniewie. Razem z nim byli aresztowani jego brat Franciszk Straszyński, Feliks Buryta, Józef Deja, Franciszek Lipski, Jan Izbaner, Bernard Ruszyński, Konrad Katz, Godowski, Wilczura i inni, których nie pamięta. Następnie wszyscy zostali przez Więcbork zaprowadzeni do obozu w Karolewie. Przebywając w obozie w Karolewie pracował w majątku Sośno i Rogalin. Komendantem obozu był *Ringiel*, on wprost mówił, że zostaną straceni, a przed śmiercią jeszcze trochę popracują. W obozie przebywał do jego zemknięcia. Widział jak przyjeżdżał do niego *Hans Jürgens Wilckens*, który był ubrany w czarny mundur SS. Strażnicy niemieccy bili Polaków. On często był wyznaczany do kopania rowów, w których zakopywano zamordowanych. Największą władzę miał *Wilckens*, jego słowo mogło spowodować śmierć albo uratować życie. Na terenie Sypniewa i okolic był zastępcą Forstera Gauleitera Gdańska. Egzekucje uwięzioných przez Niemców Polaków były przeprowadzane codziennie. W majątku Sośno przebywał w okresie od 29.10.1939 roku do

2.11.1939 roku. Widział w obozie: Antoniego Bajrau (k 492-493), Antoniego Mruka (k 483), Stanisława Wilczura (k 457-458), Józefa Deję (k 452).

Piotr Kuich z Sypniewa osadzony był w obozie w Karolowie. Widział w nim pod koniec października Bernarda Rosińskiego. Przebywał z nim krótki okres czasu. Został on wywołany na podwórze, gdzie strażnicy obrabowali go z kosztowności, a następnie wyprowadzili do lasu. Słyszał strzały, dochodzące z tego kierunku. Nie wie co stało się z Bernardem Rosińskim (k 502-503). Widział w obozie również: Alfonsa Mruka (k 484-485), Józefa Deję (k 452), Konrada Kaaza (k 1288-1289), Walentego Głodowskiego (k 1280), Franciszka Tomasa (k 939), Floriana Żulkę (k 1256-1257), Marcina Fludra (k1249-1250), Juliana Oczkowskiego (k 130-1301).

K 3953-3954 **Piotr Kuich** w chwili wybuchu wojny przebywał w Wojsku Polskim. W pierwszych dniach października 1939 roku powrócił do Sypniewa i zgodnie z nakazem władz niemieckich zameldował się w komendanturze policji niemieckiej w Sypniewie. Został zatrzymany wraz z innymi Polakami i przeprowadzony do Więcborka. Konwojowało ich dwóch Niemców w żółtych mundurach uzbrojonych w karabiny. W Więcborku umieszczono ich w piwnicy Sądu Grodzkiego. Razem ze świadkiem byli **Edmund Straszyński, Deja z Adamowa** - innych nazwisk nie pamięta. Po krótkim pobycie w piwnicach sądu zostali zaprowadzeni do Karolewa w eskorcie czterech Niemców uzbrojonych w karabiny. Niemcy jechali na rowerach, byli ubrani w żółte mundury. W obozie w Karolewie przebywał do 6 grudnia 1939 roku. Na stałe w obozie w Karolewie przebywało od 200 – do 300 Polaków. Komendantem był *Riegel*. Strażnikami w obozie Niemcy: *Bartach, Manthey, Marguart*. Przebywając w obozie widział jak Niemcy dwa lub trzy razy dziennie wyprowadzali z niego do pobliskiego lasu grupy Polaków. Jednorazowo wyprowadzano po 20-30 osób. Osadzeni wiedzieli, iż idą na śmierć. Do lasu z reguły eskortowali wskazani wyżej Niemcy. Byli oni uzbrojeni w broń maszynową. Po odejściu grupy Polaków do lasu dobiegały odgłosy strzałów. Niemcy w obozie znęcali się nad Polakami – bili bykowcami, kolbami karabinów, kijami. Dwa dni wraz z innym Polakami pracował przy zakopywaniu osób rozstrzelanych. Był to duża ilość ciał – setki. Zagarniali resztki mózgu, odcięte głowy, ręce, części korpusów ludzkich.

K 477, 940 **Władysław Heldta** z Adamowa zeznał, iż przez 3 tygodnie przebywał razem z Teofilem Oczkowskim w obozie w Karolewie. Widział go dotkliwie pobitego. Spotkał również pobitego Franciszka Tomasa z Sypniewa.

K 1294-1295 **Aleksandr Rygielski** z Lutowa zeznał, iż przebywał razem z **Maksymilianem Kasprowiczem** w obozie w Karolewie. Na początku listopada 1939 roku został on zabrany przez strażników i więcej go nie spotkał.

K 1280 **Władysław Wiśniewski** zeznał, iż w dniu 28.10.1939 roku razem z **Walentym Głowskim** został zabrany do obozu w Karolewie. Wie, że Walenty Głodowski zaraz po przybyciu został zabrany do pobliskiego lasu i już nie wrócił.

K 1273 **Jakub Jessa** był razem z Leonem Janasem w obozie w Karolewie, z którego uciekł. Wie, że **Leon Janas** został rozstrzelany w Karolewie.

K 73-74 **Bernard Dutkiewicz** był więźniem obozu w Karolewie. Widział jak w obozie strażnicy katowali Polaków na śmierć, bijąc ich kolbami karabinów, bykowcami i kopiąc. Widział na terenie obozu *Wilckensa*. Był naocznym świadkiem zabicia **Kuby Czajkowskiego** z Tonina.

K 81-82 **Stanisława Piątek** była więźniem obozu w Karolewie, widziała jak strażnicy bili więźniów kijami, wężami gumowymi, kazali im biegać i gimnastykować się, aż do zmęczenia. Takich wyprowadzali do lasu, gdzie ich rozstrzelali. Widziała groby i ciała rozstrzelanych.

K 102-103 **Łucjan Smolarek** w okresie od 19.09.1939 roku do 11.11.1939 roku przebywał w obozie Karolewo. Zeznał, iż więźniowie byli bici łańcuchami, pałkami, kolbami karabinów oraz kopani do nieprzytomności.

K 3955-3956 **Czesław Klozak** przebywał w obozie w Karolewie. Pamięta, że razem z nim byli **Maksymilian Rapaczyński** rolnik z Lutowa, **Bronisław Dropiewski** z Lutowa (rozstrzelany), **Hugo Izbaner** z Radońska (rozstrzelany), **Jarka** rolnik z Wielowicza (rozstrzelany), **Stypa** z Rogalina (rozstrzelany), Naftyński sędzia grodzki z Więcborka, Lindecki burmistrz z Więcborka. Był świadkiem maltretowania sędziego Naftyńskiego przez Niemców - *Ringla, Marguarta, Bartacha, Rucksa, Bankerat, Tietzera*. Był on bity kijami, kopany i deptany. Gdy przestał krzyczeć został wrzucony do dołu z gnojówką.

K 3959-3960 **Feliks Migawa** od pierwszych dni października 1939 roku do pierwszych dni grudnia 1939 roku przebywał w obozie w Karolewie. Razem z nim w obozie byli: **Piotr Kuich, Maksymilian Fluder, Antoni Ruta, Waław Kostrzyn**. W skład załogi niemieckiej obozu wchodził: *Ringel, Markwart, Bartach, Rucks, Bankiert*. Nie był naocznym świadkiem zabójstw w obozie Karolewo. Wie, że Niemcy rozstrzelali Polaków w pobliskim lesie.

K 3963-3965, 4029 **Stanisław Brzeziński** w obozie w Karolewie przebywał przez 3 tygodnie. Komendantem był *Herbert Riegel*, zastępcą *Markwart*, drugim zastępcą *Bonkiert*. W skład załogi wchodził Niemcy: *Bartach, Rucks, Kietrze* lub *Tietzer* i kilkunastu innych.

Łącznie mogło być około 20 Niemców. Pamięta, że w obozie często bito Polaków między innymi kijami przeznaczonymi na szprychy do wozu folwarcznego, kolbami karabinów, kopano. W Karolewie przebywali: **Piotr Kuich, Saleta z Więcborka, Jan Gała – gospodarz z Pęperzyna (zabity w Karolewie), Mściszewski handlarz z Więcborka, Jan Kotek z Zaburtowa**. Widział jak Niemcy wyprowadzali Polaków z obozu do lasu. Były to grupy 5-12 osób. Eskortujący Niemcy mieli broń krótką i długą. Po odejściu takiej grupy było słychać strzały karabinowe, a do obozu powracali tylko sami Niemcy bez Polaków. Pod koniec listopada 1939 roku świadek i kilku innych Polaków na rozkaz Niemców zbudowali tory kolei wąskotorowej do miejsca, gdzie rozstrzeliwano Polaków. Podczas układania szyn na ziemi świadek widział dużo ludzkiego mózgu i krwi. Miejsce to na polecenie Niemców przykryto grubą warstwą ziemi, którą wożono przy pomocy kolejki – tak zwanymi lorami z pobliskiego wzniesienia. W pierwszych dniach listopada do Karolewa zostali doprowadzeni brat świadka **Florian Brzeziński i ojciec Paweł Brzeziński**, którzy zostali zabici.

K 3969 **Antoni Ruta** w okresie od 20 października do 16 grudnia 1939 roku przebywał w obozie w Karolewie. Przetrzymany był na spichrzu oraz w oborze. Niemcy często bili Polaków. Słyszał dochodzące z pobliskiego lasu strzały oraz widział wychodzące z obozu grupy Polaków po 12-20 osób. Konwojowane przez Niemców: *Ringla, Markwarta, Bankiarta, Bartscha, Rucka* uzbrojonych w karabiny. Do obozu powracali tylko sami Niemcy bez Polaków. Pracował przy zasypywaniu w lesie w Karolewie ziemią z pagórka miejsc gdzie dokonywano egzekucji. Na ziemi widział sporo krwi, resztek mózgu. Na to miejsce, w którym znajdowały się masowe groby - zwieźli grubą warstwą ziemi. Później Niemcy urządzili w tym miejscu boisko piłkarskie.

K 3970 **Maks Fludra** w okresie od 22 października do końca listopada 1939 roku przebywał w obozie w Karolewie. W momencie przybycia do Karolewa, w obozie mogło być osadzonych około 200 Polaków. Przetrzymany był na spichrzu i w oborze. Komendantem obozu był *Ringel*, jego zastępcami *Bartach i Markwart*. Załoga obozu składała się z około 16 Niemców. Wie, że w lesie w Karolewie Niemcy rozstrzeliwali Polaków. Zabici w Karolewie zostali **Jan Zulka/Zulka, Józef Warwas z Sypniewa**. W listopadzie 1939 roku pracował przy zacieraniu śladów zbrodni w lesie w Karolewie. Niemcy kazali zasypywać ziemią miejsca, w których rozstrzeliwano i pochowano Polaków. Ziemia była brana z pagórka i przy użyciu wąskiej kolejki - sypana na miejsca gdzie dokonywano rozstrzeliwań. Było w nich dużo krwi, części mózgu, resztek ciał. Została nasypana warstwa około 2-3 metrów ziemi.

K 3972 **Edmund Lewiński** przebywał w obozie w Karolewie i często słyszał strzały dochodzące z pobliskiego lasu. W okresie od drugiej połowy listopada 1939 roku do

5 grudnia 1939 roku w grupie około 30-40 Polaków pracował przy zasypywaniu mogił. Były one częściowo przysypane cienką warstwą pisaku. Na polecenie Niemców narzucili na te miejsca warstwę ziemi o grubości ponad 2 metrów. W tych miejscach było pełno: krwi, resztek mózgu, włosów ze skórą z głowy, kawałków palców ludzkich. Zasypywanie miejsc zbrodni nadzorowali *Bankert, Rucks, Narkuart, Kietrze*.

K 3973 **Edmund Stroszyński** przebywał w obozie w Karolewie od 28.10.1939 roku do 8.12.1939 roku. Pamięta, że zatrzymanych Polaków nadzorowali Niemcy: *Ringel, Rucks, Marguart, Bankiert, Bartach, Kietrze* i inni. Załogę stanowiło około 15 Niemców. Prawie każdego dnia Niemcy wyprowadzali Polaków na egzekucje. Słyszał było odgłosy strzałów. Przez dwa tygodnie pracował w lesie z innymi Polakami przy zasypywaniu ziemią miejsc, w których Niemcy dokonywali rozstrzeliwań. Na ziemi było dużo krwi, resztek ciał. Po wojnie władze polskie zarządziły ekshumację, odkopano setki ciał, z samego Sypniewa 52 osoby.

K 3974 **Maksymilian Rapaczyński** w okresie od 24.09.1939 roku do 4.11.1939 roku przebywał w obozie w Karolewie. Świadek miał numer „160”. Stale w obozie było 280 Polaków. Komendantem był *Ringel*, jego zastępcą *Marguart*. Strażnikami byli *Rucks, Willi Bankiert, Bartach, Boni*. Widział wielokrotnie jak Niemcy wyprowadzali grupami po 20 Polaków na rozstrzelanie. Z lasu było słyszeć dochodzące strzały.

K 3976 **Stanisław Piątek** pod koniec października 1939 roku został umieszczony w obozie w Karolewie. W początkowym okresie pracował przy wybieraniu ziemniaków, a później pasł krowy. Widział jak *Ringel* często bił i kopał Polaków. Zastrzelił z broni krótkiej **Tomasa z Sypniewa**. Strażnikami w obozie byli: *Margart, Bankert, Bartach, Rucks, Kutzer* oraz inni których nazwisk nie znał. Wszyscy strażnicy na zmianę brali udział w rozstrzeliwaniu Polaków. Kilku strażników wyprowadzało z obozu kilkunastu Polaków i ich rozstrzeliwało w pobliskim lesie również z broni maszynowej. Samych egzekucji świadkiem nie był, ale pasąc krowy, celowo wpędzał je do miejsc rozstrzeliwań. Widział zwłoki ludzi, których przed chwilą prowadzono w te miejsca. Takie rozstrzeliwania były nawet dwa razy dziennie. Polacy przed śmiercią musieli wykopać doły, nad którymi stawali przed egzekucją. Następnie grupa Polaków przyprowadzana na kolejne rozstrzelanie musiała zakopać uprzednio rozstrzelanych i wykopać doły dla siebie.

K 3977-3978, 4160-4162 **Józef Niedrzwicki** od 20 września 1939 roku do 8 grudnia 1939 roku przebywał w obozie w Karolewie. Byli tam przetrzymywani mężczyźni i kobiety. Komendantem był *Herbert Ringel*, zastępcą *Marguart*, w skład załogi wchodził *Bartach, Bankiert, Rucks, Kietrze*. W obozie był zatrudniony w piekarni obozowej przy wypieku

chleba. Widział wielokrotnie jak Niemcy wyprowadzali grupy po 12 Polaków do pobliskiego lasu. Po wyjściu takiej grupy było słycać strzały karabinowe. Przed wyprowadzeniem do lasu strażnicy męczyli przeznaczonych na śmierć uciążliwymi ćwiczeniami gimnastycznymi – musieli szybko biegać, kazano im padać i powstać. Na skutek takiego znęcania zostali oni zmęczeni i niezdolni do stawiania jakiegokolwiek oporu. Słyszał od Niemców *Ringla, Bartscha i Bankerta* jak mówili że zastrzelili 100 Polaków i pójda sobie teraz popić. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku władze polskie przeprowadziły w lesie Karolewo ekshumacje. Pamięta, że wtedy wydobyto 800 zwłok.

K 3979 **Wiktor Plichta** przebywał w obozie w Karolewie w październiku i listopadzie 1939 roku. Pracował tam jako cieśla. Widział jak Niemcy znęcali się na Polakami osadzonymi w obozie. Wielokrotnie obserwował wyprowadzanie grup po 18-24 Polaków do pobliskiego lasu. Po jakimś czasie było słycać strzały i Niemcy powracali do obozu bez Polaków. Świadek był w grupie 22 Polaków wyprowadzonych do lasu na rozstrzelanie. W tej grupie były trzy kobiety. Było to 1.11.1939 roku. Eskortowali - *Ringel, Marguart, Bartach, Bankert i Manthey*. Po dojściu na miejsce egzekucji Niemcy kazali zasypać ziemią dół, w którym poprzedniego dnia zabito Polaków. Mogło być około 20 ciał. Po zasypaniu tej mogiły ziemią kazano wykopać dół dla siebie. Śmierci uniknęli dzięki temu, że około popołudnia komendant *Ringel* otrzymał wezwanie do Sępólna. Niemcy wrócili z całą grupą do obozu. W dniach 13-15 lipca 1946 roku świadek nadzorował prace związane z odkopaniem zwłok Polaków zabitych w Karolewie. Według obliczeń świadka zostało wydobytych wtedy około 2000 zwłok. Zwłoki zostały złożone w lesie w Karolewie w specjalnie pobudowanych grobowcach.

K 3980 **Leon Stramel** w okresie od 26.09.1939 roku do 8.12.1939 roku był osadzony w obozie w Karolewie. Przebywało tam około 200 Polaków - w piętrowym magazynie, szopie i chlewie. Nie było tam łóżek ani pościeli. Ludzie leżeli i spali na podłodze albo na posadce cementowej. Okrywali się tym, co kto miał. Wyżywienie było bardzo złe. Polacy byli zatrudniani przy pracach polowych. Wie, że Polaków Niemcy rozstrzeliwali w pobliskim lesie. W listopadzie 1939 roku w grupie około 100 więźniów pracował przy zasypywaniu miejsc masowych zbrodni dokonanych przez Niemców. Nasypano grubą warstwę ziemi, którą brali z pagórka w lesie i przewozili ją za pomocą lor – wąskiej kolejki pchanej siłą ludzkich mięśni. Zasypali ziemią dwa długie rowy i część trzeciego, w których były zwłoki ludzkie. Prace nadzorował *Bankert, Bartach, Marguart, Rucks, Manthey* i inni. W 1946 roku odbyła się ekshumacja. Świadek był wtedy dwukrotnie i widział dużą ilość odkopanych - oddzielonych od korpusów głów, rąk i kości.

K 3982 **Waleria Warwas** - w Karolewie zabity został brat **Józef Warwas z Wymysłowa**.

K 3986-3987 **Franciszek Niemczewski** zeznał, iż na początku okupacji niemieckiej w 1939 roku został zabity w Karolewie brat **Florian Niemczewski** zam. w Jastrzębcu.

K 3987-3988 **Jan Małek** brał udział w kampanii wrześniowej. Po powrocie do Runowa został zatrzymany i zabrany do Karolewa. Przez Niemców *Wohlgemuta* i *Ruksa*. Razem ze świadkiem był Stanisław Stasiak z Runowa. W obozie nie był długo albowiem Niemcy wszystkich wojskowych – tych którzy brali udział w kampanii wrześniowej, wywieźli do Bydgoszczy. Po jakimś czasie został ponownie zwolniony do domu. W czasie, kiedy przebywał w Karolewie, Niemcy codzienne wyprowadzali Polaków do pobliskiego lasu i tam dokonywali rozstrzeliwań. W Karolewie zginął **Stanisław Stasiak z Runowa, Miller z Borzyszkowa**.

K 4048 **Alfons Herberg** w oświadczeniu z dnia 25.07.1969 roku stwierdził, iż był osadzony w Karolewie. Widział *Wilckensa* w obozie w Karolewie na inspekcji – „... Ten zbrodniarz wrzeszczał na całe gardło do nas, że jak który ucieknie z obozu to wtenczas zabiją całą rodzinę...”.

Świadkowie, którzy nie byli osadzeni w obozie w Karolewie

K 500 **Halina Weissowa** zeznała, iż w dniu 28.09.1939 roku widziała jak żołnierze niemieccy prowadzili z Sypniewa do Karolewa mężczyzn, wśród których był **Bernard Rosiński**. Wie od znajomej Niemki, że został on zastrzelony strzałem w tył głowy w Karolewie.

K 29 **Agnieszka Betańska** wie, że w październiku 1939 roku, ojciec Leon Betański został aresztowany i osadzony w obozie Karolewo na polecenie właściciela majątku w Sypniewie *Wilckensa*. Leon Betański widział listę osób z Sypniewa przeznaczonych do osadzenia w Karolewie podpisaną przez *Wilckensa*.

K 32 **Anna Betańska** od urodzenia mieszkała w Sypniewie. Po wkroczeniu do Sypniewa wojsk niemieckich najważniejszą osobą w Sypniewie był *Wilckens*, bez jego woli nic nie mogło się wydarzyć. Jeżdżąc do obozu w Karolewie odwiedzając męża Mikołaja Betańskiego słyszała dochodzące z pobliskiego lasu liczne strzały.

K 39 **Urszula Jarka** zeznała, iż jej brat **Marian Ruta** w dniu 28.10.1939 roku został aresztowany i doprowadzony do obozu w Karolewie. Ojciec świadka pytał *Wilckensa*, co stało się z Marianem Ruta, a *Wilckens* zaczął krzyżeć, nie dając żadnej odpowiedzi.

K 43 **Andrzej Betański** zeznał, iż jego ojciec bezpośrednio przed wojną był sołtysiem Sypniewa. Wie, że przed wybuchem wojny okoliczni Niemcy mieli zebrania u *Wilckensa*.

W majątku *Wilckensa* polskie władze znalazły broń, swastyki. Wtedy *Wilckens* zachorował i wyjechał na leczenie do Gdańska – było to 3 miesiące przed wybuchem wojny. O życiu społecznym, gospodarczym okolicznych Niemców decydował *Wilckens*. Do niego okoliczni Niemcy donosili na Polaków. *Wilckens* wiedział wszystko o każdym Polaku. Miał przygotowaną listę, kogo wysłać do obozu w Karolewie. *Wilckens* powrócił do Sypniewa z wojskami niemieckimi był przedstawicielem władzy hitlerowskiej na tym terenie. Chodził w mundurze SS. Ojciec świadka po powrocie z obozu w Karolewie opowiadał, że widział listę osób przeznaczonych do aresztowania podpisaną przez *Wilckensa*. Znał on biegle język niemiecki w mowie i piśmie oraz znał dobrze podpis *Wilckensa*. Był sołtysem Sypniewa i nieraz chodził do niego w sprawach urzędowych.

K 48-49, 58-61, 62-64 **Bronisława Kuchta, Jadwiga Walkonis, Stanisława Lipska** zeznały, iż o aresztowaniu i osadzeniu w obozie w Karolewie w Sypniewie i okolicy decydował *Wilckens*.

K 66-67 **Jan Krawczyk** w piśmie z dnia 29.11.1964 roku do Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy – opisał swój kontakt z *Wilckensem* – „... *Wilckens* był to sąd jednoosobowy, który decydował o życiu i śmierci miał popleczników, którzy mu ofiary dostarczali ...”.

K 107-108 **Wacław Jan Oczkowski** zeznał, iż w okresie okupacji hitlerowskiej właściciel majątku Sypniewa *Wilckens* przeprowadzał selekcję ludności polskiej i kierował do obozu w Karolewie. W obozie zginął jego ojciec **Julian Oczkowski i wujek Teofil Oczkowski**. Po wojnie nadzorował ekshumację w Karolewie jako funkcjonariusz Komendy Powiatowej MO w Sępólnie Krajeńskim. W wyniku ekshumacji zgromadzono około 3000 czaszek, w przeważającej części na czaszkach były ślady uderzeń tępymi narzędziami.

K 3952 W wyniku ekshumacji znaleziono osoby cywilne, kobiety, mężczyzn, osoby wojskowe. Niektóre zwłoki były bez odzieży. Niemcy zabitych w Karolewie przysypali warstwą ziemi grubości 4 metrów, a na wierzchu urządzili boisko sportowe dla niemieckiej młodzieży z najbliższej okolicy.

K 1017-1018 **Wacław Oczkowski** zeznał, że w 1942 roku Niemiec *Zygfryd Kropt* powiedział mu, że Polacy do Karolewa byli wysyłani na zarządzenie *Wilckensa*.

K 1021-1022, 1034-1035 **Bronisław Migawa** od urodzenia mieszkał w majątku *Hansa Jürgena Wilckensa* w Sypniewie. W 1939 roku został powołany do Wojska Polskiego. Z niewoli niemieckiej powrócił do Sypniewa w dniu 1.11.1939 roku. Od ludzi dowiedział się, że dużo Polaków z okolic Sypniewa zostało aresztowanych i wywiezionych do Karolewa na polecenie *Wilckensa*.

K 1030-1031 **Józef Świnka** zeznał, że *Wilckens* zesał do obozu w Karolewie 46 Polaków, chodził w mundurze SS. Był wrogo nastawiony do Polaków.

K 1032-1033 **Leon Betański** potwierdza okoliczności podane przez świadka Jana Świnę.

K 1038-1039 **Józef Izbaner** mieszkał w Adamowie koło Sypniewa zeznał, iż na polecenie *Wilckensa* zginął w Karolewie jego ojciec Jan Izbaner. Wie, że *Wilckens* był przewodniczącym zebrań Selbstschutzu, które odbywały się w jego majątku, na których zapadały decyzje o zatrzymaniu Polaków.

K 1041-1043 **Stanisława Lipska** zeznała, że mąż **Franciszek Lipski** był Prezesem Narodowej Partii Robotniczej i Prezesem Zjednoczenia Zawodowego Polskiego i z tego powodu często bywał u *Wilckensa*. Franciszek Lipski został aresztowany w dniu 28.10.1939 roku i wraz z 30 innymi Polakami zaprowadzony do Karolewa.

K 3957-3958 **Jan Nelke** w majątku **Łuczyńskich** w Karolewie pracował od początku 1939 roku do 1947 roku jako kowal. Po wybuchu wojny we wrześniu 1939 roku właściciel **Łuczyński** wyjechał z Karolewa do Warszawy i już nie powrócił. Niemcy w zabudowaniach majątku urządzili obóz. Był świadkiem jak Niemcy *Ringel*, *Bankert*, *Rucks* oraz inni wielokrotnie wyprowadzali z obozu do pobliskiego lasu większe grupy Polaków, po 18-20. Byli uzbrojeni w karabiny. Świadek domyślał się, że oni zabijają Polaków w lesie, albowiem było słychać strzały. Niemcy chodzili cały czas pijani.

K 3961-3962 **Łucjan Gogołek** zeznał, iż dziadek **Feliks Kufel** i rodzice świadka we wrześniu 1939 roku zamieszkiwali w Lubczy. W dniu 4 listopada 1939 roku do ich domu przyszli Niemcy: *Karl Riegel*, *Witold Welsant*, *Wojan*. Feliks Kufel został zabrany do Sypniewa przed pałac *Hansa Jürgena von Wilckensa*. Tam oczekiwało już kilku Polaków z innych wsi, których pilnowali uzbrojeni w dubeltówki Niemcy. Na prośbę Polaków, aby zwolniono ich do domu Niemcy, zaczęli ich bić bykowcami. W obecności świadka z pałacu wyszedł *Wilckens* i polecił część Polaków zapędzić do obozu w Karolewie, a pozostałych do więzienia w Więcborku. Do Więcborka został skierowany Feliks Kufel, Józef Dura z Lubczy, Karol Jara z Lubczy, Władysław Cizia i Jan Dobra z Lubczy. Do Karolewa skierowano Karpę z Sypniewa, Stanisława Tomasa z Lubczy, Andrzeja Tomasa z Lubczy, Borna z Lubczy – których zabito w Karolewie. W kwietniu lub maju 1945 roku władze polskie zarządziły ekshumację zwłok Polaków zabitych przez Niemców w lesie pod Karolewem. Były odkopane dwa rowy o długości około 100 metrów, w każdym leżały zwłoki w 5 lub 6 warstwach. Pamięta, iż niektóre ciała miały rozbite czaszki, odcięte głowy. Niektórzy zabici mieli związane ręce drutem. Dziadek świadka rozpoznał wtedy zwłoki rolnika Szwajcara ze wsi Witunia.

K 3966 Świadek **Ksawera Bratz** zeznała, iż w dniu 25.10.1939 roku został zatrzymany ojciec **Teofil Urbański** przez Niemców: *Geske* i jeszcze jednego, którego nazwiska nie pamięta. Byli oni w ubraniach cywilnych z opaskami na rękawach oraz uzbrojeni w karabiny. W tym czasie Teofil Urbański mieszkał w Szynwałdzie. Razem z ojcem został zatrzymany z Wielowicza **Tomas**. Umieszczono ich w piwnicy gorzelni w Jastrzębcu, gdzie miał się nad nimi znęcać Niemiec *Foedischa* z Rogalina. Z opowiadania matki wie, że ojca, **Tomasa i Krauze z Mlynek** po pobiciu w gorzelni, zaprowadzono do Karolewa i po drodze zabito. Zwłoki ojca, Krauzego i Tomasa zostały odnalezione w lesie pod Karolewem – w pobliżu grobów masowych w czasie ogólnej ekshumacji, która odbyła się w 1945 roku.

K 3967 **Anna Kiestrzyń** zeznała, iż mąż **Wacław Kiestrzyń** przebywał przez kilka tygodni w obozie w Karolewie i pracował przy zasypywaniu zabitych Polaków. Wie, że w Karolewie zabito **Konrada Kaatz** z Sypniewa.

K 3971 **Agnieszka Deja** córka zbitego w Karolewie **Józefa Deja** z Adamowa zeznała, iż ojca zabrali Niemcy: *August Peters, Artur Schlitter, Walter Dickmann, Erich Neubauer* w dniu 28.10.1939 roku.

K 3975 **Anastazja Stypa** zeznała, iż w pierwszych dniach października do Karolewa został zabrany jej mąż **Stanisław Stypa**, którego miał zabić w lesie między Jastrzębcem a Karolewem policjant niemiecki. Wie, że w Karolewie zostali zabici **Wenda, Niemczyk, Bolesław Stramel** wszyscy z Rogalina.

K 4007 Zabici w Karolewie zostali: **Pilarski Marian/Marcin ur. 16.03.1909 roku z Zabartowa, Julian Rewolt ur. 9.01.1916 roku z Zabartowa, Bolesław Białkowski ur. 20.12.1921 roku z Zabratowa.**

K 3086-3092 W 1946 roku została przeprowadzona ekshumacja masowych grobów w Karolewie łącznie wydobyto 1781 ciał.

Ustalenia Centrali w Kraju Północnej Nadrenii-Westfalii dla opracowania narodowosocjalistycznych zbrodni masowych przy Prokuraturze w Dortmundzie

K 2159-2170 Centrala w Kraju Północnej Nadrenii-Westfalii dla opracowania narodowosocjalistycznych zbrodni masowych przy Prokuraturze w Dortmundzie przeprowadziła postępowanie pod sygnaturą 45 Js 12/61 przeciwko *Marquardt, Richardt, Manthey*.

Odnośnie *Marquardta* miało być wniesione oskarżenie z powodu pomocnictwa w zabójstwie 90 ludzi, *Richaedt* zmarł w dniu 12.05.1968 roku w Münster/Westf

i postępowanie przeciwko niemu zakończono. Wobec *Manthey* odstąpiono od wniesienia oskarżenia. Podejrzany *Ludolph von Alvensleben* zmarł 1.04.1970 roku w Santa Rosa de Calamachita/Argentyna, *Heinrich Mocek* zmarł 6.11.1967 roku w Münster/Westfalia i postępowanie przeciwko nim zakończono.

Odnośnie: *Bonin Otto-Karl, Ehrlich Max, Foedisch Werner, Julius Goede, Hugo Janke, Kietzer Erhard, Köhn Helmut, Manthey Willi, Wolter Ernst Karl* - postępowanie umorzono z powodu braku dowodów, wobec *Otto Rox* - umorzono postępowanie z uwagi na przedawnienie, a odnośnie *Hansa Jürgena Wilckensa* - postępowanie umorzono.

K 4909-4910 Sąd Krajowy w Münster postanowieniem z dnia 22.12.1972 roku sygn. AK1/71 Schw. zrezygnował ze ścigania oskarżonego *Manthey*, a odnośnie oskarżonego *Marquardta* postanowieniem z dnia 6.11.1972 roku sygn. AK 1/71 tymczasowo umorzył postępowanie – ponieważ był on zdolny do udziału w postępowaniu z uwagi na stan zdrowia.

Załącznik Nr 2 K 222-230 **Otto Karl Bonin** przesłuchany w dniu 21.03.1962 roku przed Krajowym Urzędem Kryminalnym Północnej Nadrenii Westfalii zeznał, iż we wrześniu 1939 roku na polecenie burmistrza Więcborka *Ericha Goede* przejął zarządzanie majątkiem Karolewo, którym władał do 1945 roku. Polski właściciel majątku wyjechał przed zajęciem Karolewa przez wojska niemieckie. Administrowanie majątkiem zdaniem świadka nie miało nic wspólnego z obozem w Karolewie. W trakcie obejmowania majątku, obóz dla internowanych Polaków był już urządzony przez niemiecką Samoobronę – Selbstschutz. Byli w nim już umieszczeni Polacy jako więźniowie. Wykorzystywano ich przy pracach polowych. Polacy byli osadzeni w spichlerzach majątku. Obóz podlegał *Herbertowi Ringel*, jego zastępcą był *Karl Marquardt*. Załogę obozu stanowiło 10-18 członków Selbstschutzu. Pamięta, że byli to: *Willi Bankert, Arnold Bartach, Herbert Klawohn, Malting, Otto Rux, Julian Goede*. W obozie dokonywano rozstrzeliwań od października do końca listopada 1939 roku. Na początku grudnia 1939 roku obóz został rozwiązany – pozostało wtedy około 20 więźniów. Liczba uwięzionych Polaków wahała się od 100 do 250 osób. Świadek zna liczbę osadzonych w obozie albowiem jako zarządca majątku miał obowiązek dostarczać porcje jedzenia. Wykorzystywanie uwięzionych do pracy w polu, świadek ustalał z komendantem *Ringlem*. Egzekucji dokonywano około 1000 metrów od zabudowań majątku. Świadek widział mogiły. Polacy, którzy w okolicach Sępólna Krajeńskiego nazywani byli przez ludność pochodzenia niemieckiego „wrogami Państwa” w owym czasie zatrzymani byli przez Selbstschutz w Więcborku i okolicy. Doprowadzano ich do obozu w Karolewie. Załoga obozu miała zadanie przejąć kolumnę zatrzymanych i ich zarejestrować. Nowymi przybyłymi więźniami czasem zajmowali się *Ringel* i *Marquardt*. Przesłuchania polskich

więźniów przeprowadzane były przez cywili - świadek przypuszcza, że byli to funkcjonariusze Gestapo. Odbywały się w dwóch pomieszczeniach dworu. Dochodziło wtedy do znęcania się nad Polakami. Świadek słyszał krzyki przesłuchiwanym, widział ich zakrwawionych w trakcie przeprowadzania przez dziedziniec majątku po tych czynnościach. Egzekucje były wykonywane przez członków Selbstschutzu - obozu Karolewo przeważnie we współpracy z żołnierzami SS z Gdańska lub Bydgoszczy. Przeznaczeni do rozstrzelania Polacy byli wyczytywani z listy. Wie od komendanta *Ringla*, że rozstrzelano Polaków, których określono jak „wrogów państwa niemieckiego”. Zarzuty wobec Polaka musiały być wniesione przed dwóch albo trzech Niemców. Na egzekucję więźniowie byli prowadzeni w małych grupach pieszo. Po egzekucjach *Ringel* żądał od świadka furmanek, którymi przywożone były do dworu ubrania i rzeczy zabitych więźniów. Wynika z tego, że przed egzekucją Polacy musieli się rozbierać. W komandzie egzekucyjnym byli: ***Ringel, Karl Marquart, Otto Rox, Willi Bankert, Arnold Bartach, Julian Goede***. Komanda SS z Gdańska lub Bydgoszczy przybywały w grupach po 3-4 osoby. Przyjeżdżali samochodem osobowym. Najczęściej rozstrzeliwań dokonywało komando egzekucyjne obozu w Karolewie. Często w obozie w Karolewie był dowódca pułku ***SS Standartenführer Richardt, który miał siedzibę w Sępólnie Krajeńskim***. Członkowie Selbstschutzu nosili na ramieniu opaski, mieli karabiny i pistolety. Słyszał jak *Richardt* mówił do *Ringla* „ja nie chcę żadnych nazwisk, lecz chcę znać tylko liczby”. Do obozu w Karolewie przyjeżdżali również ***Foedisch i von Ketelhodt***.

Załącznik Nr 2 K 305-310 i 4982-4987 Przesłuchany w charakterze świadka ***Erhard Kietzer*** ur. 26.09.1907 roku w Więcborku zeznał, iż w październiku 1939 roku wstąpił do Selbstschutzu w Więcborku. Do organizacji przyjął go pastor ***Wolter***, który dowodził w tym czasie Selbstschutzem w Więcborku. Skierowano go do obozu w Karolewie, gdzie został strażnikiem. Nosił na rękawie zieloną opaskę z napisem Selbstschutz, otrzymał karabin. Jego zadaniem było konwojowanie Polaków do pracy do majątku ***Wenera Foedischa w Rogalinie***. Doprowadzał z majątku Rogalin na egzekucje burmistrza Lindeckiego wraz z pięcioma – sześcioma innymi Polakami. W Karolewie przekazał Polaków nieznanemu mu esesmanowi, który był w obecności *Ringla, Marquarda i Ruxa*. Widział jak Polacy byli musztrowani. Był raz w miejscu egzekucji, nadzorował wtedy niwelowanie terenu przez Polaków. W tym miejscu leżały różne części czaszek, były ślady krwi na ziemi, zabici byli przysypani ziemią. Po powrocie z niwelacji terenu *Bankert* powiedział mu, że czaszki rozleciały się od złej amunicji (dum-dum). Przed egzekucją jeńców męczono musztrą, na końcu musieli położyć się brzuchem na ziemi i byli rozstrzelani strzałem w tył głowy.

Zakopywano ich od razu. W obozie widział dowódcę pułku SS *Richarda*. Przemawiał on do członków Selbstschutzu i żądał odwetu na Polakach. Pytał ilu rozstrzelali Polaków. Oddział egzekucyjny składał się z: ***Ringla, Karla Marquardta, Willi Bankerta, Arnolda Bartscha, Franza Maltiga (Maltich), Otto Ruxa***. Polaków po egzekucji obrabywano. Widział w obozie esesmanów, którzy przesłuchiwali więźniów, słyszał ich krzyki. Do obozu Polaków doprowadzali: *Max Ehrit, Zeidler, Herbert Klawonn*. Komendantem obozu był *Herber Ringel*.

Załącznik Nr 2 K 334-346 **Hermann Wendelin Lütke baron von Ketelhodt** był właścicielem majątku Sośno. Na początku września został szefem Selbstschutzu Okręgu Sośno. Członkowie Selbstschutzu byli wykorzystywani do aresztowania polskich obywateli i przeszukiwania ich domów. Selbstschutz podlegał dowódcy pułku SS w Sępólnie Krajeńskim *Richardowi*. Do Okręgu Selbstschutzu, którym dowodził należały wioski: Sośno, Wielowiczek, Wielowicz, Płosków, Jastrzębiec, Szynwałd, Młynki, Rogalin. Nie brał udziału w aresztowaniu Polaków. **Wiedział o egzekucjach Polaków w obozie w Karolewie**. Osadzeni w obozie - to Polacy należący do band w Borach Tucholskich. Obóz leżał w okręgu, który mu podlegał, Świadek zeznał, iż nie miał nic do czynienia z obozem internowania Polaków w Karolewie. Raz był w obozie w Karolewie. Dowiedział się, że mieszkaniec **Więcborka Ringel podjął się rozstrzeliwania Polaków w obozie w Karolewie**. Nie wie kto dawał rozkazy rozstrzeliwania Polaków w Karolewie.

Załącznik Nr 2 K 352 **Karl Friedrich Marquardt** pod koniec września 1939 roku wstąpił do Selbstschutzu w Więcborku. Został skierowany do obozu w Karolewie. Pouczono go, iż musi zachować tajemnice o zdarzeniach, jakie dzieją się w obozie. Dowódcą obozu był *Herbert Ringel*. W obozie w Karolewie pełnili służbę członkowie Selbstschutzu:

1. *Herbert Ringel* – dowódca obozu zastrzelony w 1939 roku w Więcborku przez niemiecką Policję,
2. *Willi Bankert*,
3. *Arnold Bartach* - popełnił samobójstwo w dniu 22.05.1962 roku,
4. *Otto Rux*,
5. *Otto Manthey*,
6. *Franz Maltig*,
7. *Emil Jahnke*,
8. *Helmut Köhn*,
9. *Paul Köhn*,
10. *Juliusz Goede*,

11. *Herbert Klawonn*,

12. *Erich Bartz*,

13. *Max Ehrlich*.

W obozie często przebywał kaznodzieja **Wolter**, był on gorliwym członkiem Selbstschutzu. Obóz w Karolewie został założony na początku września 1939 roku. Od początku dowódcą był *Herbert Ringel*. Pod koniec września świadek przybył do obozu. Było w nim wtedy około 150 więźniów. Byli oni rolnikami i robotnikami rolnymi. W obozie było kilku chorążych Wojska Polskiego, ale oni zostali zabrani przez Gestapo z Sępólna Krajeńskiego. **Rozkazy dotyczące egzekucji więźniów przychodziły do obozu pisemnie do Herberta Ringla**. Przy egzekucjach *Ringel* powoływał się na dowódcę pułku SS **Richarda**, który często przebywał w Karolewie. Dowódca pułku *Richardt* narzekał, że za mało jest rozstrzeliwanych w Karolewie Polaków. W obozie przebywał **burmistrz Więcborka Erich Goede**, funkcjonariusze SS. Dowódcami **Selbstschutzu** byli *von Ketelhodt, von Wilckens i Foedisch*. W obozie przebywało trzech funkcjonariuszy Gestapo, którzy przesłuchiwali polskich więźniów. W trakcie przesłuchań Polacy byli bici. W obozie Karolewie odbywały się „rozprawy sądowe”. Przybywali na nie dwaj „sędziowie”, byli uprzeni w czarne toki i czarne „furażerki” na głowie. Świadek nie wie czy byli oni „sędziami”. Więźniowie w trakcie tych „rozpraw” musieli powtórzyć złożone wcześniej wymuszone zeznania/wyjaśnienia. Przeważnie byli skazywani na karę śmierci przez rozstrzelanie. Wyrok był natychmiast prawomocny. W tak zwanej „rozprawie” nie uczestniczyli obrońcy. Polakom zarzucano występowanie przeciwko niemieckości w Prusach Zachodnich, przez co stali się wrogami państwa niemieckiego.

Polacy w Karolewie byli rozstrzeliwani przez członków Selbstschutzu i funkcjonariuszy Gestapo. Świadek uczestniczył w czterech egzekucjach. Został wyznaczony przez *Ringla*. Przy pierwszej egzekucji rozstrzelano 9 Polaków obecni byli - ***Ringel, Arnold Bartach, Willi Bankert*** oraz **czterech funkcjonariuszy Gestapo w czarnych mundurach SS**. Miejsce egzekucji było oddalone o 1000 metrów od obozu. Była to polana, na której wykopany był dół. Na miejscu egzekucji był worek z chlorowanym wapnem i cztery szpadle. **Więźniowie na rozkaz Riegla położyli się na brzuch przed dołem i zostali zastrzeleni. Po zabiciu Polaków zostali oni przeszukani – zabrano im papierosy oraz wartościowe rzeczy. Wszyscy podani przez świadka członkowie Selbstschutzu brali udział w egzekucjach**. Egzekucje przeprowadzano o różnych porach dnia. Rozstrzeliwano od 4 do 12 Polaków podczas jednej egzekucji. W czasie, kiedy świadek był w obozie mogło być rozstrzelanych 250-300 Polaków. Zarządzenia rozstrzelania Polaków były wydawane

Ringlowi również telefonicznie, jednakże świadek nie wie, przez kogo. Szefem żandarmerii w Więcborku był *Max Laurisch* – był on kilka razy w Karolewie. Członkowie *Selbstschutzu* z obszarów Sypniewo, Sośno, Rogalin, Karolewo - dokonywali także egzekucji na własną rękę w porozumieniu z *Ringlem*. Świadek był zastępcą *Ringla*. Oddział egzekucyjny SS przybywał prawie na każdą egzekucję, ale nie byli to ciągle ci sami funkcjonariusze. *Ringla* zastrzelił funkcjonariusz Policji *Ewald Balck* z Posterunku w Więcborku, który później przejął kierownictwo obozu. Musiało to być pod koniec listopada. Żona Herberta *Ringla* podaj, że zginął on 20 grudnia 1939 roku. Do egzekucji Polaków przydzielał *Ringel* powołując się na dowódcę pułku SS *Richarda*. Wszyscy członkowie *Selbstschutzu* w różnym czasie uczestniczyli w rozstrzeliwaniu Polaków.

Załącznik Nr 2 K 442-452 **Otto Robert Rux** ur. 7.09.1906 roku w Więcborku zeznał, iż proboszcz *Ernst Kar Wolter* tworzył *Selbstschutz* w Więcborku. Określił jakie zadania ma *Selbstschutz*, polecił doprowadzanie do niego wszystkich Polaków powracających z ucieczki. Jego biuro i pomieszczenia dla Policji i *Selbstschutzu* były w domu polskiego lekarza *Górskiego*. Po doprowadzeniu Polacy byli przesłuchiwanymi przez *Woltera*. On decydował czy Polak wraca do swojego mieszkania czy umieszczony zostanie w więzieniu sądowym w Więcborku. W obozie w Karolewie byli: *Paul Köhn, Helmut Köhn, Erich/Hugo Janke, Otto Manthey, Julius Goede, Karl Marquardt, Arnold Bartach, Willi Bankert, Herbert Klowohn*.

Wie, że *von Wilcens i von Ketelholdt* brali sobie polskich jeńców z obozu w Karolewie do pracy w ich majątkach. Raz uczestniczył w rozstrzeliwaniu Polaków w Karolewie. Do *Selbstschutzu* należał od 18.09.1939 roku do początku grudnia 1939 roku. W dniu 18.09.1939 roku ludność pochodzenia niemieckiego zebrała się na Rynku w Więcborku na polecenie burmistrza *Ericha Goede* w celu wstąpienia do *Selbstschutzu*. W ostatnim tygodniu września 1939 roku otrzymał od burmistrza *Ericha Goede* z Więcborka ustne polecenie do stawiennictwa się w obozie w Karolewie. Dowódca obozu był *Herbert Ringel*, który przydzielił go do pilnowania polskich aresztantów.

Obóz w Karolewie istniał od końca września do początku grudnia 1939 roku. W obozie przebywało od 70 do 100 Polaków. Jeńcy byli dostarczani do obozu przez *Selbstschutz* i Policję. W obozie było dwóch funkcjonariuszy kryminalnych z Rzeszy, którzy przesłuchiwali Polaków. Świadek potwierdza, iż polscy jeńcy byli bici podczas przesłuchań, albowiem widział ich ze śladami pobicia, słyszał krzyki. W obozie odbywały się „sądy” jednakże świadek nie może określić jakie. Po takowych „rozprawach sądowych” „skazani” byli rozstrzeliwani. Dowódcę pułku SS *Richarda* osobiście widział w obozie w Karolewie. Jeńcy byli ustawiani w szeregu i lustrowani przez *Richarda* w towarzystwie *Ringla*,

Marquardta. Widział jak podczas takich wizyt *Richardt* wskazywał jeńców, którzy później zostali rozstrzelani. Raz został przydzielony przez *Ringla* do rozstrzeliwującego oddziału. Zeznał, że poszedł tylko, dlatego aby zobaczyć „miejsce egzekucji”. *Ringel* wybrał czterech Polaków, którzy zostali odprowadzeni przez: *Ringla, Marguarta, Bartscha, Klawohn* i świadka. Miejsce egzekucji było oddalone około 1000 metrów od obozu. Był tam wykopany duży długi rów, w którym leżeli wcześniej rozstrzelani. Byli oni przykryci ziemią. *Ringel* „pognał” jeńców do rowu, gdzie oni musieli położyć się przed rowem na brzuchu. Świadek nie mógł strzelać do Polaków. Strzelali *Ringel, Marguart, Bartach* i *Klawohn*. Następnie zabitych wrzucili do rowu i przykryli ziemią. W pierwszych tygodniach oddział egzekucyjny składał się z ludzi *Selbstschutzu* i oddziału SS lub Policji – którzy przyjeżdżali z zewnątrz samochodem.

Załącznik Nr 2 K 496-503 i 4960-4967 **Eduard Gottlieb Tessmer** ur. 4.04.1898 roku w Więcborku – Witunia. Był członkiem i dowódcą plutonu *Selbstschutzu* w Wituni. Zeznał, iż w Więcborku *Selbstschutz* organizował *Wolter*. Uczestniczył w zebraniach *Selbstschutzu* w Sępólnie Krajeńskim na których widywał *von Wilckensa, von Ketelhodta, Foedischa*. Wiedział, że w obozie w Karolewie przeprowadza się rozstrzeliwania polskich więźniów. Dowódcą *Selbstschutzu* w powiecie Sępólno Krajeńskie był *Richardt*.

Załącznik Nr 2 K 504- 514 **Hans Jurgen von Wilckens** ur. 11.11.1889 roku w Sypniewie. Był właścicielem majątku w Sypniewie, w dniu 24.08.1939 roku wyjechał do Gdańska. Do Sypniewa powrócił w dniu 1.09.1939 roku o godz. 6.30 z czołową kompanią Wehrmachtu. Bezpośrednio po przybyciu do Sypniewa dostał rozkaz utworzenia *Selbstschutzu*, który zorganizował. Powiatowy komendant SS w Sępólnie Krajeńskim *Richarddt* wydał rozkaz aresztowania wszystkich Polaków, którzy byli przeciwko Niemcom. Świadek zeznał, że Polacy do aresztowania byli mu wyznaczani - otrzymywał rozkazy lub listy Polaków do zatrzymania. Z jego okręgu jak pamięta zostało zatrzymanych 20 Polaków. Osobiście nie aresztował Polaków ale **wydawał takie polecenia swoim podwładnym**. Polacy byli zabierani do Posterunku Policji w Więcborku. **Wiedział, iż w Karolewie jest zorganizowany obóz dla Polaków. Wiedział o akcjach rozstrzeliwań w obozie w Karolewie.** Zeznał, iż nigdy nie był w obozie Karolewo. Zaprzecza aby brał udział w „pozornych rozprawach sądowych”, w których skazywano Polaków na śmierć wspólnie z *Foedischem, von Ketelholdtem*. Nie ma pojęcia ilu Polaków zabito w Karolewie. W 1940 roku wstąpił do SS, należał do Komisji Zniemczania Powiatu Sępólno Krajeńskie.

Załącznik Nr 2 K 520-529 **Ernst Karl Wolter** ur. 21.11.1902 roku w Tomaszowie. Był kaznodzieją ewangelicki w Więcborku. Kierował *Selbstschutzem* w Więcborku. Pamięta, że

Polacy powracający z ucieczki byli mu przekazywani na przesłuchanie, wypytanie. Podejrzanych Polaków kierował do więzienia sądowego w Więcborku. Od dowódcy pułku SS *Richardta* otrzymał polecenie doprowadzania Polaków do obozu w Karolewie. Rozkazy o zatrzymywaniu Polaków otrzymywał od *Ericha Goede* – burmistrz Więcborka i miejscowego kierownika NSDAP oraz dowódcy pułku SS *Richardta*. Zatrzymywani byli Polacy z grupy inteligencji, duchowni, nauczyciele, studenci, obszarnicy - albowiem byli groźni dla „niemieckości”. Byli zatrzymywani Polacy, którzy w czasie trwania polskiej administracji w jakikolwiek sposób zachowywali się nienawistnie wobec niemieckości w szerszym tego słowa znaczeniu. Aresztowani Polacy byli doprowadzani przez sądowe więzienie w Więcborku do obozu w Karolewie. Wszyscy zatrzymani byli zgłaszani przez świadka *Richardtowi*. Obóz w Karolewie nie podlegał świadkowi. Na polecenie *Richardta* oddelegował kilku ludzi *Selbstschutzu* do dyspozycji obozu w Karolewie jako strażników. Dowódca obozu *Ringel* podlegał bezpośrednio dowódcy pułku *Richardtowi*. Pamięta, że dowódca pułku *Richardt* odwiedzał go kilka razy w Więcborku. Dawał mu wskazówki do akcji aresztowań. Otrzymał od *Richarda* albo *Goede* blankiety zrobione matrycą, których używano do tego - „by przeciwko Polakowi pisemnie przez dwóch Niemców potwierdzić twierdzenie, że Polak pod polską administracją w jakikolwiek sposób wykraczał przeciwko niemieckości”. Te formularze miały służyć tylko do tego, by skierować określonych Polaków do obozu w Karolewie i zmusić do pracy. **O pierwszych przeprowadzonych egzekucjach w obozie Karolewo dowiedział się pod koniec września 1939 roku.** To, że w Karolewie dokonywane były egzekucje (k 525) „znane było powszechnie przez niemiecką i polską ludność”. Na początku października był w obozie Karolewo. Na egzekucje nie miał wpływu. Dowódca pułku SS *Richardt* był często w Karolewie. **Ernst Karl Wolter** wiedząc, że w Karolewie dokonywane są rozstrzeliwania Polaków, nie zrezygnował z funkcji dowódcy *Selbstschutzu*, stosował się do rozkazów *Ericha Goede*, *Richardta*, przyjmował formularze od Niemców obwiniających Polaków. Wiedział, że obwinienie mogło znaczyć dla zatrzymanego ewentualną śmierć w obozie Karolewo. Do służby w *Selbstschutzu* nie był zmuszany.

Załącznik Nr 2 K 533-536 i 4974-4977 **Kurt Zuther** ur. 21.07.1901 roku w Runowie. Był członkiem *Selbstschutzu*. Stwierdził, iż *Selbstschutz* nie był powołany do aresztowań, rozstrzeliwań i na temat tych zdarzeń nie może nic zeznać.

K 4911-4929 **Werner Gustav Wilhelm Foedisch** ur. 13.12.1910 roku w Rogalinie. W lipcu 1939 roku wyjechał do Sopotu. Powrócił do Rogalina pomiędzy 20-23.09.1939 roku. W Rogalinie wstąpił do *Selbstschutzu* – zgłosił się do dowódcy *Lütke von Ketelhodta*, który był dowódcą organizacji w gminie Sośno. Został wyznaczony przez *Ketelhodta* na dowódcę

plutonu. Członkowie Selbstschutzu nie mieli mundurów, na cywilnych ubraniach nosili opaski z napisem „Selbstschutz Prusy Zachodnie”. Uzbrojeni byli w karabiny dostarczone przez prezydium policji w Bydgoszczy. Selbstschutz został rozwiązany w grudniu 1939 roku, a Foedischa przyjęto do SS. W tej formacji dosłużył się stopnia scharführera (sierżanta).

K 4916 Werner Foedisch dalej zeznał, iż dowódcą Selbstschutzu w okręgu Sośno był baron von Ketelhodt, późniejszy dowódca oddziału SS w Sępólnie Krajeńskim. On jako dowódca plutonu Selbstschutzu wykonywał polecenia niemieckiej policji. Jego przełożonym był podporucznik lub sierżant Bargholz, pochodzący z Rzeszy. Dokonywał zatrzymań Polaków. Odbywało się to w ten sposób, iż zawsze był obecny miejscowy naczelnik Selbstschutzu, policjant i dziesięciu członków Selbstschutzu. W Rogalinie naczelnikiem był Richard Wiese, w Jastrzębcu August Dyllick, w Młynkach Winter. Policjant wręczał kartkę z nazwiskami Polaków, a zadaniem Selbstschutzu było ich zatrzymanie. Polacy zatrzymani w Rogalinie byli doprowadzani do punktu zbornego w tej miejscowości, a następnie do obozu w Karolewie. Werner Foedisch raz był w obozie w Karolewie w administracji. Zeznał, iż uczestniczył w zatrzymywaniu Polaków albowiem Standartenführer SS Richard w obecności Ketelhodta jasno oświadczył, iż odmowa udziału w akcjach organizacji będzie uznawana za działanie na szkodę narodu niemieckiego i w sposób najsurowszy karana. Określa siebie jako przyjaciela Polaków. Twierdzi, iż nic nie wiedział, że w Karolewie dokonywano rozstrzeliwań.

K 4930-4935 **Paul Alfons Krause** ur. 2.04.1905 roku w Więcborku zeznał, iż nie należał do Selbstschutzu.

K 4936-4941 **Karl Wilhelm Kriegel** ur. 18.02.1908 roku w Lubczy zeznał, iż należał do Selbstschutzu. Na polecenie von Wilckensa stworzył Selbstschutz w Lubczy. W październiku 1939 roku w godzinach wieczornych członkowie Selbstschutzu na zarządzenie von Wilckensa musieli się stawić w szkole w Lubczy. Wilckens poinformował, że należy zatrzymać narodowo nastawionych Polaków z Lubczy, którzy pod rządami polskimi występowali przeciwko Niemcom. Polecił zatrzymać: Karla Jar, Kufla, Czysza, Durau. Ci czterej Polacy zostali zatrzymani przez świadka i Wilhelma Passoth, Maxa Wojahn i Knoopa. Po doprowadzeniu do więzienia w Więcborku i wyjaśnieniu sprawy zostali zwolnieni do domu.

K 4942-4946 **Willi August Geske** ur. 30.09.1906 roku w Więcborku zeznał, iż wstąpił do Selbstschutzu w Więcborku. Nie brał udziału w zatrzymywaniu Polaków. Odprowadzał zatrzymanych Polaków do obozu w Karolewie. O tym, że w Karolewie rozstrzeliwano Polaków dowiedział się później.

K 4947-4954 **Gerhard Friedrich Zeidler** ur. 16.03.1910 roku w Buntowie zeznał, iż wstąpił do Selbstschutzu w dniu 1.09.1939 roku, a w dniu 3-4.09.1939 roku wstąpił do policji

niemieckiej w Więcborku. Na początku września 1939 roku Selbstschutzem w Więcborku dowodził kaznodzieja Woltrer z „Kościoła Pokoju” w Więcborku. O tym, że w obozie w Karolewie dokonuje się egzekucji wiedzieli Niemcy jak i Polacy.

K 4968-4971 **Arnold Karl Bartsch** ur. 31.07.1904 roku w Więcborku był kościelnym w ewangelickiej gminie parafialnej w Więcborku. Na początku września 1939 roku na polecenie burmistrza Więcborka Ericha Goede i kaznodziei Woltera został powołany do Selbstschutzu i przydzielony do obozu w Karolewie. Gdy tworzone obóz w Karolewie nie było jeszcze niemieckiej policji. Władze policyjną sprawował w Więcborku Wolter. W Karolewie byli zatrzymani Polacy. Umieszczano ich w stodole i stajni. Leżeli na słomie. Komendantem obozu był Herbert Ringel. W tym czasie w obozie przebywało około 50 zatrzymanych Polaków. Więźniami byli sami mężczyźni. Później skierowano kilka polskich kobiet. **W obozie służbę pełnili: Willi Bankert, Otto Manthey, Karl Marquardt, Otto Rux, Herbert Klawonn, Franz Malting, Helmut Köhn, Paul Köhn, Hugo Jahnke, Julius Goede, Erich Bartz, Ehrhit Max- wszyscy brali udział w egzekucjach Polaków.** W dniu 22.05.1962 roku Arnold Bartach popełnił samobójstwo.

k 4978-4981 **Erich Friedrich Quasi** ur. 2.07.1911 roku w Więcborku. Zeznał, iż przystąpienie do Selbstschutzu było dobrowolne, nikogo nie zmuszano do pełnienia służby w tej formacji. W obozie w Karolewie był jego kuzyn **Erhard Kietzer**, szwagier **Alfred Schmidt**, który w dniu 7.07.1942 roku poległ na wschodzie jako żołnierz, Herbert Ringel, Willi Bankert, Arnold Bartach. Wiedział z opowiadania, iż w obozie w Karolewie dokonuje się egzekucji Polaków. W dniu 3.09.1939 roku został zwołany wiec na rynku w Więcborku nieznanemu dowódcy SS powiedział do zgromadzonych „teraz Polaków dotykać się będzie tylko jeszcze widłami, a nie rękoma”.

Ustaleni Polacy zabici w Karolewie

1. Adamowo gm. Więcbork

K 449, 454, 790 **Józef Deja** w dniu 28.10.1939 roku zatrzymany w Adamowie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Deja sygn. II Zg 39/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku.

K 629 **Bronisław Kwasigrach** w dniu 14 października 1939 roku powrócił z kampanii wrześniowej. Po tygodniu wezwany do gminy w Adamowie, aby złożyć umundurowanie.

Z gminy odprowadzono go do obozu w Karolewie gdzie został zabity – zeznała siostra Gertruda Kwasigroch.

K 630 **Bolesław Lański** w dniu 28 października 1939 roku zatrzymany przez Niemca *Augusta Peters* z Adamowa. Następnie umieszczony w obozie w Karolewie, gdzie został zabity – zeznała siostra Gertruda Kwasigroch w dniu 30.05.1945 roku.

K 633 **Jan Izbaner** w dniu 28 października 1939 roku został zabrany przez Selbstschutz do obozu w Karolewie, gdzie go zabito – zeznała Marianna Kwasigroch w dniu 29.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Jana Izbaner sygn. II Zg 39/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 60).

K 644 **Eryk Franciszek Marchlewicz** w dniu 28 października 1939 roku zatrzymany przez Selbstschutz. Pozbawiony wolności w obozie w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania żony Emy Marchlewicz z dnia 30.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o stwierdzenie zgonu Eryka Franciszka Marchlewicza sygn. II Zg 1/51 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 2443-2444).

2. Borzyszkowo gm. Więcbork

K 684 **Jan Siódmiak** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez policjanta niemieckiego *Ryszarda Wohlgmuta* z Runowa, gdzie został zabity. Zeznaje żona Helena Siódmiak w dniu 30.04.1945 roku.

K 699 **Władysław Szczęsny i Marian Szczęsny s. Władysława** w dniu 28.10.1939 roku zabrani do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Marian Szczęsny był żołnierzem kampanii wrześniowej. Zeznaje Edward Szczęsny w dniu 24.04.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Mariana Szczęsnego sygn. Ns 138/57 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku k 2319. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Władysława Szczęsnego sygn. Ns 54/53 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k2910-2911). Marian Szczęsny brał udział w wojnie obronnej 1939 roku jako żołnierz Wojska Polskiego (k 3832).

K 702 **Marian Szopa i Władysław Szopa** - Marian w dniu 21.09.1939 roku, Władysław pod koniec października 1939 roku zostali zabrani przez Niemców *Ryszarda Wolgemuta* i *Heine* do obozu w Karolewie, gdzie ich zabito. Władysław Szopa był żołnierzem kampanii wrześniowej. Zeznaje Stanisław Szopa w dniu 28.04.1945 roku.

K 797 **Franciszek Dziamecki** został w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie go zabito. Zeznaje syn Leon Dziamecki w dniu 30.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Dziameckiego sygn. Ns 493/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 2405-2406).

K 825 **Franciszek Gorgoń** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez *Ryszarda Wolgemuta*, gdzie został zabity. Zeznaje córka Cecylia Gorgoń w dniu 28.04.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Gorgonia sygn. Ns 55/53 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2895-2896).

K **Antoni Grochowski** w dniu 28 października 1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Antoniego Grochowskiego sygn. Ns 113/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2876).

(Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 135) – na podstawie aktu zgonu nr 72/1947/W USC Więcbork **Piotra Siódmiak** ustalono, iż został on zabity w Karolewie.

3. Ciosek gm. Sośno

K 703 **Józef Szufrajda** w dniu 20.09.1939 roku zatrzymany przez Niemców i zabrany do Przepałkowa, następnie Sępólna Krajeńskiego i obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje brat Kazimierz Szufrajda w dniu 30.05.1945 roku.

4. Dębiny gm. Sośno

K 643 **Marcin Madejek i Józef Madejek** w dniu 1.10.1939 roku zostali zatrzymani przez Niemców *Markwarda* i *Sodtke*. Wywiezieni do Zielonki gm. Sośno, gdzie pracowali przez trzy tygodnie przy rozładunku amunicji. Następnie umieszczeni w obozie w Karolewie i tam zabici – zeznaje Jadwiga Madejek w dniu 25.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Marcina Madejek sygn. III Zg 28/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 1 listopada 1939 roku (k 3474).

K 786 **Antoni Cylka** jesienią 1939 roku został zatrzymany przez *Markwarda* i *Sodtke*. Wywieziony do Zielonki, gdzie pracował przez trzy dni, a następnie został zabity w Karolewie – zeznaje matka Leokadia Cylka w dniu 25.05.1945 roku.

K 835 **Jan Jach** w dniu 23.09.1939 roku zatrzymany przez *Erwina Peetz* z Obodowa, *Hermana Schawer* z Dębin, *Artura Heller* z Olszewski i wywieziony do Zielonki. Następnie do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje Helena Jachowa w dniu 22.05.1945 roku.

5. Dorotowo gm. Więcbork

K 481-482, 486, 715 **Alfons Józef Mruk** w dniu 28.09.1939 roku wezwany do stawienia się w Posterunku Żandarmerii w Sypniewie, gdzie został doprowadzony przez Niemców - *Neubauera* i *Petysa* z Adamowa. Następnie osadzony w obozie w Karolewie. Monika Mruk żona zatrzymanego, w dniu 30.10.1939 roku udała się do obozu w Karolewie, gdzie poinformowano ją, że jej męża w nim nie ma. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Alfonsa Mruka sygn. II Zg 18/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 466).

K 655, 1873-1878 **Michał Nagórny** w dniu 28.10.1939 roku zabrany z Dorotowa do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje syn Józef Nagórny w dniu 28.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Michała Nagórnego sygn. II Zg 82/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k1879-1880).

K 823 **Walenty Głodowski** jesienią 1939 roku został zabrany z Dorotowa przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Był zawiadowcą stacji kolejowej w Dorotowie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Walentego Głodowskiego sygn. II Zg 24/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k1283).

K 517-518, 570 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Dorotowa w Karolewie zostali zabici: **Maciej Piątek, Trepka, Leon Rozenkrajn, Piotr Głodowski, Roman Godkowski.**

6. Dziędzinek gm. Koronowo

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie **Czesław Józef Zywert** z Dziędzinka.

K 3632, 3760-3764 W trakcie oględzin wyciągów z akt o uznaniu za zmarłego Sądu Powiatowego w Bydgoszczy ustalono, iż zabity w Karolewie został **Czesław Józef Zywert s. Aleksandra** rolnik z Dziejdzina w dniu 11.11.1939 roku (sygn. akt II Ns 538/60 SP w Bydgoszczy).

7. Frydrychowo gm. Więcbork

K 658 **Nikodem Nitka** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Anita Nitka w dniu 30.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Nikodema Nitki sygn. II Zg 15/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 1904-1911).

8. Górowatki gm. Więcbork

K 663 **Stanisław Pers** w dniu 28.10.1939 roku zabrany przez Niemców z Górowatek do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje córka Marianna Pers w dniu 30.04.1945 roku. Stanisław Pers brał udział w wojnie obronnej 1939 roku jako żołnierz Wojska Polskiego (k 1666v).

K 685 **Tomasz Siudmiak** w dniu 28.10.1939 roku zabrany z Górowatek do obozu w Karolewie, przez policjanta niemieckiego *Ryszarda Wohlgemuta* z Runowa - gdzie został zabity. Zeznaje córka Regina Siudmiak w dniu 30.04.1939 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Tomasza Siudmiaka sygn. III Zg 15/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 3594).

K 795 **Antoni Dudziak** w dniu 28.10.1939 roku zabrany z Górowatek do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity. Zeznaje córka Krystyna Dudziak w dniu 24.04.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Antoniego Dudziaka sygn. Ns 250/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3019-3020).

K 171-174 **Czesław Miler** jesienią 1939 roku zabrany z Górowatek do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity. Zeznaje brat Józef Miler.

K 184-187 **Roman Musiorski** jesienią 1939 roku zabrany z Górowatek do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje siostra Zofia Rzyńska.

K 572 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Górowatek w Karolewie został zabity: **Antoni Wnuk**.

9. Jastrzębiec gm. Więcbork

K 628 **Stanisław Kwasigroch** zatrzymany przez Niemca *Henka* z Rogalina i nieustalonego żołnierza niemieckiego z Jastrzębca, zabrany do obozu w Karolewie w dniu 13 października 1939 roku, gdzie został zabity – zeznania żony Elżbiety Kwasigroch z dnia 17.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Kwasigrocha sygn. Ns 80/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 3 listopada 1939 roku (k 2849).

K 680 **Józef Władysław Sieracki** zatrzymany przez Niemca *Karola Janowicza* z Wielowicza i *Foedischa* z Rogalina do obozu w Karolewie w dniu 29.10.1939 roku, gdzie go zabito. Zeznaje syn Franciszek Sieracki w dniu 15.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Władysława Sieradzkiego sygn. Ns 1/60 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2415).

K 681 **Maksymilian Emil Wilke** oraz jego syn **Alfons Wilke** zostali zatrzymani przez Niemca *Dölinga Augusta* z Jastrzębca, *Henka* z Rogalina, *Wolkego* z Rogalina i doprowadzeni do obozu w Karolewie w dniu 29.10.1939 roku – gdzie ich zabito. Zeznaje Franciszek Sieracki w dniu 15.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Maksymiliana Emila Wilke sygn. Ns 39/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30.10.1939 roku (k 2825). Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Alfonsa Wilke sygn. Ns 40/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30.10.1939 roku (k 2833).

K 768 **Stanisław Wełniak** i **Alfons Andrzejewski** zatrzymani przez Niemca *Dölinga Augusta* z Jastrzębca, *Henka Otto* z Rogalina, *Wolkego* z Rogalina zostali doprowadzeni do obozu w Karolewie w dniu 31.10.1939 roku – gdzie ich zabito. Zeznaje Florian Andrzejewski w dniu 19.05.1945 roku

K 779 **Jan Białkowski** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie – gdzie go zabito. Zeznaje żona Bronisława Białkowska w dniu 17.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Jana Białkowskiego sygn. Ns 231/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3042-3043).

K 792 **Franciszek Dominowski** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez *Dillinga* z Jastrzębca, *Wilkego* z Rogalina, *Henke* z Szywnału – gdzie go zabito. Zeznaje syn Jan Dominowski w dniu 17.05.1945 roku.

K 798 **Franciszek Dziarnowski** w dniu 7.11.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez *Schauera* z Rogalina – gdzie go zabito. Zeznaje żona Wanda Dziarnowska.

K 799 **Marian Szyperski** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez *Augusta Hellinga*, *Wille*, *Otona Henke* – gdzie go zabito.

K 804 **Stefan Fifelski** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez *Foedischa* z Rogalina, *Hellinga* z Jastrzębca – gdzie go zabito. Zeznaje żona Daniela Fifelska.

K 820 **Władysław Giersz** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez *Dilling* z Jastrzębca, *Henke* i *Wilke* z Rogalina – gdzie go zabito. Zeznaje żona Władysława Giersz w dniu 22.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Władysława Giersz sygn. III Zg 40/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9.05.1946 roku (k 3203).

K 156-157, 820 **Franciszek Krystawczyk** w dniu 27.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie – gdzie go zabito. Zeznaje żona Leokadia Krystawczyk w dniu 11.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Krystowczyka sygn. Ns 138/60 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2482).

(Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 143) – **Antoni Stężala** – na podstawie aktu zgonu nr 10/1967/Wz USC Sośno ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej, jako zabici w Karolewie **Florian Niemczewski, Stanisław Kaminski, Eugeniusz Kaminski, Antoni Stężala syn** – z Jastrzębca.

10. Jeleń gm. Więcbork

K 526 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Jelenia w Karolewie zostali zabici: **Franciszek Drażkowski, Konrad Mazur, Jan Mazur, Franciszek Cyza, Edward Szycha**.

11. Karolewo gm. Więcbork

K 577-578 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Karolewa w Karolewie zostali zabici: **Mieczysław Pogonowski, Józef Keller, Aleks Keller.**

12. Klarynowo gm. Więcbork

(Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 99) **Piotr Łach** – na podstawie aktu zgonu nr 74/1947/W USC Więcborku ustalono, iż został zabity w Karolewie.

13. Klementynowo gm. Więcbork

K 154-155, 160-165, 648 **Tadeusz Mazur i Jan Mazur** w dniu 28.10.1939 roku zabrani z Klementynowa przez Niemców. Po Jana Mazura przyszli *Schulz* i *Marz* z Hłowa oraz *Gezt*. Zostali zabici w Karolewie – zeznaje ojciec Ignacy Mazur w dniu 24.05.1939 roku.

K 1788-1792 **Tomasz Drażkowski** zatrzymany przez członków Selbstschtu w dniu 28.10.1929 roku z Klementynowa. Umieszczony w Karolewie w dniu 28 października 1939 roku, gdzie został zabity. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Tomasza Drażkowskiego sygn. II Zg 92/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 1793).

14. Lubcza gm. Więcbork

K 710 **Andrzej Tomasz** w dniu 11.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje syn Stanisław Tomasz w dniu 19.04.1945 roku.

K 776 **Stanisław Konstanty Thomas** w dniu 27.09.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez *Karola Krügera, Witolda Welsona, Helmuta Sodke, Fritza Lawrenza* - gdzie został zabity. Zeznaje siostra Agnieszka Betin w dniu 17.04.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Konstantego Thomas sygn. Ns 264/54 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2538-2539).

(Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 27) **Maksymilian Czyszewski** – na podstawie aktu zgonu nr 4/1948/S USC Więcborku ustalono, iż został zabity w Karolewie.

15. Lutowo gm. Sępólno Krajeńskie

K 158-159 **Antoni Józef Lemański** jesienią 1939 roku został aresztowany i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje Zygmunt Lemański.

16. Lutówko gm. Sępólno Krajeńskie

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie - **Walczak** z Lutówka.

17. Mąkowsko gm. Koronowo

K 84,1625 **Jan Tojza, Konrad Tojza, Kazimierz Tojza** jesienią 1939 roku zostali zatrzymani i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Podaje Stefan Tojza.

18. Młynki gm. Więcbork

K 721, **Antoni Zboralski** w dniu 25.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Helena Zboralska w dniu 12.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Antoniego Zboralskiego sygn. III Zg 16/17 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 1.11.1939 roku (k 3268).

K 723 **Franciszek Zieliński** w dniu 25.10.1939 roku zabrany przez Niemców *Willego Patzera* z Jastrzębca, *Feduscha* i *Rilkego* z Rogalina do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje brat Antoni Zieliński w dniu 17.05.1945 roku. Franciszek Zieliński był żołnierzem kampanii wrześniowej. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Zielińskiego sygn. II Zg 25/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 3 listopada 1939 roku (k 3572-3573).

K 778 **Teofil Białas** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje matka Zofia Białas w dniu 14.05.1945 roku.

K 819 **Wojciech Jarecki** w dniu 13.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez *Willy Wintera* z Młynek, gdzie został zabity. Zeznaje Jan Garstka w dniu 28.05.1945 roku.

K 837 **Alojzy Jessa** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez *Feduscha* i *Wilka* z Rogalina, *Henkiego* z Szynwałdu i *Bankierta* z Więcborka, gdzie został zabity. Zeznaje ojciec Antoni Jessa w dniu 17.05.1945 roku.

K 839 **Franciszek Kaczmarek** w dniu 30.09.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje syn Stefan Kaczmarek w dniu 23.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Kaczmarka sygn. Ns 246/59 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 25.10.1939 roku (k 2423).

K 90-91 **Maciej Krauze** w dniu 24.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Podaje żona Marta Krauze. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Macieja Krauze sygn. III Zg 19/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 3577).

K 2308-2309, 3585 **Stanisław Krauze** Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Krauze sygn. III Zg 18/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie: **Stanisław Krauze, Michał Woliński, Józef Woliński** z Młynek.

19. Murucin gm. Sicienko

K 175-176, 729-730 **Piotr Lica** został w dniu 21.09.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje syn Jan Lica w dniu 26.09.1945 roku.

20. Ostrówek gm. Sośno

K 182-183 **Franciszek Kalkstein-Osłowski, Mieczysław Kalkstein-Osłowski, Maciej Kalkstein-Osłowski, Stanisław Kalkstein-Osłowski** jesienią 1939 roku zostali zatrzymani i doprowadzeni do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Zeznaje siostra Mieczysława Izabela Rozpłoch.

21. Pęperzyn gm. Więcbork

K 148-149, 649 **Franciszek Meller, Józef Joachim Meller, Aleksander Jan Meller** w dniu 28 października 1939 roku zostali zatrzymani przez *Emila Krüger* i *Paula Golz* z Pęperzyna i doprowadzeni do Karolewa. W dniu 10 października 1939 roku został zatrzymany

Aleksander Meller przez *Alfreda Rristan* z Peperzyna. Wszyscy zostali zabici w Karolewie – zeznaje syn i brat Paweł Meller w dniu 23.04.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Aleksandra Jana Meller sygn. II Zg 3/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 2289-2290).

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Joachima Meller sygn. II Zg 4/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 2297-2298).

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Meller sygn. III Zg 1/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 2137-2138).

K 755 **Jan Kujawa** w dniu 22 października 1939 roku zatrzymany i doprowadzeni do Karolewa, gdzie został zabity – zeznaje ojciec Paweł Kujawa w dniu 28.03.1946 roku.

K 783 **Fabian Górny** w dniu 28 października 1939 roku zatrzymany i doprowadzony do Karolewa, gdzie został zabity – zeznaje matka Prakseda Bużyńska w dniu 20.06.1945 roku.

K 787 **Władysław Cyrulik** w dniu 24 października 1939 roku zatrzymany i doprowadzony do Karolewa, gdzie został zabity – zeznaje żona Bronisława Cyrulik.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Władysława Cyrulika sygn. III Zg 32/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 3383).

K 807 **Jan Gała** w dniu 19.09.1939 roku został aresztowany przez *Paula Golsa* i *Wilego Bottchera* z Peperzyna i doprowadzeni do Karolewa, gdzie został zabity – zeznaje żona Maria Gała w dniu 7.05.1945 roku.

K 832 **Aleksander Hejza** w dniu 4.11.1939 roku zatrzymany przez *Busse* z Więcborka i doprowadzony do Karolewa, gdzie został zabity – zeznaje żona Maria Hejna w dniu 8.05.1945 roku.

K 855 **Władysław Korczak** w dniu 4.11.1939 roku zatrzymany i doprowadzony do Karolewa, gdzie został zabity – zeznaje żona Jadwiga Korczak w dniu 24.05.1945 roku.

Franciszek Jankowski i Henryk Jankowski w dniu 28 października 1939 roku zatrzymani i doprowadzeni do Karolewa, gdzie zostali zabici. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Jankowskiego sygn. III Zg 12/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Henryka Jankowskiego sygn. III Zg 13/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9.05.1945 roku (k 3109-3110).

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabity w Karolewie **Stanisław Duda** z Pęperzyna.

K 530 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Pęperzyna w Karolewie został zabity: **Stanisław Duda**.

22. Puszcza gm. Więcbork

K 670 **Teodor Gromowski** w dniu 21.09.1939 roku zabrany z Puszczy do obozu w Karolewie – gdzie został zabity. Zeznaje Kazimierz Puławski w dniu 11.05.1945 roku.

K 840 **Józef Stasiak** w dniu 22.10.1939 roku zabrany z Puszczy do obozu w Karolewie – gdzie został zabity. Zeznaje Walenty Kapłon w dniu 5.06.1945 roku.

23. Radońsk gm. Sępólno Krajeńskie

K 834 **Hugo Isbaner** w dniu 29.09.1939 roku został zatrzymany i po kilku dniach odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Leokadia Isbaner w dniu 24.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Hugo Isbanera sygn. II Zg 93/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 październik 1939 roku (k 2003-2006).

24. Rogalin gm. Sośno

K 657 **Jan Niemczyk** w dniu 25.10.1939 roku zabrany z Rogalina przez Niemców *Feodich* i *Rosenow* do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Felicja Niemczyk w dniu 17.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Jana Niemczyka sygn. Ns 240/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3031-3032).

K4688-4691 Przesłuchana w charakterze świadka Parakseda Karolewska zeznała, iż jej ojciec Jan Niemczyk w 1939 roku mieszkał w Rogalinie i prowadził gospodarstwo rolne. Z opowiadania matki wie, że brał udział w wojnie obronnej 1939 roku. Z kampanii wrześniowej ojciec wrócił około 20.10.1939 roku do domu. Przebywał w nim dwa dni i został zatrzymany przez Niemców *Roseau* i *Henke* z Rogalina.

K 697 **Stanisław Stypa** w dniu 6.10.1939 roku zatrzymany przez Gestapo i zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Stanisław Stypa wracał w dniu 6.10.1939 roku

z Wojska Polskiego. Zeznaje żona Anastazja Stypa w dniu 16.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Stypy sygn. Ns 996/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 październik 1939 roku (k 2923).

K 718 **Bolesław Wenda** w dniu 28.10.1939 roku zatrzymany przez *Kurta Kruger* z Szywnołu i zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Agnieszka Wenda w dniu 24.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Bolesława Wendy sygn. III Zg 27/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 3407).

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Bolesław Stramel, Bronisław Kapeja z Rogalina.**

25. Roztoki gm. Sośno

K 669 **Szymon Rózek** w dniu 24.10.1939 roku zabrany z Roztok do obozu w Karolewie, przez Niemców *Max Henke* i *Kurta Krüger* – gdzie został zabity. Zeznaje córka Maria Przybyła w dniu 6.05.1945 roku.

26. Runowo gm. Więcbork

K 642 **Andrzej Łabądz** w dniu 22.09.1939 roku wezwany do burmistrza Więcborka *Waldemara Heisera*, gdzie został dotkliwie pobity przez *Wolgennta* i *Sodkego* z Runowa. W dniu 23.10.1939 roku wywieziono go do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania żony Leokadii Łabądz z dnia 2.06.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Andrzeja Łabądz sygn. III Zg 19/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 3422).

K 662 **Zygmunt Pawlicki** w dniu 17.10.1939 roku zatrzymany przez *Reinholda Sottie*, doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie zabito go. Zeznaje brat Bernard Pawlicki w dniu 8.05.1945 roku.

K 826-827 **Feliks Górny i Franciszek Tomaszewski** w dniu 28.10.1939 roku zatrzymani przez *Reinholda Sottke* i *Rycharda Wohlgemuth* doprowadzeni do obozu w Karolewie, gdzie zabito ich. Zeznaje Edmund Górny w dniu 8.05.1945 roku.

K 70-71 **Leon Koralewski** w dniu 16.11.1939 roku zatrzymany przez *Ryszarda Wohlgemuta* doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie zabito go. Zeznaje żona Maria Koralewska

w dniu 1.12.1964 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Leona Koralewskiego sygn. Ns 199/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3055-3056).

K 138-139 **Józef Cysewski** w dniu 28.10.1939 roku zatrzymany i doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie zabito go. Zeznaje siostra Genowefa Marciniak.

(Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 21) **Jan Bzdawka** – na podstawie aktu zgonu nr 69/1947/W USC Więcborku ustalono, iż został on zabity w Karolewie.

27. Sępólno Krajeńskie

K 1292-1297 **Maksymilian Kasprowicz** we wrześniu 1939 roku został zabrany z Sępólna Krajeńskiego przez Gestapo i osadzony w obozie w Karolewie. Był drukarzem i właścicielem „Drukarni-Księgarni” w Sępólnie Krajeńskim. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Maksymiliana Kasprowicza sygn. II Zg 26/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 15 listopada 1939 roku (k 1296).

K 845 **Leonard Dolewski** w dniu 10.09.1939 roku został zatrzymany przez Gestapo, a po tygodniu pobytu w areszcie przy sądzie w Sępólnie Krajeńskim, przeniesiony do obozu w Karolewie. Będąc przy ekshumacji żona Maria Dolewska znalazła medalik i puszkę od „owomaltyny”, w której posyłała mężowi miód - z całą pewnością rzeczy te należały do męża. Był on nauczycielem w Sępólnie Krajeńskim. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Maksymiliana Kasprowicza sygn. II Zg 9/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 12 października 1939 roku .

K 694 **Leonard Stanke** w dniu 21.09.1939 roku został zatrzymany przez Niemców: *Gajp, Kotke, Dabrowski Fritz* doprowadzony do Sądu w Sępólnie Krajeńskim, a następnie wywieziono go do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania żony Julianny Stanke z dnia 30.04.1945 roku.

K 711, 1864-1870 **Franciszek Tomaszewski** w dniu 20.09.1939 roku doprowadzony przez Niemca *Kotke* do Sądu w Sępólnie Krajeńskim, a następnie wywieziono go do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania żony Marii Tomaszewskiej z dnia 2.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Tomaszewskiego sygn. II Zg 21/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 12 listopada 1939 roku (k 1871).

K 720 **Wacław Wójcik** w dniu 15.09.1939 roku doprowadzony przez Niemca *Schmidta* z Sępólna do Sądu w Sępólnie Krajeńskim, a następnie wywieziono go do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania żony Maria Wójcik w dniu 8.05.1945 roku.

K 831 **Antoni Gühlke** w dniu 14.09.1939 roku został zatrzymany, a następnie doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje żona Agnieszka Gühlke w dniu 7.05.1945 roku.

K 534 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Sępólna Krajeńskiego w Karolewie zostali zabici: **Stanisław Umiński i Maksymilian Czyżewski**.

28. Sikorz gm. Sępólno Krajeńskie

K 833 **Ignacy Idczak** w dniu 14.09.1939 roku zatrzymany przez *Henschla Pahla* i *Kortasa* z Sępólna Krajeńskiego i po kilku dniach odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Józefa Idczak w dniu 4.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Ignacego Idczak sygn. Ns 16/57 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2568).

29. Sitno gm. Sośno

K 661 **Leon Schülke** w dniu 6.11.1939 roku zabrany z Sitna do obozu w Karolewie, gdzie został zabity przez *Maltyka, Ringla i Bankerta* z Więcborka. Zeznaje siostra Maria Pankau w dniu 16.04.1945 roku.

K 690 **Stanisław Socha** w dniu 23.09.1939 roku zabrany z Sitna do obozu w Karolewie, przez policjanta niemieckiego *Wilitewskiego* z Sitna, gdzie został zabity. Głównymi oprawcami niemieckimi byli *Wilitewski, Hermann Bettke, Kostecki, Manke, Draheim, Ebendt, Strehlau*. Zeznaje żona Weronika Socha w dniu 8.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Sochy sygn. III Zg 15/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1945 roku (k 3121).

K 692 **Stanisław Sójka** w dniu 12.09.1939 roku zabrany z Sitna do Więcborka, a następnie w dniu 17.09.1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Helena Sójka w dniu 8.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Sójki sygn. III Zg 1/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 15 października 1939 roku (k 3602).

(Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 79) **Konrad Konnak** – na podstawie aktu zgonu nr 15/1948/Wz USC Sośno ustalono, iż został on zabity w Karolewie.

K 4733-4734 Przesłuchany w charakterze świadka Józef Zdzisław Konnak syn Konrada Konnaka zeznał, iż ojciec we wrześniu 1939 roku mieszkał w Sitnie i był nauczycielem w miejscowej szkole. Około 10.09.1939 roku Niemiec Wise zawiózł ojca i świadka do Więcborka, gdzie był przesłuchiwany przez Niemców. Razem z ojcem został umieszczony w celi miejscowego więzienia Sądu Grodzkiego w Więcborku. Józef Konnak został po kilku dniach przekazany pod opiekę siostrom ewangelickim. Wie, że ojca zabrano do obozu w Karolewie gdzie go zabito. Został rozpoznany w czasie ekshumacji przez żonę.

K 536 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Sitna w Karolewie zostali zabici: **Zientak Bernard i Konnak Konrad.**

30. Skarpa gm. Sępólno Krajeńskie

K 1850-1862, **Łucjan Prądyński i Antonina Prądyńska** na początku października 1939 roku zostali zatrzymani i przewiezieni do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. W trakcie przeprowadzonych ekshumacji w 1946 roku znaleziono rzeczy osobiste należące do Antoniny Prądyńskiej (złotą obrączkę ślubną z inicjałami ŁP 1913, pierścionek z brylantami i medalion). Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Łucjana Prądyńskiego sygn. II Zg 94/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k1859-1860).

Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłą Antoninę Prądyńską sygn. II Zg 93/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k1894-1903).

31. Sośno

K 2938-2954 **Paweł Wojciech Góra** został zatrzymany w dniu 26 października 1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie - razem z sześcioma innymi Polakami z Sośna - zeznaje Bernard Giczela i Waleria Kwasigroch. Byli konwojowani przez kilku uzbrojonych, ubranych po cywilnemu Niemców. Świadek Giczela został zmuszony do zawiezienia Polaków do Karolewa. Waleria Kwasigroch była odwiedzić w Karolewie męża Aleksandra Kwasigrocha, który został zabrany razem z Pawłem Wojciechem Górą, jednakże

strażnicy powiedzieli, że może znaleźć, się tam gdzie mąż. Na co drugi wartownik odpowiedział, że „że bez rozkazu zabijać nie wolno”. Paweł Góra został zabity w Karolewie, był żołnierzem Wojska Polskiego, uczestnikiem kampanii wrześniowej, który w dniu 25 października 1939 roku wrócił z niewoli niemieckiej. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Pawła Wojciech Góry sygn. Ns 577/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2953-2954).

K 625 **Julian Kulasek** został zatrzymany przez Niemców *Neubauera* i *Geuscha* do obozu w Karolewie w dniu 31 października 1939 roku, gdzie został zabity – zeznania siostry Marii Kulasek z dnia 4.05.1945 roku.

K 634 **Aleksander Kwasigroch** w dniu 26 października 1939 roku zatrzymany przez Niemców Helmuta *Wiedenhefta* i *Willego Trauka* i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania żony Walerii Kwasigroch z dnia 4.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Aleksandra Kwasigrocha sygn. Ns 578/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2935-2936).

K 686 **Tadeusz Skalski** w dniu 16 września 1939 roku zatrzymany przez żołnierzy niemieckich i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje syn Zdzisław Skalski w dniu 9.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Tadeusza Skalskiego sygn. III Zg 31/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 20 października 1939 roku (k 3390).

K 700 **Antoni Szczyszka** został zatrzymany przez Niemców *Wiedenhefta* i *Block* jesienią 1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Weronika Szczyszka w dniu 28.10.1946 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Antoniego Szczyszka sygn. III Zh 27/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3172-3173).

K 725 **Bronisław Siwert** został zatrzymany przez Niemców *Neubeuera* i *Rycharda Gennha* w dniu 31.10.1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje córka Zofia Siwert w dniu 4.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Bronisława Siwerta sygn. Ns 559/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2967-2968).

K 771 **Ignacy Balcerzak** zatrzymany przez Niemców *Neubeuera* i *Bormann* w dniu 27.10.1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Helena Balcerzak w dniu 4.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku

rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Ignacego Balcerzaka sygn. III Zg 11/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 3451).

K 785 **Łucjan Ciszewski** został zatrzymany przez Niemców *Richarda Genach* i *Neubauer* w dniu 31.10.1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Zafia Ciszewska w dniu 4.05.1945 roku.

K 788 **Julian Czerwiński** zatrzymany przez Niemców *Franka* i *Widenhofa* w dniu 26.10.1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje syn Franciszek Czerwiński w dniu 30.04.1945 roku. k 3793-3794 Przesłuchana w charakterze świadka Teresa Seydak córka Juliana Czerwińskiego zeznała, iż został on zatrzymany przez Niemców *Witenhefta* i *Franka* z Sośna w dniu 23.09.1939 roku. Niemcy byli w mundurach SS i mieli karabiny. Trzy dni po zatrzymaniu, żona Juliana Czerwińskiego z Konstancją Góra i Walerią Kwasigroch udały się do Karolewa, gdzie byli przetrzymywani ich mężowie. Matka świadka opowiadała, że kiedy dojechały do Karolewa to słychać było strzały dochodzące z pobliskiego lasu. Kobiety zostały zawrócone przez Niemców do domu. Strażnicy powiedzieli, że Czerwiński, Góra i Kwasigroch zostali wywiezieni z tym, że nie powiedzieli gdzie. Z opowiadania matki świadek wie, że dowiedziała się ona od znajomego z Rogalina, który był przetrzymywany w Karolewie, że skazani na śmierć musieli sobie sami wykopać grób. Ten znajomy był obecny przy zasypywaniu zwłok Juliana Czerwińskiego. Wie, że w Karolewie znęcano się nad Polakami, bito ich, wbijano gwoździe w czaszkę. Jacy Niemcy to robili, tego nie wie.

K 853 **Franciszek Skoczylas** zatrzymany przez *Erika Neubauera*, *Bleck* rządcę majątku Sośno, *Willi Franck*, *Willi Seehafer* w dniu 31.10.1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje córka Stefania Skoczylas w dniu 26.04.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Skoczylasa sygn. III Zg 11/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 3493).

K 2456-2462 **Piotr Gwizdała** zatrzymany w październiku 1939 roku w Sośnie i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje córka Bąk Łucja. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Piotra Gwizdały sygn. III Zg 29/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 3399).

K 828, 2542-2449 **Jakub Grabowski** zatrzymany w dniu 20 października 1939 roku w Sośnie przez Niemca *Bloka* i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje córka Katarzyna Kosmela. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając

sprawę o uznanie za zmarłego Jakuba Grabowskiego sygn. Ns 251/53 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 1.11.1939 roku (k 2550A).

K 824 **Piotr Gołata** w dniu 27.10.1939 roku został zabrany do majątku Sośno, tam zbity, a następnie odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Jadwiga Gołata w dniu 26.04.1945 roku. Z akt IIIZg6/1947 Sądu Grodzkiego w Więcborku wynika, że w chwili zatrzymania Piotr Gołata mieszkał w Sośninie (k 3289). Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Piotra Gołoty sygn. III Zg 30/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 3467).

Jakub Konieczka w dniu 27.10.1939 roku został zatrzymany przez członków Selbstschuzu i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie go zabito. Zeznaje żona Antonina Maria Konieczka w maju 1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Jakuba Konieczki sygn. III Zg 25/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 3414).

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie **Aleksander Langowski, Marcin Nowakowski** z Sośna.

32. Suchorączek gm. Więcbork

K 652 **Jan Młyński** w dniu 14.10.1939 roku zabrany z Suchorączka przez Niemców *Kurta Friedrich* z Wysokiej i *Paula Stanke* z Suchorączka i odprowadzony do Więcborka, a następnie do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Anna Młyńska w dniu 14.05.1945 roku.

K 673 **Józef Rogiński** w dniu 21.10.1939 roku zabrany z Suchorączka przez Niemców *Paula Steinke, Hinaz, Kurta Friedrich* z Suchorączka i odprowadzony do Więcborka, a następnie do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje córka Anna Rogińska w dniu 17.05.1945 roku.

K 706 **Aleksy Tadych** w dniu 14.09.1939 roku aresztowany przez policjanta niemieckiego *Gotlal* z Suchorączka i osadzony w więzieniu w Więcborku po trzech dniach zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje siostra Marta Tadych w dniu 8.05.1945 roku.

K 775 **Stefan Szlagowski** w dniu 13.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Gertruda Tebańska w dniu 8.04.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stefana Szlagowskiego sygn. III Zg 20/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3141-3142).

K 829 **Franciszek Grochowski** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez *Emila Redmera* i *Kurta Tesmera* ze Śmiłowa, gdzie został zabity. Zeznaje żona Wiktoria Grochowska w dniu 24.05.1945 roku.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie **Antoni Giłka** z Suchorączka.

33. Sypniewo gm. Więcbork

K 385 - 386, 705 W dniu 28 października 1939 roku został zatrzymany w Sypniewie przez Selbstschutz - **Szczepan Szymczak** emerytowany starszy posterunkowy Policji Państwowej, którego umieszczono w obozie w Karolewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Szymona Szymczaka sygn. II Zg 13/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 410).

K 490, 494 **Antoni Bajrau** zatrzymany w Sypniewie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Antoniego Bajrau sygn. II Zg 22/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 1 listopada 1939 roku (k 464).

K 498-499, 504, 675 **Bernard Rosiński** zatrzymany w dniu 28.09.1939 roku w Sypniewie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Bernarda Rosińskiego sygn. II Zg 21/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 465).

K 475-476, 478, 660 **Teofil Oczkowski** zatrzymany pod koniec października 1939 roku w Sypniewie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Na początku listopada 1939 roku Augusta Oczkowska żona zatrzymanego, udała się do obozu w Karolewie, tam komendant obozu *Ringel* poinformował ją, że męża nie ma w obozie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Teofila Oczkowskiego sygn. II Zg 15/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 467).

K 456 **Stanisław Wilczura** zatrzymany 28 października 1939 roku w Sypniewie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Był czynnym podoficerem Straży Granicznej w służbie celnej. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Wilczura sygn. II Zg 16/143 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 468).

K 58-61,838 **Konrad Kaaz** zatrzymany jesienią 1939 roku w Sypniewie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Był organistą w kościele rzymsko-katolickim

w Sypniewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Konrada Kaaza sygn. II Zg 31/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 1290).

K 934-935, 708 **Franciszek Tomas** zatrzymany w połowie września 1939 roku w Sypniewie przez Selbstschutz i osadzony w obozie w Karolewie. Był kupcem w Sypniewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Tomas sygn. II Zg 37/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 21 października 1939 roku (k 942).

K 48-49, 624, 865, 1781 **Jan Kuchta** zabrany przez Niemców *Kurta Wallner* i *Alfreda Priebe* z Sypniewa do obozu w Karolewie w dniu 28 października 1939 roku, gdzie został zabity – zeznania syna Władysława Kuchty z dnia 25.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Jana Kuchty sygn. II Zg 57/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 1785).

K 55-56,631 **Marcin Fludra** zabrany przez Niemców *Otto Mana* i *Alberta Priebe* z Sypniewa do obozu w Karolewie w dniu 28 października 1939 roku, gdzie został zabity – zeznania córki Marianny Kwasigroch z dnia 29.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Mariana Fludra sygn. II Zg 35/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k1251-1252).

K 62-64, 640, 1765-1766 **Franciszek Lipski** zatrzymany przez Niemców *Alfreda Priba* i *Kurta Walner* z Sypniewa i doprowadzony do obozu w Karolewie w dniu 28 października 1939 roku, gdzie został zabity – zeznania żony Stanisławy Lipskiej z dnia 25.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Lipskiego sygn. II Zg 55/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 1771).

K 645 **Franciszek Martyn** zabrany do obozu w Karolewie w dniu 28 października 1939 roku, gdzie został zabity – zeznania brata Leona Martyn z dnia 29.05.1939 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Martyna sygn. II Zg 40/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 2281-2282).

K 660 **Gustaw Karpa** zabrany do obozu w Karolewie w dniu 15 listopada 1939 roku, przez Niemców *Priebe, Potraza, Kalliesa i Müllera* - gdzie został zabity – zeznania matki Augusty Oczkowskiej z dnia 18.06.1945 roku.

K 676 **Marian Ruta** zabrany do obozu w Karolewie w październiku 1939 roku - gdzie został zabity – zeznania żony Urszuli Ruta z dnia 28.05.1945 roku.

K 726 **Florian Żulka** został zabrany do obozu w Karolewie w dniu 18.09.1939 roku, przez Niemców *Kurta Wallner* i *Kalis* z Sypniewa - gdzie został zabity – zeznania brata Franciszka Żulka z dnia 29.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Floriana Żulki sygn. II Zg 52/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił na dzień 10 listopada 1939 roku (k 1258).

K 782 **Paweł Brząkała** zabrany jesienią 1939 roku do obozu w Karolewie przez Niemca *Willi Kalisa* z Sypniewa - gdzie został zabity – zeznania matki Anastazji Brząkała z dnia 2.04.1945 roku.

K 32, 784, 1774-1775 **Mikołaj Betański** w dniu 4.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez Niemca *Willi Kalisa* z Sypniewa - gdzie został zabity – zeznania Anny Betańskiej z dnia 25.04.1945 roku. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Mikołaja Betańskiego sygn. II Zg 56/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 30 października 1939 roku (k 1778).

Edmund Groszewski w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez *Selbstschuz* z Sypniewa - gdzie został zabity. Był urzędnikiem kolejowym. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Edmunda Groszewskiego sygn. II Zg 14/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 1912-1919).

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 115 **Nikodem Nitka** – na podstawie aktu zgonu nr 31/1949/Wz USC Sośno ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 4725-4726 **Grabowski – Ciemlada Sylwester** proboszcz parafii w Sypniewie zatrzymany we wrześniu 1939 roku i zabity w październiku 1939 roku w Karolewie.

K 599 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Sypniewa w Karolewie zostali zabici: **Feliks Burita, Sylwester Grabowski.**

34. Szynwałd gm. Sośno

K 671 **Franciszek Radowski** w dniu 23.10.1939 roku zabrany z Szynwałdu do obozu w Karolewie, przez Niemców *Krenza* z Wysokiej i *Henke* z Szynwałdu – gdzie został zabity. Zeznaje żona Anastazja Radowska w dniu 22.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Radowskiego sygn. Ns 363/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 3 listopada 1939 roku (k 2388-2389).

K 863 **Antoni Kubacki** w dniu 5.11.1939 roku zabrany z Szynwałdu do obozu w Karolewie, przez Niemców *Radtkę* i *Tesmer* z Szynwałdu – gdzie został zabity. Zeznaje żona Marianna Kubacka w dniu 13.06.1945 roku.

Stanisław Polasik w dniu 24.10.1939 roku zabrany z Szynwałdu do obozu w Karolewie. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Stanisława Polasika sygn. Ns 246/53 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9.05.1946 roku (k 2453).

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Paweł Brzeziński, Florian Brzeziński, Teofil Urbański** z Szynwałdu.

35. Śmiłowo gm. Więcbork

K 651 **Juliusz Młodzik** w dniu 28.10.1939 roku zabrany ze Śmiłowa przez Niemców *Emila Redmer* i *Helmuth Tesmer* policjantów niemieckich ze Śmiłowa. Odprowadzono go do Więcborka, a następnie do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje córka Waleria Młodzik w dniu 7.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Juliusza Młodzika sygn. akt III Zg10/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3158-3159).

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Longin Łyczywek, Stanisław Siuda** mieszkańcy Śmiłowa.

36. Świdwie gm. Sępólno Krajeńskie

K1269-1274 **Leon Janas** w sierpniu 1939 roku został powołany do Wojska Polskiego. Po powrocie z kampanii wrześniowej powrócił do Świdwia, gdzie był gajowym – został zatrzymany przez Niemców i osadzony w obozie w Karolewie. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Leona Janas sygn. II Zg 8/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 2 listopada 1939 roku (k 1274).

37. Tonin gm. Sośno

K 73-74, 1592 **Jakub Czajkowski** jesienią 1939 roku został zatrzymany i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje Bernard Dutkiewicz. Stanisława Czajkowska żona zbitego zeznała, iż Jakub Czajkowski został zabrany przez żołnierzy niemieckich do Karolewa, gdzie zginął. Wydała go Niemka *Jadwiga Hajdeman* skazana za ten czyn przez Sąd Okręgowy w Bydgoszczy wyrokiem z dnia 17.07.1947 roku sygn. IV1K62/47 na karę 5 lat pozbawienia wolności.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie **Czesław Czajkowski** z Tonina.

38. Wąwelnio gm. Sośno

K 796 **Bronisław Dutkowski** w październiku 1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Michalina Dutkowska w dniu 30.05.1945 roku.

K 545-546 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Wąwelnia w Karolewie zostali zabici: **Jan Czajkowski, Jan Sprengiel**.

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 141 **Jan Sprengel** w oparciu o akt zgonu wystawiony przez USC w Mroczy Nr 74/1946/I został zabity w Karolewie w dniu 31.10.1939 roku.

39. Wielowicz gm. Sośno

K 709 **Andrzej Tomas** w dniu 28.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez Niemców *Hansa Krenz* z Wysoki i *Kurta Glaez* z Rostok, - gdzie został zabity. Zeznaje żona Agnieszka Tomas w dniu 28.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Andrzeja Tomas sygn. III Zg 5/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 28 października 1939 roku (k 3458).

K 774 **Wacław Bąkowski** jesienią 1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez Niemców *Grabau* i *Krenz* z Sępólna, - gdzie został zabity. Zeznaje matka Helena Bąkowska w dniu 30.04.1945 roku.

K 836,4163 **Kazimierz Jarka** w dniu 4.11.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity. Zeznaje brat Bernard Jarka w dniu 1.06.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie

Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Kazimierza Jarka sygn. Ns 22/59 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3010-3011).

40. Wielowiczek gm. Sośno

K 679 **Franciszek Seydak i Feliks Seydak** w dniu 30.10.1939 roku zabrani do obozu w Karolewie, przez Niemców *Sechafen, Geutscha, Franka Willego i Neubauera* - gdzie zostali zabici. Zeznaje brat Władysław Seydak w dniu 14.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Feliksa Augustyna Seydak sygn. Ns 133/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3074). Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Seydak sygn. Ns 134/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3065-3066).

K 852 **Bronisław Kochański** w dniu 31.10.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie, przez *Ericha Neubauera* z Sośna, gdzie został zabity. Zeznaje żona Marta Kochańska w dniu 16.05.1945 roku.

41. Więcbork

K 627 **Józef Kurkiewicz** zatrzymany przez Policję niemiecką i odprowadzony do obozu w Karolewie w dniu 22 września 1939 roku, gdzie został zabity – zeznaje żona Bronisława Kurkiewicz.

K 635 **Jadwiga Kwiatkowska** została zabrana przez Niemca *Brukata* w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie została zabita – zeznaje siostra Anna Kwiatkowska w dniu 30.04.1945 roku.

K 636 **Paweł Kwiatkowski** zatrzymany przez Niemca *Markwarta* i odprowadzony do obozu w Karolewie jesienią 1939 roku, gdzie został zabity – zeznaje ciotka Anna Kwasigroch w dniu 30.04.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Pawła Kwiatkowskiego sygn. III Zg 24/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 3481).

K 637 **Anastazja Semka** została zabrana przez Niemca *Brukarta* do obozu w Karolewie w dniu 28.10.1939 roku, gdzie ją zabito – zeznaje siostra Zuzanna Kwiatkowska w dniu 30.04.1939 roku.

K 638 **Bernard Britzki** zatrzymany w dniu 23 października 1939 roku i odprowadzony do obozu w Karolewie przez Policję niemiecką, gdzie został zabity. Sąd Grodzki w Więcborku

rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Bernarda Britzka sygn. III Zg 13/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 24 października 1939 roku (k 3430).

K 638 **Tomasz Szwemin** zatrzymany w dniu 28 października 1939 roku i odprowadzony do obozu w Karolewie przez Policję niemiecką, gdzie został zabity.

K 639 **Piotr Lindecki** zatrzymany w dniu 2 października 1939 roku i odprowadzony do obozu w Karolewie przez *Wollera Milke* i *Gustawa Zuther* z Więcborka, gdzie został zabity.

K 646 **Jan Masiak** zatrzymany w dniu 28 października 1939 roku przez *Janke* i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania córki Anny Masiak z dnia 30.04.1945 roku.

K 647 **Jan Matysiak** został zabrany w dniu 4 listopada 1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje syn Mieczysław Matysiak w dniu 29.05.1945 roku.

K 650 **Franciszek Migwa** zatrzymany w dniu 19 października 1939 roku i odprowadzony do obozu w Karolewie, przez Niemca *Bankerta*, gdzie został zabity – zeznaje córka Wanda Migawa w dniu 27.04.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Migwy sygn. III Zg 2/47 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 21.10.1939 roku (k 3285-3286).

K 653 **Zygmunt Mróz** został jesienią 1939 roku umieszczony w więzieniu w Więcborku przez Niemca *Bruckarda*. Potem wspólnie z innymi przez Niemców *Bankierta* i *Ringela* doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Helena Mróz w dniu 8.06.1945 roku.

K 659 **Roman Nowicki** został w dniu 15.09.1939 roku umieszczony w obozie w Karolewie, gdzie został zabity 22.10.1939 roku przez funkcjonariuszy Gestapo z Gdańska. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Romana Nowickiego sygn. II Zg 46/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 3558).

K 667 **Jan Pronobis** w dniu 7.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Franciszka Pronobis w dniu 8.05.1945 roku.

K 668 **Teodor Fojucik** w dniu 18.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity.

K 674 **Franciszek Roński** w dniu 28.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, przez Niemca *Brokarta*, gdzie został zabity – zeznaje ojciec Józef Roński w dniu 27.04.1945 roku.

K 678 **Bronisław Lubinski** w dniu 23.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje siostra Maria Seyda w dniu 25.04.1945 roku.

K 687 **Józef Skołmowski** w dniu 20.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie przez Niemców *Bankerta* i *Markwalda* - gdzie został zabity – zeznaje żona Weronika Skołmowska w dniu 26.04.1945 roku.

K 689 **Jan Külgen** w październiku 1939 roku umieszczony w obozie w Karolewie, gdzie został zabity.

K 693 **Michał Sprengiel** w dniu 9.11.1939 roku, przez Niemców *Bankerta* i *Gerarda Zeidla*, a **Edmund Sprengiel** w dniu 15.10.1939 roku - zostali umieszczeni w obozie w Karolewie, gdzie zostali zabici.

K 696 **Marian Stroiński** w dniu 12.09.1939 roku osadzony w więzieniu w Więcborku, a w dniu 22.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje syn Marian Stroiński w dniu 20.04.1945 roku.

K 701 **Władysław Kotarski** w dniu 28.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity.

K 704 **Antoni Sziling** w dniu 28.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Maria Szyling w dniu 25.04.1945 roku.

K 712 **Albin Umiński** w dniu 21.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje syn Stanisław Umiński w dniu 27.04.1945 roku.

K 713 **Stanisław Walczak** w dniu 8.10.1939 roku zabrany przez Niemca *Schmidta* do Sądu w Więcborku po 14 dniach doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje żona Zafia Walczak w dniu 25.04.1945 roku. W Karolewie byli Niemcy *Bankert*, *Ringel*, *Wolter*, *Bruckhardt*, burmistrz *Goeda*, wszyscy z Więcborka.

K 716 **Kazimierz Wodecki** na początku października 1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje matka Anna Wodecka.

K 717 **Franciszek Wojciechowski** w dniu 4.11.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje syn Franciszek Wojciechowski w dniu 25.04.1945 roku. Aresztowany został przez *Ernsta Bruckhardta* z Więcborka. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Wojciechowskiego sygn. Ns 181/60 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2471).

K 719 **Czesław Wojtkowiak** w dniu 22.10. 939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje syn Jarosław Wojtkowiak w dniu 27.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o stwierdzenie zgonu Czesława Wojtkowiak sygn. II Zg 2/51 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 2433-2434).

K 722 **Onufry Ziarkowski** w dniu 7.10. 1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, przez Niemca *Oskara Neubauer* - gdzie został zabity – zeznaje żona Halina Ziarkowska w dniu 13.06.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o stwierdzenie zgonu Onufrego Ziarkowskiego sygn. Ns 323/57 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2814).

K 724 **Franciszek Ziółkowski** w dniu 24.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje siostra Gertruda Ziółkowska w dniu 23.04.1945 roku.

K 767 **Jan Affelt** w dniu 23.09.1939 roku został zatrzymany, a następnie po dwóch dniach doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Zofia Affelt w dniu 20.06.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Jana Affelt sygn. III Zg 38/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9.05.1946 roku (k 3196-3197).

K 772 **Zygfryd Barański** w dniu 24.10.1939 roku został doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Helena Barańska w dniu 26.04.1945 roku.

K 773 **Jan Baumgart** w październiku 1939 roku został doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje brat Antoni Baumgart.

K 789 **Michał Czeszewski** w dniu 8.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Salomea Czeszewska w dniu 8.05.1945 roku.

K 791 **Wawrzyniec Torpacki** w dniu 22.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity.

K 818 **Józef Gapa** w dniu 23.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Róża Gapa w dniu 8.05.1945 roku.

K 830 **Edwin Guski** w dniu 23.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje żona Zuzanna Guska w dniu 25.04.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Edwina Guskiego sygn. II Zg 7/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 2303-2304).

K 841 **Franciszek Kaczmarek** w dniu 22.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, - gdzie został zabity – zeznaje żona Helena Kaczmarek w dniu 27.04.1945 roku.

K 849 **Tadeusz Knich** w dniu 19.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje siostra Helena Knich w dniu 13.06.1939 roku.

K 851 **Franciszek Knitter** w dniu 7.10.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Monika Knitter w dniu 30.04.1945 roku.

K 854 **Mieczysław Konieczka** w dniu 26.09.1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Marta Konieczka w dniu 25.04.1945 roku.

K 864 **Franciszek Kubiak** w dniu 25.09.1939 roku zabrany do obozu w Karolewie przez Niemca *Bankerat* i *Jeske* z Więcborka - gdzie został zabity – zeznanie córka Maria Kubiak w dniu 28.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Kubiaka sygn. III Zg 19/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31.10.1939 roku (k 3133-3134).

K 9-15 **Tomasz Kuich** we wrześniu 1939 roku zabrany do obozu w Karolewie - gdzie został zabity – zeznania ojca Jana Kuicha z dnia 8.10.1964 roku.

K 2519-2527 **Józef Leon Korpala** w połowie września 1939 roku zatrzymany i osadzony w obozie w Karolewie, gdzie został zabity – zeznaje żona Józefa Korpala. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Leona Korpala sygn. Ns 176/55 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2527).

K 2970-2984 **Franciszek Cieślik** w październiku 1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Cieślika sygn. Ns 195/52 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 2983-2984).

K 3143-3151 **Leonard Przybysz** w październiku 1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Leonarda Przybysza sygn. III Zg 3/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3150-3151).

Józef Pasięka w dniu 23 października 1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Pasięki sygn. III Zg 12/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 3440).

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 94 **Anastazja Lemke** – na podstawie aktu zgonu nr 14/1947 USC Więcbork ustalono, iż została zabita w Karolewie.

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 112 **Leona Naftyńskiego** – na podstawie aktu zgonu nr 25/1947 USC Więcbork ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Anna Lemkowa, Józef Schulz, Wanda Schulz, Bolesław Kosecki, Maksymilian Hempel, Franciszek Kaźmierczak, Marcin Nowakowski, Edwin Guski, Antoni Schilling** z Więcborka.

K 549,554 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Więcborka w Karolewie zostali zabici: **Roman Nowicki, Michał Sprengiel, Edmund Sprengiel, Jan Musiak, Tomasz Kuich s. Jana.**

42. Wilcze gm. Koronowo

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie - **Szymon Szczygieł.**

K 4505-4506 Przesłuchany w charakterze świadka Władysław Glonek wnuk Szymona Szczygła zeznał, iż z opowiadań rodzinnych wie, że został on zatrzymany przez Niemców we wrześniu 1939 roku i osadzony w obozie w Karolewie. Tam w początkowym okresie był wykorzystywany do prac w polu. Szymon Szczygieł we wrześniu 1939 roku był sołtysem wsi Wilcze, w której prowadził gospodarstwo role. W listopadzie 1939 roku został zabity w Karolewie.

43. Witunia gm. Więcbork

K 666 **Władysław Polasik i Franciszk Michalski** w dniu 28.10.1939 roku zabrani z Wituni do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Zeznaje Apolinary Polasik w dniu 6.06.1945 roku.

K 691 **Mieczysław Sosnowski** w dniu 20.09.1939 roku zabrany z Wituni do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Franciszka Sosnowska w dniu 8.05.1945 roku. **Kazimierz Sosnowski** został zabrany przez Niemca *Krūgera* z Wituni do Karolewa, gdzie został zabity. Zeznaje matka Franciszka Sosnowska w dniu 8.05.1945 roku.

K 766 **Walerian Affelt** w dniu 31.10. 1939 roku doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie go zabito – zeznaje żona Wanda Affelt w dniu 18.05.1945 roku.

K 92,856 **Stefan Kotowski** w dniu 28.10. 1939 roku został doprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie go zabito – zeznaje żona Klementyna Kotowska w dniu 29.05.1945 roku. Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 77 **Szczepan Kolowski** – na podstawie aktu zgonu nr 5/1948/W USC Więcbork ustalono, iż został zabity w Karolewie.

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 130 **Bolesław Schweitzer** – na podstawie aktu zgonu nr 24/1963/Wz USC Sośno ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Władysław Polasik** i **Szczepan Kotowski** z Wituni.

44. Włocibórz gm. Sępólno Krajeńskie

K 859 **Stanisław Krauze** w dniu 28.10.1939 roku zatrzymany i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje córka Eleonora Krauze w dniu 14.05.1945 roku.

K 860 **Marcin Krauze** w dniu 28.10.1939 roku zatrzymany i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Marta Krauze.

45. Wymysłowo gm. Więcbork

K 107-108, 1298-1303, 1735 **Julian Oczkowski** w dniu 26.10.1939 roku zatrzymany i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje Wacław Oczkowski. Sąd Grodzki w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Juliana Oczkowskiego sygn. II Zg 106/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 1737-1738).

K 557 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Wymysłowa w Karolewie zostali zabici: **Józef Warwas**.

46. Zabartowo gm. Więcbork

K 626 **Antoni Kulski** w dniu 28 października 1939 roku zabrany przez Niemców *Abrahama* i *Kiesona Herberta* z Zabartowa do Więcborka, a następnie do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania brata Jana Kulskiego z dnia 29.05.1945 roku.

K 698 **Robert Sych** w dniu 28 października 1939 roku zabrany przez Niemców *Abrahama* Zaburtowa i *Gotza* z Pęperzyna do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania brata Piotra Sycha z dnia 28.05.1945 roku.

K 714 **Kazimierz Warszawski, Sylwester Warszawski i Narcyz Warszawski** w dniu 28 października 1939 roku zabrani przez Niemców *Abrahama* i *Kisona Herberta* z Zabartowa do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici – zeznania Zofii Warszawskiej z dnia 23.05.1945 roku.

K 769 **Bolesław Balcer** zabrany w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania Czesławy Balcer z dnia 29.05.1945 roku.

K 770 **Kazimierz Balcer** zabrany w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie został zabity – zeznania Łucjana Balcer z dnia 26.05.1945 roku.

K 793 **Wacław Drozd** zabrany w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, przez *Goltza, Busse* z *Pęperzyna* i *Abrahama* z *Zaburtowa*, gdzie został zabity – zeznania żony Stefanii Drozd z dnia 7.06.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Wacława Drosta sygn. III Zg 50/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 3626).

K 801 **Joanna Ekwińska** zabrana w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, przez *Busse* z *Pęperzyna* i *Abrahama* z *Zabartowa* gdzie została zabita – zeznania syna Alojzego Ekwińskiego z dnia 26.05.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłą Joanny Ekwińskiej sygn. Ns 166/52 – jako chwilę jej śmierci ustalił dzień 28.10.1939 roku (k 2999-3000).

K 802 **Antoni Kozłowski** zabrany w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, przez *Busse* z *Pęperzyna* i *Abrahama* z *Zabartowa* gdzie został zabity – zeznał Alojzy Ekwiński w dniu 26.05.1945 roku.

K 806 **Piotr Bednarek** zabrany w dniu 28.10.1939 roku do obozu w Karolewie, przez *Busse* z *Pęperzyna*, gdzie został zabity. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Piotra Bednarka sygn. Ns 17/56 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2507-2517A).

K 862 **Antoni Krzesiński ur. 1869 i Antoni Krzesiński ur. w 1901 roku** zostali zabrani jesienią 1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie ich zabito. Zeznaje Wiktoria Krzesińska w dniu 29.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Antoniego Krzesińskiego sygn. III Zg 52/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 3620).

K 152-153 **Piotr Kiedrowski** zabrany jesienią 1939 roku do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje Jadwiga Januszewska.

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 32 **Bazyli Drozd** – na podstawie aktu zgonu nr 35/1949/W USC Więcbork ustalono, iż został zabity w Karolewie.

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 120 **Bronisław Ponschek** – na podstawie aktu zgonu nr 6/1968/Wz USC Sośno ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Bolesław Białkowski, Julian Rywelt, Marian Pilarski** z Zaburtowa.

K 559 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Zabartowa w Karolewie zostali zabici: **Stanisław Głowaczowski, Robert Zych, Józef Mazur, Zygmunt Redner, Wincenty Korpala, Wacław Dryl**.

47. Zakrzewska Osada gm. Więcbork

K 654 **Bronisław Kostkowski** w dniu 28 października 1939 roku zatrzymany przez Niemca *Hansa Ross* i odprowadzony do Sądu w Więcborku, a następnie do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. **Julianna Kostkowska, Anna Gołuńska, Wanda Müller** w październiku zostały zabrane do obozu w Karolewie, gdzie je zabito. **Antoni Müller** w dniu 2 listopada 1939 roku przez Niemców *Szulca, Hansa Rossa* i *Modelkom* z Zakrzewskiej Osady został zaprowadzony do Więcborka, a następnie do obozu w Karolewie gdzie go zabito. Zeznała Leokadia Müller w dniu 29.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłą Anny Gołuńskiej sygn. III Zg 46/48 – jako chwilę jej śmierci ustalił dzień 15 listopada 1939 roku (k 3349).

K 664 **Wacław Piekarski** w dniu 28.10.1939 roku zabrany z Zakrzewskiej Osady do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje brat Stefan Piekarski w dniu 30.05.1939 roku.

K 847 **Wacław Kłapa** w dniu 28.10.1939 roku zabrany z Zakrzewskiej Osady do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Stanisława Kłapa w dniu 25.05.1945 roku.

K 848 **Jan Twardysz i Kazimierz Twardysz** w dniu 21.10.1939 roku zabrani z Zakrzewskiej Osady do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Zeznaje siostra Stanisława Kłapa w dniu 25.05.1945 roku.

K 857 **Franciszek Kowalski** w dniu 4.11.1939 roku zabrany z Zakrzewskiej Osady do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Julianna Kowalska w dniu 24.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Kowalskiego sygn. III Zg 16/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 3127-3128).

K 530 Na podstawie ankiet dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939-1945 na terenie powiatu Sępólno Krajeńskie ustalono, iż z Zakrzewskiej Osady w Karolewie został zabity: **Jan Kłapa**.

48. Zboże gm. Sępólno Krajeńskie

K 656 **Jan Narewski i Wiktor Narewski** w dniu 28.10.1939 roku zabrani ze Zboża przez Niemców *Hansa Kühn* i *Waldemara Bartsch* do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Zeznaje siostra Jadwiga Narewska w dniu 8.05.1945 roku.

K 780 **Leon Born** pod koniec września 1939 roku zabrany ze Zboża do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Helena Born w dniu 3.05.1945 roku.

K 781 **Brunon Bolesław Borowicz ur. 27.10.1906 r.**, w dniu 27.10.1939 roku zabrany ze Zboża do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje brat Konrad Borowicz w dniu 9.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Brunona Bolesława Borowicza sygn. III Zg 42/46 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29.10.1939 roku (k 3274).

K 821 **Julian Gliszczyński i Ludwika Gliszczyńska** w dniu 28.10.1939 roku zabrani ze Zboża do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Zeznaje córka Izabela Gliszczyńska w dniu 22.05.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Juliana i Ludwiki Gliszczyńskich sygn. III Zg 41/46 – jako chwilę ich śmierci ustalił dzień 31.10.1939 roku (k 3214-3215).

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie **Kazimierz Przybylski** ze Zboża.

49. Zgniłka gm. Więcbork

K 177-181, 665 **Jan Podsiadło** w dniu 28.10.1939 roku zabrany ze Zgniłki do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje syn Stanisław Podsiadło w dniu 26.04.1945 roku.

K 96-101, 688 **Marcin Dominek** w dniu 6.10.1939 roku zabrany ze Zgniłki do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Marcina Dominek sygn. Ns 71/57 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2559-2560).

K 166-169, 822 **Franciszek Głąb** w dniu 28.10.1939 roku zabrany ze Zgniłki do obozu w Karolewie, przez *Richarda Woklgemuta* i *Heine* z Runowa, gdzie został zabity. Zeznaje żona Bronisława Głąb w dniu 24.05.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Głąb sygn. II Zg 48/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 31 października 1939 roku (k 3552).

K 842 **Franciszek Kijas i Józef Kijas** w dniu 28.10.1939 roku zabrani ze Zgniłki do obozu w Karolewie, gdzie zostali zabici. Zeznaje Julian Kijas w dniu 20.06.1945 roku.

Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Kijasa sygn. II Zg 5/50 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 29 października 1939 roku (k 2308-2309).

Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Kijasa sygn. Ns 108/58 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2868).

K 843 **Roman Kijas** w dniu 28.10.1939 roku zabrany ze Zgniłki do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje żona Marianna Kijas. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Romana Kijasa sygn. II Zg 26/49 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 3 listopada 1939 roku (k 3564-3565).

K 844 **Antoni Kjas** w dniu 28.10.1939 roku zabrany ze Zgniłki do obozu w Karolewie, przez *Ruksa* i *Franza*, gdzie został zabity. Zeznaje syn Kijas Stanisław.

K 858 **Józef Kowalski** w dniu 21.09.1939 roku zabrany ze Zgniłki do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje syn Tadeusz Kowalski w dniu 28.04.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Józefa Kowalskiego sygn. Ns 154/57 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9 maja 1946 roku (k 2803).

50. Zielonka gm. Sośno

K 672 **Franciszek Rakowski** w dniu 16.09.1939 roku zбитy przez rządcę majątku Sośno o nazwisku *Blok*, a następnie zabrany do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje córka Gabryela Rakowska w dniu 21.04.1945 roku. Sąd Powiatowy w Sępólnie Krajeńskim rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Franciszka Rakowskiego sygn. Ns 80/57 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 9.05.1946 roku (k 2315).

K 695 **Adam Starzecki** w dniu 26.10.1939 roku zatrzymany przez policję niemiecką i doprowadzony do Sośno, a następnie odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje córka Gertruda Starzecka w dniu 30.04.1945 roku.

K 805 **Bolesław Jakub Czerwiński** w dniu 24.10.1939 roku zatrzymany przez *Ericha Neubauera*, *Bleka* i odprowadzony do obozu w Karolewie, gdzie został zabity. Zeznaje siostra Anna Friedrich w dniu 26.04.1945 roku. Sąd Grodzki w Więcborku rozpoznając sprawę o uznanie za zmarłego Bolesława Czerwińskiego sygn. III Zg 55/48 – jako chwilę jego śmierci ustalił dzień 1 listopada 1939 roku (k 3611).

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 12 **Baryła Franciszek** – na podstawie aktu zgonu nr 15/1968/WZ USC Sośno ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieje na niej jako zabity w Karolewie - **Franciszek Baryła syn z Sośna**.

51. Nieustalone Miejscowości

K 3089 **Władysław Gonlik** jak wynika z dokumentacji cmentarza wojennego w Karolewie, podczas przeprowadzonej ekshumacji w 1946 roku został rozpoznany. W toku śledztwa nie ustalono bliższych jego danych.

Załącznik Nr III do akt sprawy S8/11/Zn k 17 **Stanisław Błach** – na podstawie aktu zgonu nr 10/1950/Wz USC Sośno ustalono, iż został zabity w Karolewie.

K 1060 W trakcie oględzin tablic znajdujących się w kaplicy w Karolewie ustalono, iż widnieją na niej jako zabici w Karolewie - **Józef Gomółka**.

Wnioski końcowe

W toku śledztwa nie zdołano ustalić pełnych danych personalnych wszystkich członków *Selbstschutzu* powiatu sępoleńskiego biorących udział w: zabijaniu, zatrzymywaniu i doprowadzaniu Polaków do Obozu Internowania w Karolewie. Przesłuchani w śledztwie świadkowie podają 151 nazwisk pisanych fonetycznie Niemców, biorących udział w zabijaniu, zatrzymywaniu i doprowadzaniu. Nie zachowały się dokumenty pozwalające na ich pełną identyfikację.

Nie zostało przeprowadzone postępowanie przeciwko Ludolfowi Hermanowi von Alvenslebenowi, który w dniu 1.04.1970 roku zmarł w Santa Rosa de Clamuchita w Argentynie jako obywatel argentyński.

Albert Forster namiestnik (gauleiter) Okręgu Rzeszy Gdańsk Prusy - Zachodnie wyrokiem Najwyższego Trybunału Narodowego sygn. NTN 6/47 został skazany na karę śmierci za między innymi udział w dokonywaniu zabójstw ludności cywilnej w tym zbrodni popełnionej w Obozie Internowania w Karolewie (wyrok wykonano w dniu 28.02.1952 roku).

Ustaleni sprawcy: komendant Obozu Internowania w Karolewie Herbert Paul Carl Ringel, zastępca komendanta Obozu Internowania w Karolewie Karol Fryderyk Marquardt, członkowie *Selbstschutzu*: Willy Hugo Bankert, Arnold Karol Bartsch, Otto Robert Rux, Julian Goede, Otto Karol Damms, Max Willi Ehrit, Erhard Kietzer, Helmut Köhn, Werner

Foedisch, dowódca Inspektoratu VI Selbstschutzu SS-Standartenführer Heinrich Mocek, komendant powiatowy Selbstschutzu w Sępólnie Krajeńskim dowódca oddziału SS Standartenführer Wilhelm Heinrich Theodor Richardt, zastępca komendanta powiatowego Selbstschutzu w Sępólnie Krajeńskim funkcjonariusz SS Werner Erich Sorgatz, komendant Selbstschutzu w Więcborku Ernest Karl Wolter, funkcjonariusz SS komendant Selbstschutzu Okręgu Sośno Herman Wendelin baron Lütke von Ketelhodt, funkcjonariusz SS komendant Selbstschutzu w Sypniewie Hans Jurgen Fritz Leberecht von Wilckens, burmistrz Więcborka Erich Goede, zarządca majątku Karolewo Otto Karla Boni – nie żyją.

Nie ustalono co najmniej kilkudziesięciu członków Volksdeutscher Selbstschutzu Samoobrony Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia powiatu sępoleńskiego, funkcjonariuszy Gestapo, SS, Żandarmerii, którzy byli sprawcami zbrodni w Obozie Internowania w Karolewie.

Przeprowadzone czynności śledcze przez niemiecki wymiar sprawiedliwości nie doprowadziły do ukarania znanych sprawców zbrodni w Obozie Internowania w Karolewie. Niechęć w ich ściganiu i ukaraniu - doprowadziła do „**biologicznego przedawnienia**”. Postępowania umarzono z uwagi na brak wystarczających dowodów popełnienia zbrodni, tłumaczono trudnościami w identyfikacji sprawców, nie prowadzono ich skrupulatnie i dogłębnie. Zapewniając w ten sposób sprawcom całkowitą bezkarność.

Członkowie Selbstschutzu nie musieli wykazywać bezwarunkowego posłuszeństwa dowódcom SS. Wydaje się nieprawdopodobne, że ktoś, kto czuł wewnętrzny opór przed wykonaniem polecenia, rozkazu, poniósłby odpowiedzialność. Sprawcy niczego takiego nie uczynili, bez jakichkolwiek skrupułów podjęli wykonanie poleceń. Czuli się odpowiedzialni za powadzenie akcji eksterminacyjnej wobec Polaków. Działali z niskich pobudek, zabijali, chociaż nie mieli ku temu żadnych powodów. Pragnęli osobiście przysłużyć się władzy narodowo socjalistycznej. Gotowość do zabicia innych osób, wyłącznie z powodu ich przynależności do określonej narodowości lub religii, znajduje się na najniższym stopniu wartości moralnych i zasługuje na pogardę. Niczym nie usprawiedliwione zabicie niewinnych ludzi, zgodnie z powszechną świadomością prawną wszystkich kultur nie może być naruszone przez żadną ustawę lub inny nadrzędny akt. Zabójstwo z premedytacją popełnione bez postępowania sądowego i wyroku stoi w wyraźnej sprzeczności z prawem i moralnością, musi być odczuwane jako wyjątkowo niesprawiedliwe przez każdego człowieka. Działanie sprawców było nacechowane ekstremalnym bezprawiem.

W toku śledztwa potwierdzono, iż stan osadzonych Polaków w Obozie Internowania w Karolewie wynosił dziennie od 100 do 300 osób. Doprowadzani Polacy byli rejestrowani,

przesłuchiwani przez funkcjonariuszy Gestapo. W trakcie czynności przesłuchania znęcano się nad nimi, okrutnie bito. Wymuszano zeznania. Zarzuty przeciwko Polakom wnosili miejscowi Niemcy. Egzekucje były wykonywane przez członków Selbstschutzu, funkcjonariuszy Gestapo i SS. Na zagładę wyprowadzano Polaków w małych grupach po kilkanaście osób. Zdarzały się również większe egzekucje. Przeznaczonych na śmierć prowadzono pieszo, znęcając się na nimi, doprowadzając do skrajnego wyczerpania. Zabijano strzałem w tył głowy oraz przez zadawanie silnych uderzeń w głowę różnymi przedmiotami. Egzekucje wykonywano skrycie i potajemnie. Zwłoki były ograbiane z kosztowności, ubioru i dokumentów. Miejsce zbrodni skrzętnie ukryto, zasypując je grubą warstwą ziemi, sadząc las i urządzając boisko piłkarskie.

Nie można ustalić precyzyjnej liczby zabitych Polaków w Obozie Internowania w Karolewie. Spowodowane jest to tym, iż nie zachowały się listy osadzonych oraz przeznaczonych na śmierć, prowadzone przez załogę obozu w Karolewie. Nie odnaleziono dokumentacji z przeprowadzonej ekshumacji, przez co nie można ustalić czy były przeprowadzone dwie, czy też jedna ekshumacja. Pierwsza miała być wykonana w 1945 roku, kiedy to wydobyto 960 ciał. Druga w dniach 11-14.06.1946 roku, kiedy to wydobyto 1781 ciał. Nie ma pewności czy zostały wydobyte wszystkie ciała, albowiem na miejscu zbrodni rósł las. Również nie wiadomo czy zostały znalezione wszystkie masowe groby. Badacze zbrodni w Karolewie podają szacunkowe liczby od 8.000 do 10 000 zabitych.

W uzasadnieniu wyroku Najwyższego Trybunału Narodowego z dnia 29.04.1948 roku sygn. NTN 6/47 w sprawie Alberta Forstera Sąd przyjął, iż „...ogólna liczba więźniów zgładzonych w tym obozie wyniosła w przybliżeniu 1200 ...”.

Świadek Józef Niedrzwicki przebywał w Obozie Internowania w Karolewie od 20.09.1939 roku do 8.12.1939 roku. Pamięta, że po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku władze polskie przeprowadziły w lesie Karolewo ekshumację, kiedy to wydobyto 800 zwłok. Wiktor Plichta zeznał, że nadzorował wydobycie ciał zabitych w Karolewie w czasie przeprowadzonej ekshumacji w dniach 13-15 lipca 1946 roku, kiedy to wydobyto około 2000 zwłok. Wacław Jan Oczkowski po wojnie nadzorował ekshumację w Karolewie jako funkcjonariusz Komendy MO w Sępólnie Krajeńskim zeznał, iż w wyniku ekshumacji zgromadzono około 3000 czaszek. Świadek Łucjan Gogołek zeznał, iż w kwietniu lub maju 1945 roku władze polskie zarządziły ekshumację dwóch grobów o długości około 100 metrów, w każdym leżały zwłoki w 5 lub 6 warstwach. Ksawery Bratz również podaje, że ekshumacja grobów w Karolewie była przeprowadzana w 1945 roku.

W dniu 1.10.1945 roku sędzia Sądu Grodzkiego z Więcborku dokonał oględzin miejsca zbrodni. Opisał trzy rowy umiejscowione w odstępach około 8 metrów jeden od drugiego, w których mają być pogrzebani zabici. Miały one długość: 100 metrów, 85 metrów i 60 metrów. Sędzia podał w protokole szacunkowo, że może w nich spoczywać 8000 ofiar.

K 247-248 W ankiecie dotyczącej miejsc walki, straceń i męczeństwa w woj. bydgoskim podano, iż w obozie w Karolewie zostało zabitych 1781 osób.

K 1417 W dniu 8.05.1947 roku wiceprokurator Sądu Okręgowego w Toruniu Jerzy Nowakowski przesłał opracowanie do sprawy Alberta Forstera prowadzonej przez Najwyższy Trybunał Narodowy w sprawie Obozu Internowania w Karolewie. Ustalił, że w dniach 11-14.1946 roku została przeprowadzona w Karolewie ekshumacja. W jednej z mogił znaleziono 951 ciał. W tej liczbie 686 osób miało roztrzaskane czaszki, a 265 osób było bez czaszek (k1422). W opracowaniu przyjęto, że ogólnej liczby zabitych w obozie w Karolewie nie można dokładnie ustalić. Szacunkowo wskazano liczbę 1200 zabitych.

K 3086-3092 Dokumentem podającym liczbę zabitych w Obozie Internowania w Karolewie - jest opis cmentarza wojennego w Karolewie. W dwóch zbiorowych mogiłach pochowanych zostało **1781** osób, z czego zidentyfikowanych w czasie ekshumacji w 1946 roku **75** osób są to:

Bąkowski Wacław, Białkowski Jan, Białas Teofil, Britzki Bernard, Brzeziński Florian, Brzeziński Paweł, Cieślik Franciszek, Dolewski Leonard, Dominek Marcin, Dominowski Franciszek, Dziarnowski Franciszek, Fifielski Stefan, Gała Jan, Gonlik Władysław, Giersz Władysław, Idczak Ignacy, Isbaner Hugo, Jarecki Wojciech, Jarka Kazimierz, Jessa Alojzy, Kaczmarek Franciszek, Kaminski Stanisław, Kapeja Bronisław, Kasprowicz Maksymilian, Knich Tadeusz, Kochański Bronisław, Kosecki Franciszek, Krauze Maciej, Krauze Marcin, Krauze Stanisław, Krauze Stanisław, Krystowczyk Franciszek, Kuback Franciszek, Kubicki Antoni, Kwasigroch Stanisław, Lindecki Piotr, Łyczywek Longin, Meller Aleksander, Meller Franciszek, Meller Józef Joachim, Młodzik Juliusz, Naftyński Leon, Niemczewski Florian, Niemczyk Jan, Piekarski Wacław, Polasik Stanisław, Prądyńska Antonina, Prądyński Łucjan, Radowski Franciszek, Rózek Szymon, Seydak Feliks Augustyn, Seydak Franciszek, Sieracki Józef, Siuda Stanisław, Stanke Leonard, Stężała Antoni, Stężała Antoni, Stramel Bolesław, Stypa Stanisław, Szwemin Tomasz, Szyperski Marian, Tomas Andrzej, Tomaszewski Franciszek, Urbański Teofil, Walczak, Walczak Stanisław, Wełniak Stanisław, Wenda Bolesław, Wilke Maksymilian Emil, Wilke Alfons, Woliński Józef, Woliński Michał, Zboralski Antoni, Ziarkowski Onufry, Zieliński Franciszek.

Nie zidentyfikowano **1706** osób. Cmentarz został założony 1946 roku. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż na cmentarzu w Karolewie zostało pochowanych 1781 osób, które ekshumowano w lesie w okolicach Obozu Internowania w Karolewie. W oparciu o opis cmentarza wojennego w Karolewie przyjęto, że w okresie od 10 września 1939 roku do 15 grudnia 1939 roku w Obozie Internowania Karolewo zostało zabitych - **co najmniej 1781 Polaków**. W oparciu o zeznania świadków, postępowania o uznaniu za zmarłego zidentyfikowano **298** osób zabitych w Karolewie **1483** zabitych pozostało niezidentyfikowanych.

Dokonując oceny prawnej zbrodni wzięto po uwagę zapis art. VI Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, który wyodrębnia 3 kategorie przestępstw: zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości oraz ustawę o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 18 grudnia 1989 roku – w świetle, których uznano, że popełnione czyny noszą znamiona zbrodni nazistowskiej stanowiącej zbrodnie wojenną i zbrodnie przeciwko ludzkości.

Przejęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ konwencja z dnia 28.11.1968 roku ratyfikowana przez Polskę, wstrzymała bieg przedawnienia zbrodni wojennych, przeciwko ludzkości oraz zbrodni ludobójstwa w ujęciu konwencji z 1948 roku. Zasada ta została wprowadzona ustawą z dnia 22.04.1964 roku, a następnie utrzymana przepisem art. 109 kk z 1969 roku i art. 5 § 1 pkt 3 przepisów wprowadzających kodeks karny z 6.06.1997 roku. W Polsce odpowiedzialność za zbrodnie wojenne popełnione w okresie II wojny światowej określa z art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (tekst jedn. Dz. U. z 1946 r., Nr 69 poz. 377 z póź. zm.).

Założone cele postępowania dowodowego polegające na ustaleniu: okoliczności popełnienia zbrodni Karolewie, ilości zabitych i ich identyfikacji, osób pokrzywdzonych, sprawców zostały wyczerpane.

Mając na uwadze przedstawioną wyżej analizę zebranego materiału dowodowego, śledztwo w sprawie: zbrodni wojennej i zbrodni przeciwko ludzkości popełnionej w okresie od 15 września 1939 roku do 15 grudnia 1939 roku w Obozie Internowania Karolewo (Internierungslager Karlshof) powiat Sępólno Krajeńskie przez zabicie w nim, co najmniej 1781 Polaków, z których z nazwiska i imienia ustalono 298 osób - umorzyć z powodu niewykrycia, co najmniej kilkudziesięciu nieustalonych sprawców członków Volksdeutscher Selbstschutzu Samoobrony Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia powiatu sępoleńskiego, funkcjonariuszy Gestapo, SS, Żandarmerii - na podstawie art. 322 § 1 kpk,

w części dotyczącej: Herberta Paula Carla Ringela, Karola Fryderyka Marquardta, Willy Hugo Bankerta, Arnolda Karola Bartscha, Otto Roberta Ruxa, Juliana Goede, Otto Karola Dammsa, Maxa Williego Ehrit, Erharda Kietzera, Helmuta Köhn, Ludolfa Hermanna von Alvenslebena, Heinricha Mocek, Wilhelma Heinricha Theodora Richardt, Wenera Ericha Sorgatz, Ernesta Karla Woltera, Hermana Wendelina barona Lütke von Ketelhodta, Hansa Jurgena Fritza Leberechta von Wilckensa, Wenera Foedischa, Ericha Goede, Otto Karla Bonina - na podstawie art. 17 § 1 pkt 5 kpk z uwagi na zgon, a części dotyczącej Alberta Forstera na 17 § 1 pkt 7 z uwagi, iż postępowanie zostało prawomocnie zakończone.